

ЛЬВІВЩИНА

Сьогодні на подвір'ї замку в Золочеві кожен відвідувач може побачити дивний камінь. На ньому збереглося зображення двох вінків, один — із квітів, а другий — терновий. Мешканці Золочева переповідають таку легенду. Колись у замку була в'язниця, в якій відбували покарання національні визволителі, сподвижники місцевих повстань. Один із них — герой Янусик, якого засудили на смерть. І ось напередодні страти насився герою дивовижний сон, у якому йому наказали знайти камінь з отвором усередині, покрутити пальцем у ньому й зага-

дати бажання. Зранку сталося диво: в його камері справді був такий камінь. І як передрікалося у сні, його бажання здійснилося. Янусику передали торбинку з хустинками, які він зв'язав і по них зумів утекти.

ФОРПОСТ У ЗОЛОЧЕВІ

Назва Золочів походить ще з тих сивих часів, коли це місто було на перетині важливих торговельних галицьких шляхів: саме на його місці Глинянський тракт з'єднувався з дорогою на Тербовлю і Галич, тому місцина мала назву Злучів.

У XII—XIV століттях на місці сучасної споруди існувала боярська будівля, спочатку дерев'яна, а потім мурована з каменю. Цю оборонну споруду називають «вілла Злочів», вона складалася з житла-двору й сільської забудови. Основна функція будівлі — захисна, адже ця територія займала важливе місце на передовій оборонній позиції Львова. У XVI—XVII столітті замок зазнавав частих набігів турків і татар. Є свідчення, що існував підземний хід від Золочівського до Підгорецького замку. У 1427 році оборонна й житлова споруда належала родині Щеголів, які були литовцями.

1532 року Станіслав Сенинський продає місто разом із фортецею. Відтоді до моменту привласнення міста майбутнім королем Польщі триває постійна відбудова замку. Яків Собеський добудував чотири

бастіони до фортеці. Відбудоване укріплення відповідало всім фортифікаційним вимогам тодішнього часу. Замок зберігся до сьогодні. Нагадує форму подовженого чотирикутника, який оточують високі вали. По кутах розташовані п'ятикутні бастіони, які закінчуються шестибічними сторожовими вежами. Хоч основне стратегічно-оборонне призначення мала фортеця, неможливо не згадати про Китайський палац, що з XVIII століття стоїть на подвір'ї замку. Його всі називають окрасою укріплення, прикладом вдалого поєднання двох непоєднаних культур: східної й західної. Також на території є житловий палац, у якому мешкали пан із дружиною. У кожного була своя кімната. Подейкують, що з кімнати пані йшли таємні сходи до скарбниці (ключі від якої були саме в дружини). Дивовижною на ті часи були туалети, їх називали «ватерклозети». Дощова вода стікала по ринві з даху через унітаз, а на дворі була врита крита вигрібна. Швидше за все,

ці інновації з'явилися завдяки дружині Яна Собеського, королеві Марії Казимірі де Аркуйон. Вона не надто полюбляла цей замок, тому частіше жила у Франції.

Першим відомим випробуванням для фортеці був напад татар 13 серпня 1649 року. Тоді багато місцевих мешканців узяли в полон. А 1672 року замок після шестиденної облоги захопили й зруйнували турки. Проте полонені загарбники за їхнім наказом відбудували фортецю. 1737 року замок переходить у власність багатих землевласників роду Радзивілів. Згідно з документами, на той час будівля перебувала в жахливому стані.

Уже наступні власники, поміщики Комарницькі, провели реставрацію замкового комплексу. Згодом цим укріпленням володіли австрійці. Вони влаштували в ньому в'яз-

ницю. Найжахливіший період для укріплення — 1939—1941 роки. Побудований захищати рідну землю від чужоземних загарбників, замок перетворився на катівню НКВС. Від 1986 року в замку — музей.

Далі буде.

Підготувала
Євгена СЛОБОДЯНЮК

КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний
редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора,
відділ політики
Володимир ПАВЛІВ
279-49-47

Заступник головного
редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПКИНА
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕСЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosivity.com.ua

Індекс газети
«Слово Просвіти» — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
«Преса України» у середу.
Зам. № 3301215

Наклад — 11700

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

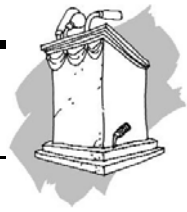
Відповідальність за достовір-
ність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою
право редагування та скорочення
текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на «Слово
Просвіти» обов'язкове.

Передплатна ціна, врахо-
вуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

ПО-СУСІДСЬКИ

Як приклад, наведу той факт, що 3 квітня в одній із програм телекомпанії “Росія”, яку веде “добре” відомий із ICTV кучмівських часів Дмитрій Кісельов, мала місце низка грубих антиукраїнських випадів. За нормальної самоповаги державного чиновництва України наслідком такої передачі мала б стати дипломатична нота послові РФ в Україні, як це зробила Росія після одного з інтерв’ю заступника міністра закордонних справ у відпустці Антона Бутейка “5 каналові”. Але цього не було зроблено, і питання про антиукраїнські випадки за участю чинного заступника міністра закордонних справ РФ виринуло в результаті журналістського запитання.

Речник МЗС України Василь Філіпчук заявив, що ця передача була помічена МЗС України, і додав, що Україна прагне добросусідства з Росією. Однак український дипломат, який декілька років працював у представництві України при ЄС, не сказав, що повинна робити Україна, коли такого добросусідства де-факто не хоче Росія. І з цією метою веде неприховану інформаційну війну проти України.

Чи можна її зупинити? Досвід сусідів України свідчить, що є ситуації, в яких треба бути наполегливими. Відомо, що в Білорусі після виборів була заарештована група іноземців. Серед них був колишній посол Польщі в Білорусі Маріуш Машкевич. Для його визволення була задіяна вся державна машина на чолі з прем’єром. І коли заяви-прохання поляків залишалися без відповіді з боку Лукашенка, тоді було висунуто щодо цього категоричні вимоги. І вже після звільнення дипломата речник МЗС Польщі, коментуючи визволення колеги, сказав: “У деяких випадках питання потрібно ставити рубя, бо поступливість не дає результатів”.

На цей нюанс звертаю увагу, аби запитати, чи нинішня українська дипломатія спро-

можна ставити питання рубя. І відразу можна сказати, що в стосунках із Росією, на жаль, ні. За більш ніж 14 років були десятки причин у тому переконатися. На мій погляд, є три причини такого стану: ментальна, побоювання, що РФ у відповідь може вдатися до провокаційних дій, і наявність російської “п’ятої колони” в органах української влади, про що у своїй праці “П’ята колона в Україні: загроза державності” пише професор Іван Дяк.

І чим більше з українського боку поступливості, тим активніший інформаційний на-

альне добросусідство. Історія російської імперії свідчить (від Івана III, який із дикою жорстокістю 1471 року зруйнував самоуправний Новгород, до Володимира Путіна, який із такою ж жорстокістю нині руйнує Чечню, про що свідчать чеченці, які отримали притулок у Польщі), що Росія будувала добросусідство лише з тими, кого боялася. А України вона не боїться, бо має з одного боку “газову” зброю, а з другого — все зробила для того, аби в багатьох зруйнувати почуття української тотожності.

ступливості устами речників, то чи виникали б такі ситуації, як у Макарові-1? Чи було б стільки плутанини з інвентаризацією Чорноморського флоту? Чи було б стільки проблем із визначенням кордону між Україною і Росією в Азовському морі і Керченській протоці?

У ситуації, яка склалася, здається, нині вже нікого не дивує, що 24 раунд переговорів між Україною і РФ щодо розмежування Азовського і Чорного морів та Керченської протоки, який днями відбувся, не приніс жодних зрушень. Тож чи не час Україні змінювати тактику розмови з росіянами, якщо поступливість не дає результату?

Нині явно змінився тон у міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка, і він, коментуючи висловлювання міністра закордонних справ РФ Сергія Лаврова про те, що іноді з багатьох європейських столиць лунають заклики, щоб Україна визначилася, з ким вона — з Росією чи з Європою, назвав провокаційною таку постановку питання, бо Україна свідомо вибрала шлях демократичного розвитку, європейської і євроатлантичної інтеграції, затверджений Верховною Радою.

По-новому з росіянами спробував заговорити також міністр сільського господарства України з приводу поставок російського м’яса на наш ринок. Проте тут же в українських коридорах влади знайшовся “добрий дух” і відразу згнатьбив цей намір. А це означає, що для частини українського політичного істеблішменту, зокрема таких його фігурантів, як Анатолій Кінах, поступливість — норма буття. І внаслідок такої поведінки в Україні все менше залишається України. Якщо не відбудеться кардинальних змін, то не виключено, що українцям доведеться шукати Україну в маленькій Хорватії. Там українці мають нині більше прав, ніж у більшості областей України. Тому що ми й наші політики були дуже поступливі. Чи не час уже позбутися цієї поступливості в інтересах Росії?

●

Світослав МАРКІВ

ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ

АРМЯНСЬК — ВИНЯТОК, ЩО ПІДТВЕРДЖУЄ ПРАВИЛО

На жаль, в інших регіонах півострова ситуація з житлом для депортованих складна. Перевірки прокуратури Криму встановили численні порушення житлового законодавства в діяльності органів виконавчої влади й місцевого самоврядування. Приміром, Березівська сільрада Роздольненського району 5(!) років не розглядала заяв 20 репатріантів. Необгрунтовано відмовляли в квартирній черзі репатріантам і чиновники Судачкої міськради. Водночас множилися випадки, коли на квартирний облік приймали осіб, які не підтвердили статусу депортованих. А посадовці виконкомів Судачкої та Ленінської міськрад “відзначилися” ще й тим, що житло, споруджене за рахунок державних капіталовкладень, направлених на облаштування депортованих осіб, передавали громадянам, які зовсім не належать до вказаної категорії.

Прокурори щодня виявляють численні порушення законодавства у справі забезпечення депортованих житлом. Адже неправомірні дії деяких посадовців призводять до ескаляції напруги в соціальній і міжнаціональній сферах.

Як встановлено, в низці районів півострова в органах виконавчої влади й місцевого самоврядування узагалі не вели окремого квартирного обліку репатріантів. У загальних списках опинилися й учасники бойових дій — ветерани, які мають право на першочергове отримання житла. Поширеними залишаються факти зарахування на квартирний облік громадян, які не підтвердили статусу депортованих, особливо в Алушті, Ялті, Первомайському, Нижньогірському, Советському, Білогірському та Сімферопольському районах.

Через недбалість чиновництва, на отримання житла, одержаного на кошти для облаштування депортованих, претендують громадяни, які не мають на це прав. У Кіровському, Сімферопольському, Красногвардійському, Советському, Джанкойсько-

КРИМСЬКІ ТАТАРИ: НА БАТЬКІВЩИНІ БЕЗ ЖИТЛА

Герб міста Армянськ

му районах виявлено факти, коли на квартирний облік приймалися громадяни взагалі без довідок про умови проживання. Множаться приклади й перебування на квартирному обліку осіб, які не потребують поліпшення житлових умов, оскільки мають комфортні будинки й квартири. Лише днями подали 26 протестів на незаконні рішення місцевих рад, 29 подань і написів на усунення порушень закону, відновлено зневажені права 29 сімей депортованих.

Хоч як прикро, але органи місцевої влади надто часто гальмують освоєння навіть бюджетних коштів. Наприклад, ще торік Бахчисарайська райдержадміністрація отримала з держбюджету України 800 тис. грн. на викуп житла для депортованих осіб. Проте ці кошти досі не витрачено за призначенням. Отже, новосілля не відбудеться.

БЕЗ ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ Й ПОРЯТКУ СЕЛА САМОЗАХОПЛЕННЯ ТРИВАТИМЕ

Ще вражаючи порушення у сфері земельних відносин, за якими прокуратура автономії щомісяця відкриває десятки кримінальних справ і сотні протестів на незаконні рішен-

Армянськ став поки що єдиним у Криму містом, де вдалося цілком забезпечити житлом кримських татар. Вирішив цю проблему 80-квартирний житловий будинок для репатріантів із одно-, дво- і трикімнатними комфортними квартирами, безперебійним опаленням, гарячою і холодною водою. Проте міськрада Армянська на лаврах не спочиває: відкриває національну школу й новозбудовану лікарню для репатріантів ще й у сусідньому Перекопі.

ня органів місцевого самоврядування про виділення земельних ділянок. Лише торік відмінено незаконні рішення про відчуження 10522,14 га земель державної і комунальної власності. Нині це “розгрібання авгієвих стаєнь” стає ще активнішим.

До дисциплінарної й адміністративної відповідальності регулярно притягаються сотні посадових осіб органів влади й управління місцевого самоврядування, контролюючих органів, а справи не поліпшуються. Ускладнює наведення порядку в кримському “земельному круговороті” незадовільна організація обліку земель на місцевому рівні, тим паче, що надто повільно формується земельний кадастр.

Втішає те, що на колегії уряду автономії нарешті затверджено з кримськотатарськими лідерами гектари, які виділятимуть у всіх зонах півострова, насамперед депортованим. А за допомогою космічної фотозйомки нині створюється найдетальніша земельна карта півострова, необхідна для цілковитої інвентаризації землі. Лише на інвентаризацію південнобережжя Кабмін виділив 1,5 мільйона гривень. Понад 9 млн. грн. із кримського бюджету виділено для остаточного визначення кордонів міст, селищ і сіл краю, щоб назавжди покінчити з правопорушеннями в облаштуванні репатріантів та тіньбовими обладнаннями з кримською землею.

З цим не варто зволікати, бо сьогодні вже 14 “інтернаціональних” са-

мозахоплень землі “окільцювали” околиці Сімферополя, а свій штаб “самопоселенці” встановили на центральній площі міста, де відбуваються “протестні братання” людей різних національностей проти “корумпованої зверху донизу влади”. А несанкціонованими наметовими містечками продовжує обростати ледь не весь Сімферополь, який обере міського голову лише влітку. Тож де-хто сповна користується безсиллям влади, яка бездіяльно спостерігає за подіями, тоді як не лише сімферопольці продовжують стихійно розпакувати міську землю. Між тим, у місті з’явилися листівки, які закликають безземельних мешканців узяти участь у нових пікетах.

Очікуються нові весняні самозахоплення землі — так звані поляни протесту, й на південнобережжі Криму. Сюди приїжджають мешканці з депресивних, обезводнених сільських районів степової північної частини півострова в пошуках заробітку й цивілізованих умов життя. Темпи “другої міграції” такі, що невдовзі кримське село нікому буде відроджувати: за останнє п’ятиріччя в 42 населених пунктах автономії не народилося жодної дитини. Триває процес розукрупнення селищ. Якщо в 2001 році було 238 сіл із населенням до 200 осіб, то нині — 250. Одночасно скорочується кількість сіл із населенням до тисячі й більше мешканців.

Кримських селян усе більше приваблює ідея міграції в курортну

зону біля моря, де більше можливостей заробити на прожиття. Частішають пікети біля стін місцевого уряду. За даними статистики, численність мешканців сільської місцевості за п’ять років зменшилася на 30,9 тисяч осіб і нині складає 739 тисяч, а десять років тому було 818 тисяч осіб. У 814 населених пунктах із 944 приросту населення немає зовсім. Найбільша кількість таких сіл у Советському, Білогірському й Ленінському районах. Торік у селах півострова, де укладається удвічі менше шлюбів, ніж в містах, народилося усього 6,9 тис. дітей.

У Криму 265 тисяч господарств населення, 2017 — фермерських, а працюють люди переважно на присадибних ділянках — таких 73 %. За межами своїх населених пунктів працює понад 40 %, з яких третина — в містах, близько 4 % — поза півостровом, майже 3 % — за кордоном. Зарплатня в сільському господарстві найнижча серед інших галузей. До того ж, за станом на початок року сільгосппідприємства заборгували своїм працівникам 16,8 млн. грн., із яких понад 11 мільйонів припадає на господарства-банкрути.

Тож молодь їде в міста, кидає напризволяще навіть батьківське житло. Вигляд запущених садів, зруйнованих помешкань вражає. Та й соціальна сфера кримських сіл давно наблизилася до критичної межі. Із 944 населених пунктів 581 не має дитячих дошкільних закладів, 375 — клубів, 417 бібліотек, 824 — кіноустановок, 272 — медичних закладів, 121 село без доріг із твердим покриттям. На всьому півострові працює лише 32 лазні.

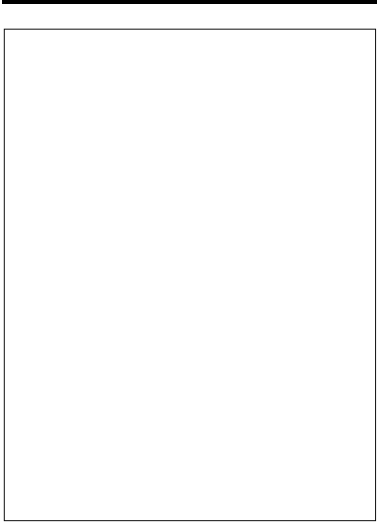
Кримське село опинилося на межі виживання. Потрібні колосальні кошти для відновлення всіх сфер життєдіяльності, особливо налагодження водозабезпечення, створення сприятливих умов для життя селян. Сподівання мешканців украй занедбаної кримської “глибинки” лише на її відродження в оголошений державою Рік села.

●

Віктор ХОМЕНКО, Крим

ПРОЩАННЯ

•

ЄВРОРЕАЛІЇ

•

•

МИТЕЦЬ І РЕЖИМ

Сьогодні ж планує розповісти читачам, як убили Д. М. Ревуцького і знищили будь-яку згадку про його ім'я та доробок. Ця трагічна історія ніколи не мала широкого розголосу. Ті, що паплюжили пам'ять про вченого, — рухалися вгору по кар'єрній драбині, а ті, хто знав істину, — змушені були замовкнути на довгі десятиліття...

Після сумнозвісних процесів 1932 р. Дмитра Ревуцького позбавлено роботи в Інституті, й він перебивається тимчасовими заробітками й учителюванням по школах. Однак наприкінці 1938 р. його поновлюють на роботі в Інституті мистецтвознавства АН УРСР, який очолив відомий російський фольклорист Юрій Матвійович Соколов, котрий високо цінував знання українського вченого. Дмитро Миколайович бере активну участь у підготовці й проведенні знаменитої Республіканської наради кобзарів у квітні 1939 р., де, крім доповіді, ще й виконує народні думи та пісні, демонструє давні традиції кобзарського співу. Тішився, що вітлюються задумані ще на початку 20-х років — разом із Ф. Колессою та К. Квіткою — плани зі збирання фольклорних скарбів народу. Свідки того виступу кажуть, що бачили, як по щоках сліпих кобзарів і лірників — учасників наради — текли сльози, як вони тисли руки, обнімали літнього професора.

То був останній злет. 3 вересня 1939 р. у Дмитра Миколайовича стався інсульт. Припускаю, що імпульсом до тяжкої хвороби могло бути зникнення з його робочого столу в Інституті рукопису майже готової книги про українських кобзарів — праця багатьох років, останні штрихи до якої були внесені під час згадуваної вже конференції... (Син ученого — В. Д. Ревуцький свідчить, що матеріали батькового дослідження — дещо видозмінені й підкореговані тогочасною цензурою — простежуються вже в 1956 р. в публікації книги співробітника Інституту Ф. Лаврова).

Хвороба майже на рік позбавила Дмитра Ревуцького можливості працювати — паралізувало ноги, відняло мову... А тут ще, для більш “певного нагляду”, у його квартиру підселили “людину з компетентних органів”, присутність якої вкрай дошкуляла вченому. Зрештою, не витримавши такої обстановки, Дмитро Миколайович навесні 1941 р. перебирається у будинок, де мешкав його давній друг — художник Василь Кричевський (флігель по вул. Л. Толстого, № 15). Паралізовану людину, посадивши у крісло, з п'ятого поверху переносили племінники Євген (син брата Левка Миколайовича) та Ігор Гук (син сестри дружини). А тільки-но стан здоров'я поліпшився, і він зміг сидіти за письмовим столом, учений повернувся до роботи над своєю великою монографією про М. В. Лисенку, бо наближався 100-річний ювілей класика української музики.

Війна обірвала всі плани. Поспіхом виїхав із родини Левко Миколайович Ревуцький. І хоча в Дмитра Миколайовича були документи на евакуацію з Києва, але, за станом здоров'я, він не міг відправитися у далеку й непевну дорогу. До того ж навколо тільки й розмов було, що відступ — ненадовго. Півмісяця, ну, може, місяць...

Наближався трагічний день — вступ ворога в Київ. Наближався і трагічний кінець життя Дмитра Миколайовича Ревуцького. 29 грудня 1941 року об 11-й годині ранку, в уже окупованому ворогом Києві, на квартирі 60-річного професора було вчинено напад. Судовий медексперт Вадим Павловський (всиновлений художником Василем Кричевським) згадує: “Тіло Дмитра Миколайовича лежало в фотелі за письмовим столом, над забризка-

ним кров'ю рукописом про Лисенку. Голова його була пробита вдарами молотка. Вбивця вдарив безбронного інваліда по голові тридцять чотири (!) рази і бив би в скаженій люті й далі, коли б від сили ударів не зломилось держалко молотка і голівка його не відлетіла, пробивши внутрішню шибку вікна. Дружину Ревуцького, теж із пробитою молотком головою, проте ще живу, знайшли коло вхідних дверей і вже забрали до лікарні, як я прийшов, але вона вмерла непритомною” (Павловський В. Із спогадів про Дмитра

Володимира Кудряшова, яку заарештували на Дарницькому залізничному вузлі, зрештою, приписавши підпільникам усі нерозкриті справи. Окупаційна київська преса поспішила сповістити: “Вбивство професора Ревуцького та його дружини в листопаді 1941 р. тепер з'ясовано. Вбивці пограбували всі золоті й цінні речі (двічі підкреслення моє — В. К.), що знаходилися в помешканні” (Нове українське слово. — Київ. — 1942. — 17 лип.). Звернімо увагу на два моменти: перший — місяць листопад, другий

ловський говорить про забризканий кров'ю рукопис про Лисенку, який він бачив на столі вченого. Припускаюся думки, що головним завданням убивці було якраз викрадення й знищення рукопису книжки про М. В. Лисенку, яка за будь-яку ціну — навіть ціну людського життя — не повинна була бути надрукована в окупованому фашистами Києві.

І ще: після трагедії позбирали розкидані на підлозі листки нотного паперу — записані рукою М. Лисенка мелодії пісень “од Ів. Фран-

Дмитро РЕВУЦЬКИЙ — РЕПРЕСОВАНИЙ ПОСМЕРТНО ЩЕ РАЗ ПРО «МІФОТВОРЧІСТЬ» РАДЯНСЬКИХ ІСТОРИКІВ

У квітні виповнюється 125 років від дня народження Дмитра Миколайовича РЕВУЦЬКОГО — яскравої постаті в історії української культури першої половини ХХ століття, так званої доби новітнього Українського Відродження. Довгі десятиліття (з початку 1942 до кінця 1980-х) це ім'я намагалися вилучити з національної пам'яті, а на творчу спадщину було накладено тавро мовчання: шанувальники змушені були знищувати титульні сторінки книжок і нотних видань, де зазначалося прізвище автора чи редактора... Навіть визнаний у світі композитор-класик Левко Миколайович Ревуцький — його молодший брат, та видатний український поет-класик Максим Тадейович Рильський — відданий учень, попри весь свій авторитет і підтримку однодумців, не могли зірвати завісу політичного табу, яке в часи тоталітаризму накинута було навіть на саму згадку імені Дмитра Ревуцького. А коли світова громадськість у 1981 р. за рішенням ЮНЕСКО вшановувала 100-річчя видатного українського сина, лише в “далекій” Москві тихцем видали поштовий конверт із портретом, і поготів... А цьому вченому належать видання вокальних творів М. Лисенка з фундаментальними мистецтвознавчими розвідками й коментарями (1929—1932), праці “Українські народні думи та пісні історичні” (1919), “Живе слово” (1920), “Т. Г. Шевченко і народна пісня” (1939), прекрасно укладені збірки народних пісень “Золоті ключі” (1927—1929), переклади близько 15 оперних лібрето, які співали в наших оперних театрах, чудові переклади шедеврів світової вокальної лірики (він чудово знав іноземні мови, особливо німецьку), численні статті у наукових збірниках і журналах. Він розробив унікальний курс “Історія світової пісні”, який читав у Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка, був чудовим лектором і багато виступав перед громадськістю у концертах і по радіо, що в той час проходили “на живо”. (Свого часу я описала творчу діяльність Д. М. Ревуцького в передмові до перевидання його книги “Українські думи та пісні історичні”, 2002 й у Віснику Львівського університету, серія “Мистецтвознавство”, вип. 2, 2002).

Дмитро Ревуцький із сином Валеріаном та донькою Олександрою, 1918 р.

Ревуцького // Сучасність (США). — 1981. — № 3—4. — С. 110).

У газеті “Нове українське слово” за 31 грудня 1941 р. на останній сторінці читаємо повідомлення міської управи: “1 січня 1942 р. відбудеться панахида по трагічно загиблomu етнографу Дмитру Ревуцькому і його дружині. Похорон відбудеться цілком приватно”. Мешканці окупованого міста ще з осені зазнали безміру горя й страждань; новий 1942 рік для них теж почався похоронним дзвоном — уранці 1 січня в Андріївській церкві відспівували подружжя убійнених Дмитра та Марію Ревуцьких. Був страшний мороз, але багатолюдна сумна процесія пройшла за домовиною від церкви на Княжій горі до Байкового кладовища.

Тільки влітку 1942 р. німці звинуватили в цьому вбивстві групу

— пограбування “золотих і цінних речей”, що абсолютно не відповідає дійсності. У помешканні не тільки нічого не взяли, але ще й як хвацький підпис, підкинули шапку-будьонівку старого зразка. Мов, знай — хто зробив! Хоча стривайте! Одна-єдина “цінна річ” таки зникла: і сьогодні невідомо, де ж подівся майже повністю готовий до друку рукопис монографії про М. Лисенку, який Дмитро Ревуцький планував видати до 100-річчя композитора і про який сповістив громадськість у своєму інтерв'ю в газеті “Українське слово”: “...я маю закінчити велику монографію про життя та діяльність Лисенка, з характеристикою й оглядом його творчості... Це велика праця, вона матиме приблизно 10—12 друкованих аркушів” (Українське слово. — 1941. — 30 листоп.). Та й В. Пав-

Дмитро Ревуцький студент університету, 1904 р.

ка” — і на одному з них видно відбиток... кирзового чобота червоноармійського зразка (ці аркуші нині зберігаються у фондах Меморіального будинку-музею М. В. Лисенка в Києві).

Убивство професора приписали членам диверсійної підпільної групи В. Кудряшова, яких заарештували через півроку й закатували у гестапо. Та я переконана і маю до того підстави: то не могла бути справа рук членів групи В. Кудряшова — інтелігентної студентської молоді, яка напевне знала, хто такий Д. М. Ревуцький, а може, й слухала його лекції. Тут видно почерк спеціально засланого “ліквідатора” з обойми НКВС (до того ж садиста), жертвами якого стали й інші діячі української культури та науки, що так часто “зникали” в перші місяці окупації Києва ворогом: літерату-

рознавець Нагорний, науковці музею-заповідника Києво-Печерська лавра Михайлов і Чорногубов, член підпілля УПА, він же староста Труханова острова — Рівновський. Листи з погрозою знищення отримували й кінорежисер Кавалеридзе. Зрозуміло, ім'я вбивці ніколи не викажуть, як свого часу оберегали “ліквідатора”-чекіста, який стріляв у Миколу Леонтовича.

Мої аргументи: впадає в око дивна синхронність інформації з двох полярно різних — ворожих (!) джерел. У радянських протоколах часів війни, добірку яких опубліковано вже 1963 р., читаємо: “В ноябрі 1941 года (підкреслення моє — В. К.) был уничтожен изменник Родины профессор Ревуцкий, перешедший на службу к немцам, выступавший в фашистской прессе с клеветой на Советский Союз...” (Киевщина в годы Великой Отечественной войны. // Сб. документов под ред. П. Т. Тронько. — К., 1963. — С. 235). Навіть дату перевернуто, вслід за окупаційною газетою “Нове українське слово” (а може, звідти взято інформацію?).

На щастя, сьогодні ці газети доступні для дослідника, і я прочитала (та й опублікувала) оті статті “с клеветой”: перша — “Український музичний фольклор” (23 жовтня 1941 р.), друга — “Український фольклор і Лисенко” (6 листопада 1941 р. — надрукована у календарний день смерті М. В. Лисенка) та одне інтерв'ю до 100-річчя М. В. Лисенка (30 листопада 1941 р. — тобто коли Д. Ревуцький уже повинен бути вбитим). Користуючись закритістю фондів спецархівів, влада створила міфічний образ “ворога народу й запродавця”, який упродовж десятиліть “обсмоктувала” у різних ідеологічних виданнях, паплюжачи навіть пам'ять про достойну людину і великого вченого. Та, думаю, верх цинізму — надіслана в січні 1942 р. Левку Миколайовичу Ревуцькому в Ташкент, де він перебував у евакуації, телеграма за підписом М. Хрущова зі співчуттям про загибель його брата в окупованому Києві від рук грабіжників (!).

Щоб переконати читачів у правильності моїх міркувань, зачитую фрагмент “історичної” розвідки радянських “міфотворців” про київське підпілля. Та перед тим мушу попередити: після публікації 1960-х років академіка М. Т. Рильського на захист доброго імені Д. Ревуцького ідеологічні нападники стали дещо обережнішими і “камуфлювали” свої закиди на адресу ніколи й нікому до того невідомого “професора Жревуцького” — більшої неоконирності годі було й вигадати! Ось як історики-дослідники діяльності диверсійної групи київського підпілля часів Вітчизняної війни, очолюваної Володимиром Кудряшовим (до якої входили Г. Левицький, І. Сікорський, Т. Маркус, С. Пашенко, Ф. Ревуцький, О. Горобець), описують операцію з ліквідації вченого (мова оригіналу — російська):

“...Внимание киевских подпольщиков в эти дни привлекала фигура профессора Жревуцкого. Предатель регулярно (? — В. К.) выступал в печати с грязными, клеветническими измышлениями о Советской власти, подобострастно пресмыкался перед властями, рьяно призывая киевлян к сотрудничеству с оккупантами. Приговор товарищей, утвержденных подпольным горькомом, привести в исполнение взялись члены диверсионно-подрывного штаба В. Кудряшов и Г. Левицкий.

... Разведка, осуществленная по просьбе Кудряшова женой его шурина, прошла успешно. Подпольщики внимательно изучили расположение комнат, что потом облегчило выполнение задания.

... Полночь. Тревожно замер оккупированный врагом город. Из-

редка, пугая чуткую тишину, по мостовой гремят подкованные сапоги группы комендантского надзора. Где-то звучит одиночный винтовочный выстрел, за ним автоматная очередь, и снова воцаряется жуткая тишина.

Владимир Кудряшов и Георгий Левицкий осторожно приблизились к дому профессора. Притаились в ожидании охранника... Стремительный прыжок, удар рукояткой пистолета по голове — и вот уже предатель лежит с проломленным черепом. Оттащив часового в сторону, патриоты прислушались. Нигде ни звука... Владимир открыл дверь подъезда, осторожно поднялся по лестнице. Левицкий замер у входа, чтобы на случай опасности успеть предупредить товарища. Где-то далеко с надрывной тоской завyla собака. Георгий чутко стережет тишину, прислушивается к каждому звуку. Замок поддается не без усилий. Скрипит железо, потрескивает дерево... Тише! Владимир, затаив дыхание, берется за ручку двери. Запоры теперь уже не помеха. Решительно идет в сторону, откуда доносится храп... (Пам'ятаймо, що вбивство сталося об 11 години ранку! — В. К.)

Утром по городу прокатился слух о том, что профессор Жревуцкий понес заслуженное наказание за свое предательство...» (Шпилевич В., Федотюк П. И настанет расцвет // К., Изд-во Полит. лит-ры Украины. — 1982. — С. 61—62).

Яскравішого зразка радянської міфотворчості годі й знайти! А який пафос, яка поетика героїзму, яка облуда! Дякувати Богові, не сплюндрували могили.

По війні ім'я Д. М. Ревуцького зникає з культурних обривів — жодної згадки в пресі, жодних посилань на його роботи, а самі книжки вилучають із бібліотек або відносять у закриті фонди. Якщо вже не вдалося репресувати самого вченого, то репресували його доробок. Гідна захоплення боротьба Максима Рильського за честь і гідність свого вчителя. Поета не зупинив сумний досвід Дон-Кіхота, і він своєю єдиною, але могутньою зброєю — словом — став на захист громадянської гідності видатного українського вченого. Перший прорив — публікація блискучої статті “Учитель словесності” у газеті “Вечірній Київ” у 1964 р. Ця стаття була надрукована не тільки у столиці України, а й у журналі “Огонёк” (не забуваймо, що то був рупор Президії КПРС). Одному Богу відомо, як добився Максим Тадейович тієї публікації! Добився М. Рильський, нехай скороченого, але перевидання збірки “Золоті ключі”, яке здійснив видатний український музикознавець Микола Гордійчук. У 90-ті роки ХХ ст. було надруковано низку статей про Д. Ревуцького й опубліковано деякі його матеріали. Нарешті численні шанувальники національної історії та українського фольклору зможуть прочитати найвагоміші праці Д. Ревуцького: “Живе слово” 1920 р., перевидане у Львові 2001 р., та перлину нашої спадщини — “Українські думи та пісні історичні” 1919 р., перевидану в Києві того ж року — до відзначення 120-річчя з дня народження вченого. Дочекалася свого часу й публікація лисенкознавчого доробку Дм. Ревуцького “М. Лисенко. Повернення першоджерел” (2003).

Шановний читачу, якщо тобі доведеться бувати на Байковому цвинтарі, не пошкодуй часу, повільно пройдиш головною алеєю, і зліва, неподалік від входу, вклонися могилі Дмитра Ревуцького — вона близько від могил його духовного вчителя, велета української музики Миколи Лисенка та брата, ушавленого композитора-класика Левка Ревуцького.

- **Валентина КУЗИК**, музикознавець, лауреат премії імені М. Лисенка

ЗОЛОТІ ГОЛОСИ НАЦІЇ

У Ніжині на вулиці Воздвиженській стоїть церква Воздвиження Чесного Хреста, або, як її ще називають, “Усипальниця Розумовських”. Тут 1771 року був похований останній ніжинський полковник Петро Розумовський — двоюрідний небіж гетьмана Кирила Розумовського. Безутішна вдова за упокій душі чоловіка пожертвувала кошти на будівництво кам'яного храму на місці дерев'яного. За двадцять років тут знайшла останній притулок і вона сама. Звали вдову Пелагея, і була вона дочкою переяславського полкового судді Олександра Сулими, нащадка українського гетьмана Івана Сулими.

А через багато років в Америці в православній сім'ї народився хлопчик, якого охрестили православним ім'ям Святослав-Сулима. Так нарік його батько Ігор Стравінський, котрого історик Антонович назвав єдиним українцем зі світовим ім'ям, сином свідомих українців — Ганни Холодовської і Федора Стравінського. І хоч ім'я співака Федора Стравінського менш знане в музичному безмежжі, як ім'я його сина, для нас, українців, воно таке ж дороге, як і імена багатьох митців, що виросли на теренах української культури.

Досліджуючи родовід Стравінських, доктор мистецтвознавства, професор Алла Терещенко казує на факт його ймовірної належності до старовинного шляхетського роду Стравінських—Сулимів, один із яких навіть підписав конвент Владислава IV про відмову від російського престолу. Географія цього роду охоплює Мозир, Троцьк, Стародубцево, Ніжин, Пінськ. Проте в XVIII столітті після третього поділу Польщі друге прізвище Сулима зникає. Не знаходимо Сулимів у книзі Чернігівського дворянства, в “Малоросійському гербовнику” Модзалевського. Можливо, не підтвердивши свого шляхетства зверненням до російського уряду, Стравінські втратили його. Причин могло бути декілька: імовірна участь у польському повстанні 1794 року і втрата землі та маєтностей.

Інша версія походження родини Стравінських — їхня належність до Пінської шляхти. Землі колишнього (з часів Київської Ру-

сі) Пінського князівства — та територія, на якій мешкали протягом кількох століть Стравінські—Сулими. На цій землі споконвічно живе український етнос. Можливо, звідси корені православ'я Стравінського, а ще чуття України й українства, глибин нашої історії.

Федір Гнатович Стравінський народився 8 (20) червня 1843 року в селі Новий Двір Річицького повіту,

«ПОХМУРИЙ ОСАВУЛ» — ФЕДІР СТРАВІНСЬКИЙ

тепер Мінської області. Ще учнем Мозирської гімназії він уперше виступив як співак, виконавши пісню Миколи з опери М. Лисенка “Наталка-Полтавка”. 1868 року він уже студент Ніжинського юридичного ліцею.

У Ніжині Стравінський теж співає: бере участь у концертах гастролерів, тобто в антуражі. Але при цьому серйозно добирає репертуар. 25 березня 1869 року, наприклад, виконує арію Сусаніна з опери “Життя за царя” М. Глінки, а також російський романс і дует “Моряки” Вільбоа. 13 квітня в концерті віолончеліста Кумлера співає “Тучи черные” Бахметєва. У травні в його виконанні звучить арія Мельника з опери Драгомижського “Русалка”, а також російські романси.

Саме Ніжин наснажував Федора Стравінського в юні роки на вокальну творчість. Студент співає у церковному хорі. Можливо, він стояв на криласі й Хрестовоздви-

женської церкви, під вітварем якої похована Пелагея Сулима...

Студентом Петербурзької консерваторії, співаючи в Київській опері в 1873—1876 рр., Федір Стравінський вдумливо вивчає українську культуру. У своїй бібліотечі (а вона була однією з найбільших у Петербурзі) мав книги Куліша, Квітки-Основ'яненка, Котляревського, всі видання “Кобзаря”

Шевченка, починаючи з 1840 року. Своєю рукою Федір Стравінський вносив у власні примірники тексти волелюбних віршів Шевченка. Збирав історичні праці Драгоманова, Костомарова, Яворницького, з яким спілкувався і разом позував Іллі Рєпіну для “Запорожців”. “Похмурий осавул” — це і є Федір Стравінський. Стравінський робив замальовки різних людей, зібрав велику колекцію портретів, гравюр, акварелей, сам замальовував грим для своїх персонажів. У 1892—1892 роках Федір Гнатович виконав три автопортрети в ролі Мефістофеля.

У науковій бібліотечі Національної академії наук України зберігаються малюнки Федора Стравінського, зроблені після подорожі Волинською губернією у 1889 році: мазанка під солом'яною стріхою, тин із глиняними горщиками, а також малюнок з авторським написом: “Вид могили Т. Г. Шевченка над Дніпром поблизу міста Канева. Малював з натури 26 червня 1890 року з палуби пароплава “Александр”.

Із 1876 року й до смерті в 1902 році Федір Стравінський — соліст Маріїнського театру в Петербурзі. Він — перший виконавець партій Світлішого в “Черевичках” Чайковського, Голови, Панаса в “Майській ночі” і “Ночі перед Різдом” Римського-Корсакова, Скули в “Князі Ігорі” Бородіна. У списку ролей артиста — 60 різних партій.

Його мистецтво підкуповувало інтелектуальну публіку природністю, благородством, психологічним входженням в образ. І хоч його бас, звучний, великого діапазону (біль-

ше двох октав) не відрізнявся красою тембру, був трохи сухуватим, співак майстерністю гри маскував ці недоліки.

Вокальна техніка була для співака лише засобом, за допомогою якого він розв'язував художні завдання: не просто виконував роль, а створював цілісний вокально-сценічний образ. Стасов основними рисами художнього стилю Стравінського називав простоту, природність і “нетheaterальність”, дуже близьку “нетheaterальності” великих майстрів драматичного театру. Ось як він писав у листі за 17 листопада 1890 року: “Ви захопили мене Вашим виконанням Скули в опері Бородіна. Що я передбачав, те і сталося: Ви вийшли кращим за всіх, хоча й у Ваших товаришів теж є немало доброго. Мені здається, якби Бородин був живий, він би так само захопився, як і вся наша музична компанія”.

Шанувальниками мистецтва Федора Стравінського були представники інтелігенції: музиканти, письменники, художники, професори, студенти. Він виконував переважно романси й арії, які дозволяли створювати концертні сценки: “Ночної смотр” Глінки, “Баладу” Рубінштейна, присвячену співакові, “Цар Саул” і “Полководець” Мусоргського. Цей композитор часто сам акомпанував Стравінському і присвятив йому аріозо “Анчар” на слова Пушкіна.

1901 року в день святкування 25-річчя творчої діяльності Федора Стравінського Товариство музичних зібрань назвало його не тільки обдарованим виконавцем, що створив багато художніх типів, а й чутливим артистом із серйозними поглядами на своє покликання і ширим світоглядом. “Ваша популярність створювалася не шляхом звичайних художніх поступок, а великою відданістю справжнім завданням мистецтва”, — було написано в поздровленні. Співаку пожалували звання заслуженого артиста.

В енциклопедичних словниках, виданих за радянських часів, Федора й Гіоря Стравінських називають представниками російської культури. Ми ж пам'ятаємо, що на чужій землі вони підтримували й розвивали глибоку українську духовність.

- **Надія ОНИЩЕНКО**, м. Ніжин

ОСВІДЧЕННЯ

Безликість — чи не найбільше горе для митця.

Світ не прощає безликовості: сам по собі непогамовний і багатовекторний, багатолікий і скритний, романтичний і трагічний, сентиментальний і жорстокий, мрійливий і напористий, мудрий і абсурдний, — і ще, і ще до невичерпності різних, — такий світ не прощає творцеві безликовості.

Такий світ пошановує лише того митця, у творіннях якого впізнає себе, але не в якості, скажемо по-сучасному, — бездоганної ксерокопії, а в творінні, що пройшло через горнило душевних мук і осяянь таланту, ставши новою, раніше не чуваною яскравою якістю незбагненого світу, коли поціновувач — навіть із невітшого племені зоїлів! — і той мусить процідити кризь стиснуті зуби: талант від Бога!

Численні авторитети літературознавчої науки вже давно, — хто прискіпливо, але сумлінно, хто щиро, але не глибоко, хто пристрасно, але заангажовано, хто... хто... хто... — як багато їх, різних, але не байдужих дослідників, що вздовж, упоперек, по діагоналі, вглиб і по вертикалі, ще і ще якось — міряли материк нашої духовності, ім'я якому — **Богдан Лепкий**.

Було б дивно, якби серед тих мандрівників не знайшлися невмирущі ентузіаста, в яких захоплення викликає лише невситима жага до-

ПОЕТ НЕ МОЖЕ БУТИ БЕЗСТОРОННІМ

рахуватися всіх плям на сонці. Але погодьмося в головному: такий легіон поціновувачів — незаперечний критерій неповторності й величчя творця. Байдужо оминати якого — неможливо.

Богдан Лепкий — невичерпний. До нього приходили все нові й нові душі аналітичного складу розуму, аби знайти в спадщині великого тернопольця ще не окреслену грань, достоту, як астрономи живуть надіями відкрити у Всесвіті свою зорю.

Історично екзистенція українців пройшла кризь такі експерименти, на які тільки й здатна невсипуща штукарка — Пані світова Історія. Отже, наша національна ідентичність вибудована на неабиякому фундаменті з історичних злигоднів випробувань. А в нагороду маємо від Бога наділ на планеті, на який більше заздро, аніж захоплено заглядаються сусіди, — нашу стражденну вітчизну. Чого-чого, а чужинецького захланства вона спізнала вдосталь.

Було б дивно, якби наш народ не породив поета — співця власної української печалі, української скитальницької долі, планетарних поневірян — та такого інтелігентно-

го, тонкого і вразливого, екзистенцію якого б розуміла і сприймала кожна українська душа на будь-яких меридіанах, у найтяжчу хвилину — не як розпач, а як тугу Христа, що долає шлях на Голгофу своєї Слави, як генетичний оклик: крипись, нащадку! Ми теж пройшли кризь такі лихі часи!

Високе благородство і пророчі мотиви поезії Богдана Лепкого не оминули душі й моєї родини. Мама розповідала нам, малим синам, що вуйко Князький Петро серед улюблених пісень на чільне місце клав пісню братів Лепких “Чуєш, брате мій”. Просвітянський і громадський діяч, він після приходу на Буковину більшовицької орди не забажав зняти зі стіни портрет Симона Петлюри і за доносом більшовицького хруня помандрував із великою сім'єю до Сибіру, де й загинув на лісопалі. “Ніби чула його душа, що помре на чужині”, — казала-спогадувала мати. Пісня “Журавлі” була й для нього піснею генетичного перекилику поколінь.

Навіть із цього короткого, де-що одноклоного погляду, побіжних міркувань поетична творчість Богдана Лепкого перекреслює всі не-

порозуміння й негативні оцінки, що поналипали до імені поета як звинувачення у нібито його асоціальності. Годі, панове! Кожен українець, здатний читати серцем його поезію, скаже: Богдан Лепкий — український, вражаючої соціальної тематики поет. Настільки соціальний, що здатний зронити в українця таку пекучу громадянську сльозу, що пропече в деяких землячків-новуришів і броньовану шаралупу, під якою сьогодні ще з натажкою можна констатувати наявність душі. Пропече та облагородить. І нагадає у наш осатанілий вік, що ми — люди. То скажіть, ради Бога, де вже знайти соціальнішого поета?

“Поет не може бути безстороннім”, — так озгалявив я своє скромне слово на отримання високої відзнаки Міжнародної літературної премії імені Богдана Нестора Лепкого. Гадаю, що я, може, й не глибоко, але щиро захищав свою філософію, — будучи обмежений у часі. Тому не торкався і прози митця. Без революційних гасел, закликів братися за зброю, але істинно великий Поет Богдан Лепкий після Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та інших знакових постатей нашої духовності стоїть гідно в низці найукраїнніших, генетично найукраїнніших, завжди злободенних Поетів. І таким йому жити у віках!

- **Орест КНЯЗЬКИЙ**, Івано-Франківська обл.

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Закінчення. Початок на с. 5

Людина має в середньому п'ятиразовий резерв потужності. Навіть коли клітина “захворіє” (недуга первинно проявляється саме в клітинах), якщо створити їй нормальні умови, за певний час вона оновить свої структури й одужає. Детренованість — найважливіша причина патології клітини.

Тепер більшість людей прямує до здоров'я від хвороби. Причиною хворобливого стану багато людей вважає погоду. Але вона впливає тільки на незагартованих людей. Я погодних перепадів до 80 років не відчував. Найшкідливішим для людини є переїдання, брак сиров'ї їжі. А ще детренованість серця, легенів, суглобів. Причиною діабету й ожиріння (порушення обміну речовин) є передусім неправильне схуднення й детренованість. “Увінчують” перелік різних захворювань — інфаркт, інсульт і найстрашніше — серцево-легенева недостатність (від неї і вмирають). Для лікування цих хвороб треба жити надгодов і споживати сирі овочі й фрукти, не закутуватися, багато й швидко рухатися, спати, скільки хочеться (але не менш як сім годин). Природні захисні сили організму великі.

Голодування. Як лікувальний метод, воно має сенс тільки тоді, коли подальше харчування людини буде стриманим. А найпростіший спосіб схуднути — несмачно готувати. На жаль, сіль — один із способів зробити погану їжу смачною. Навіть сирі овочі, якщо посолити, можна їсти й без олії. Та краще споживати їх без солі. Сіль спричинює розвиток гіпертонії та склероз. Добра потреба солі 2—4 грами, а люди вживають по 10—20.

Вітаміни. Одержують їх, споживаючи свіжі фрукти й овочі. Наймінімальніша доза фруктів та овочів — 300 грамів щодня. Гадаю, потрібно — 500. Ще краще — кілограм. Прашури з'їдали два-три кілограми. Заміна сирих овочів і фруктів вареними — нерівнозначна. Краще вживати квашену і свіжу капусту, моркву, цибулю, салат.

Жири. Вони не так шкідливі, як підступні. Мають надто багато калорій — дев'ять на один грам. Твердження, що жири вкрай потрібні, — міф. Можна не вживати ані масла, ані сала, і навіть тоді в організм потрапить мінімальна кількість жирів. Вони є в молоці, м'ясі, навіть у хлібі, і цього досить. Рослинні жири нібито не сприяють розвитку атеросклерозу, але й ними не варто захоплюватися.

Щодо білків. Їх теж не треба надуживати. Людям малорухливим і похилого віку молока й трохи м'яса (грамів 50—70) — цілком достатньо.

Вуглеводи. Тут порада проста: їсти менше солодкого, інакше нормальному вагу зберегти важко. Доведеться стримуватись, адже один грам цукру дорівнює чотирьом калоріям.

Про воду. Пити треба багато.

КОРОТКО ПРО МОЄ ХАРЧУВАННЯ

Напружене життя починається зранку, тому й сніданок великий, грубий і некалорійний: 300—500 грамів свіжих овочів або капусти (свіжої чи квашеної), двійко яєць чи дві картоплини і кава з молоком.

Обід нерегулярний. Першу й другу страви — без хліба, без жирів, мінімум м'яса. Кефір, чай або сік — це на третє. Вечеря — чай з медом або з цукром уприкуску, сир, трохи ковбаси. Фрукти — за сезоном. За день за об'ємом набирається багато, а за калоріями — у межах витрат. Знайте, що маса тіла зростає в період великих нервових перенапружень.

Щодо сну. Якщо людина без снодійного добре спить, — з її нервами все гаразд. Перша порада. На сні не треба заощаджувати час — у середньому бажано спати по вісім годин. Друга порада. Не лякайтеся безсоння. Великої шкоди від однієї безсонної ночі

не буде. Надвечір накопичиться дводенна втома і вас здолає сон, але вечір треба звільнити для відпочинку. Якщо “погані” ночі йдуть одна за одною, вдайтеся до снодійного, однак контролюйте, щоб це не стало звичкою. А тим часом знайте: це серйозне застереження щодо розпорядку життя. Необхідно “випасти” з нього на кілька днів, щоб облишити снодійне. А розрахунок тут такий: не врегулюєш свого життя — втратиш усе. Один із контрольних пунктів здоров'я — це сон.

СЬОГОДЕННЯ І ГЛОБАЛІСТИКА

Чи можна передбачити майбутнє людства? І так, і ні. Головне питання: як виникла складність світу? Від Бога? Мій матеріалізм довгий час цього не міг прийняти. У диво не вірив. Та років п'ять тому познайомився з ідеями самоорганізації Нобелівського лауреата Іллі Пригожина й багато питань з'ясував.

Я кажу: Бога немає, але він існує. І виступаю за релігію, тому що без неї не буде моралі. А без моралі не може бути капіталізму. Без моралі міг бути тільки соціалізм. Тому що там була інша ідея — колективу, колективної відповідальності, колективного контролю. У вільному ж суспільстві цією керівною силою може бути тільки мораль. А мораль без заповідей неможлива, адже відчуття свободи обов'язково кидає людину в різні боки, часто — до шкідливих потреб. Тож потрібна віра в те, що Бог є, що Він усе бачить, що може покарати чи довести, що Він незалежний і вищий суддя.

А тепер розглянемо динаміку окремих показників останнього століття. Кількість населення на Землі зросла в 3,7 раза. Показники економіки — у 40 разів. “Зелена революція” підняла врожайність утричі. Усі колонії отримали незалежність. Демократія майже всюди. Є гіркий, але корисний досвід історії: дві світові війни, фашизм, соціалізм, ГУЛАГ і Освенцим.

Збільшується населення. Та є втішні ознаки. У зв'язку з визріванням цивілізації темпи зростання людності загальмувалися порівняно з 60-ми роками (минулого століття. — *Ред.*) майже вдвічі. З'явилася впевненість, що років через 50—70 кількість населення планети стабілізується на рівні 9—11 мільярдів. Це багато, але ще посилено для природи. На швидку зміну життя у планетарному масштабі сподіватися не доводиться — люди не ангели. Але визрівання триватиме: бідні країни перейдуть у середні, а середні підтягнуться до багатих.

Ядерної війни, здається, не буде. Загальні зв'язки між взаємним впливом людськими закладено великими релігіями. А це — компріміси.

Ви запитуєте, чи можу я намалювати сценарій майбутнього людства? Якщо коротко, він, на мій погляд, може бути таким. Буде продовжуватись зростання економіки високорозвинених країн, але без істотного збільшення матеріальних і енергетичних затрат. Ідеологія в цих країнах не зазнає великих змін. Тут уже пробували і “праве”, й “ліве” і збалансували міру соціальної допомоги слабким і безпорадним так, щоб і на совість суспільства не тиснути, і трудящих не детренувати. Ці розвинені країни доведуть своє природне середовище до хорошого рівня. Але чекати від них великої допомоги слабкорозвинутим країнам не слід — не дозволить вроджений егоїзм, біологія.

Усі інші країни будуть іти за лідерами. Однак швидкий прогрес неможливий. Культура й демократія дозрівають від покоління до покоління довго — десятиліттями. Усе залежить від економіки. Саме вона робить ставку на освіченість. А та впливає на інтелект, духовність.

Підготувала
Таїса МОСТОВА

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора “схопити” хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно “горить” на роботі. На Заході цю хворобу також називають “синдромом менеджерів”, які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передусім синдрому хронічної втоми, “третім станом” — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосягання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії.

Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чатують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують хронічній втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дасться взнаки й погана екологія. 1989 року

група вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імун-

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

**Перенавантаження і суворий поря-
док на роботі безслідно не минають.
Нині, за даними Американського націо-
нального інституту проблем здоров'я і
професійної безпеки, понад сорок
мільйонів людей в усьому світі хворі-
ють на клінічну форму синдрому хро-
нічної втоми. Цей синдром іще нази-
вають “чумою ХХІ століття”.**

на функція. Тоді вчені називали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже понад півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх вилікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей

синдром лікують клінічні імунологи.

Краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі “стоп”, вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадити правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин з відкритою квартиркою, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятого чаю. А годинна прогулянка на свіжому повітрі — природне

шеплення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому бай-дуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послушайте Чайковського. До речі, сюїта “Пер Гюнт” Гріга нормалізує сон, а “Весільний марш” Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстоким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці приїхали з подарунками — іграшками і, головне, — спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. А днями в столичному дитсадку № 801 ті самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у конкурсах, виявляючи спортивну кмітливість.

ВЕСЕЛІ СТАРТИ

Отже, молодий фонд, який очолив чемпіон України з бодібілдингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

Нині ж студенти Національного університету культу-

ри і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприяють починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відкрити змагання “Веселі старты”, “Мама, тато і я — спортивна сім'я”. Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальчики від зазіхань торговців алкогольними напоями.

“Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому”, — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того древа стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО**,
член правління
Українського фонду
культури

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичної. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. А от соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростили на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. Бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине внаслідок своєї біологічної згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюватися починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватися, — як недавно ми зірвалися на соціалізмі й комунізмі.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтеруїзм також не слід покладати великих надій.

І якою ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, перевиховати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев’ятому десятиріччі життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це — збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлен-

ня нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп’ютерним моделюванням

хоплення. Надзвичайно зацікавив штучний інтелект, тоді з’явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія,

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узято зі щоденника, у якому робив записи в останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв’ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдавалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини, і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремлінь молодості — до

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.
М. Амосов

техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настирно радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам’ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що може знадобитися іншим. Відчуття того, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов’ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике за-

що кількість егоїстів у 10 разів переважає альтруїстів (безкорисливих людей, здатних заради блага інших зректися власних інтересів), що 80 % егоїстів властолюбці... Нашому суспільству потрібна ідеологія, здатна захопити людей, пом’якшити їхній егоїзм і зменшити потреби, неадекватні можливостям Землі. Кожного, хто приходить у цей світ, слід виховувати. Коли суспільство високорозвинене (економічно, технологічно, культурно), тоді процес виховання відбувається автоматично. Склалися така організація суспільства, що кожен новий громадянин потрапляє у виховне середовище. А коли суспільство перебуває в занепаді (от, наприклад, як ми тепер), тоді він опиняється в дуже складному становищі. Ми ще тільки на початку капіталістичного шляху, але розшарування в суспільстві досягло страхітливих масштабів. Контраст між прибутками багатих і бідних досягнув різниці у 25—30 разів. У високорозвинених країнах цей показник — 5—6. Отже, бідне суспільство стимулює активізацію негативних природних рис людського характеру: заздрощів, зла, агресивності, пощадливості.

У людині так багато біологічного, вродженого, тому далеко не до кожного треба було застосовувати радянське правило: не вмієш — навчимо, не хочеш — змусимо. Кожен вид тварин, продовжуючи свій рід, дає популяцію, де 25 % новонароджених ніколи в майбутньому не будуть здатні самостійно вижити.

Так відбувається у звірів, птахів. А як у людей? Біологічні закони ті самі. Тільки людей таких народжується не 25 %. А приблизно 20 % — людей слабких, нікчемних, у яких ніколи не виникає бажання працювати, щось творити. Кожна країна опікується такими на свій розсуд, пам’ятаючи про гуманність. І ніякі індивідуальні бесіди, трудові колективи, товариські суди не примусять їх працювати. Саме такі й поповнюють лави бомжів.

ЛІДЕР І ЗАГАЛ

Мої досліді у відділі біологічної кібернетики переконали: у наших вчинках голов-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пощадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам’ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив), визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти: решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ’Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров’я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам’ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пощадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Вона лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров’я. От тільки для цього потрібні зусилля.

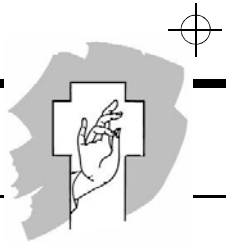
4. Для здоров’я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

5. Природа милосердна: вистачить 20—30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастишав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

6. Здоров’я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров’я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

ПОЖЕРТВИ
НА ТАРАСОВУ
ЦЕРКВУ

Продовження. Поч. у ч. 39–52
за 2003 р., ч. 2–9, 11–14, 16–18,
20–2, 28, 30, 32, 34, 37, 39,
41, 43, 45, 51 за 2004 р.,
ч. 3, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 22, 26–28,
29, 32, 35, 39, 42, 45, 52 за 2005 р.,
ч. 8, 10 за 2006 р.

Барабазюк О. Д., м. Заставна Чернівецької обл.	6,23
Барське ДП, м. Муровані Курилівці Вінницької обл. (ч/з Хоптову)	53,00
Білохвост М. А., м. Київ	50,00
Бішко О. Я., м. Львів	100,00
Гімназія м. Кам'янець-Подільський	60,00
Грінка В. І., м. Обертин	
Івано-Франківської обл.	100,00
Гузар З. Т., м. Луганськ	100,00
Данилюк В. О., м. Тростянець	
Івано-Франківської обл.	10,00

Мешканці с. Котюжани
Мурованокуриловецького р-ну
Вінницької обл.
(ч/з Н. Г. Шалак)

Андрійчук Т. П.	2,00
Афоніна Г. А.	5,00
Безпрозвана Г. М.	2,00
Безпрозвана М. Ф.	2,00
Безпрозвана Н. А.	10,00
Боднарченко В.	1,00
Боднарченко Г. П.	1,00
Боднарченко Н. Й.	10,00
Вавшко Л. П.	10,00
Герасевич Л. І.	2,00
Гетьманчук Г. М.	10,00
Гончарук Б. М.	1,00
Гончарук О. А.	2,00
Гринюк Г. Р.	5,00
Деда М. П.	2,00
Деда О. І.	10,00
Демба А. І.	1,00
Дехтяр Н. С.	1,00
Дорош І. М.	2,00
Залевська М. Й.	1,00
Залевська О. Я.	2,00
Зелененька Г. В.	2,00
Казьмірова Т. В.	2,00
Караулова Г. І.	5,00
Коваль Н. В.	2,00
Коропатова Г. С.	20,00
Крутько Н.	3,00
Лаврик Г. П.	2,00
Лангер Г. М.	2,00
Лесева М.	2,00
Лисак Д. С.	2,00
Маланчук В. І.	3,00
Маланчук М.	1,00
Мельник Н. С.	5,00
Михайловська Г. А.	2,00
Морозюк К. І.	2,00
Морозюк С. М.	2,00
Москальчук Г.	5,00
Овчарук Є.	2,00
Овчарук К. М.	2,00
Овчарук О. М.	2,00
Овчарук О.	2,00
Огородник Є.	5,00
Олійник Н. С.	2,00
Орайло Л. Ф.	2,00
Панченко О. М.	2,00
Пасічник Г. С.	3,00
Патлатюк Г. П.	5,00
Петров В.	1,00
Петровська Л. Д.	2,00
Повісьмак В. І.	4,00
Попович С. В.	10,00
Рогачук М. Г.	2,00
Сваричевська М. М.	1,00
Серветник Т. Г.	5,00
Симань Г. А.	2,00
Скоропад О. П.	5,00
Слободанюк Т. П.	10,00
Сукач В. В.	1,00
Сукач В. П.	5,00

Дубицька Л. В., м. Муровані Курилівці Вінницької обл.	10,00
Дубицький Н. М., м. Муровані Курилівці Вінницької обл.	10,00
Зленко Н. І., м. Чернігів	40,00
Качан Ж. В.	20,00
Клименко Я. І., м. Дніпропетровськ	10,00
Мінін Ю. А., м. Київ	100,00
Міська поліклініка № 3 м. Івано-Франківськ	438,92
Мороз О. А., м. Муровані Курилівці Вінницької обл.	7,00
Мурованокуриловецький відділ культури Вінницької обл. (ч/з Кухарик О. П.)	37,00
Мурованокуриловецький відділ освіти Шаргородського р-ну Вінницької обл.	47,00
ООО ВУТ "Просвіта", м. Луганськ (ч/з Семистягу В. Ф.)	200,00
Петришина Р. Я., м. Запоріжжя	50,00
Петрушенко А. О., м. Шаргород	

Тесленко О. А.	5,00
Фіяло А. А.	10,00
Халковська В. А.	2,00
Цехмістер О. О.	1,00
Чайковська Г. М.	1,00
Чорноус Л. В.	1,00
Шалак Н. Г. (пересилка)	10,00 + 2,00
Шпаковата К. М.	1,00
Юзишина Л. М.	2,00
Яздовська О. В.	10,00
ВСЬОГО:	252,00

11-Б клас Кам'янець-
Подільської гімназії
Хмельницької обл.

Аветисян К.	2,00
Бабюк Д.	2,00
Бородіна А.	2,00
Даниленко А.	2,00
Жевняк Р.	2,00
Зубік Д.	2,00
Іллясевич О.	2,00
Ільнишена Я.	2,00
Капій Н.	2,00
Кіпніс О.	2,00
Кучер О.	2,00
Лупашко І.	2,00
Мазур О.	2,00
Мартинюк Ю.	2,00
Мельник М.	2,00
Небеснюк А.	2,00
Повознікова І.	2,00
Процюк О.	2,00
Серветник М.	2,00
Сопрун Д.	2,00
Тимчук Ю.	2,00
Ткачук Н.	2,00
Федоришен Д.	2,00
Хорошева І.	2,00
Чарановська Я.	2,00
Класний керівник	
Драненко В. Г.	10,00
ВСЬОГО:	60,00

РІВНЕНСЬКЕ ОБЛАСНЕ
ОБ'ЄДНАННЯ ВУТ
«ПРОСВІТА»
ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
(одинадцятий внесок)

Парафіяни Тинненської Свято-Богородицької Церкви м. Рівне – третій внесок (ч/з Є. І. Полунця)	
Ярмошик Г. П.	15,00
Матвійчук С. У.	9,00
Поліщук Т. Ф.	5,00
Гаврилюк Г. В.	15,00
Ніколайчук А. Н.	8,00
Озін А.	10,00
Царук В. М.	3,00

Вінницької обл.	35,00
Попова С. М., м. Харків	40,00
Ревенко С. Й., м. Харків	50,00
Рівненське ООБУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка (ч/з Кузьмюка І. С.)	510,00
Романів Г. О., м. Калуш	
Івано-Франківської обл.	50,00
Самойленко Н. М., м. Київ	30,00
Скачко Н. Н., м. Харків	100,00
Сорока В. П. та Сорока Є. М., м. Івано-Франківськ	70,00
СШ с. Виноградне Шаргородського р-ну Вінницької обл.	55,00
Шостак М. М., с. Липівка Миколаївського р-ну Львівської обл.	600,00
Якимець В. П., м. Луганськ	10,00
Якимець, О. В., м. Луганськ	10,00
Яремчишин Б. М., м. Київ	300,00

Ільчук Л. А.	5,00
Корницька М. І.	5,00
Маслак Г. І.	5,00
Воробей Н. Д.	10,00
Ковальчук І. П.	25,00
Гринбока М. Ф.	10,00
Новак І. А.	10,00
ВСЬОГО:	135,00

СТУДЕНТИ 4 КУРСУ
ФАКУЛЬТЕТУ ЗДОРОВ'Я,
ФІЗКУЛЬТУРИ І СПОРТУ
МІЖНАРОДНОГО
ЕКОНОМІКО-
ГУМАНІТАРНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ, м. Рівне
(ч/з Василя Вовчанського)

Штурмак С.	15,00
Чухна Л.	15,00
Михайлова І.	15,00
Стасюк Л.	15,00
Ларічева Ю.	15,00
Черніховський Я.	10,00
Хома М.	10,00
ВСЬОГО:	95,00

СТУДЕНТИ 4 КУРСУ
ФАКУЛЬТЕТУ ЗДОРОВ'Я,
ФІЗКУЛЬТУРИ І СПОРТУ
МІЖНАРОДНОГО
ЕКОНОМІКО-
ГУМАНІТАРНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ, м. Рівне
(ч/з Василя Вовчанського)

Васьківський С.	
Дяченко Р.	
Моряк С.	
Корсун О.	
Козаченко І.	
Пастушок О.	
Миронець П.	
Заулочний П.	
Ткачук О.	
Кашуба О.	
Горчак В.	
Горковчук Л.	
Романюк І.	
Барчук Т.	
ВСЬОГО:	90,00

Студенти 4 курсу факультету здоров'я, фізкультури і спорту Міжнародного економіко- гуманітарного університету м. Рівне (ч/з Василя Вовчанського)	180,00
Всього студенти цього факультету зробили 6 внесків на загальну суму	735,00
Юрчик О. О., м. Рівне	10,00
ВСЬОГО:	510,00

Шановна редакції газети "Слово Просвіти"! Із задоволенням і вдяч-
ністю чекаю на кожне число. Вірю, що ваше слово буде почуте співгро-
мадянами, і ви внесете до наших душ ідеї взаєморозуміння, патріотизму
і толерантності.

Як член товариства "Просвіта" з 1990 р., вважала своїм обов'язком
підтримати акцію "Тарасова церква". Зверталася до членів Билбасівської
ЗОШ І—ІІ ст., учителів, мешканців селища із закликом взяти участь у цій
акції. Кошти (в сумі 400 грн.) переказала на відповідний рахунок і захво-
рила. Доручила дітям написати листа до редакції, але діти є діти...

Із великим здивуванням і радістю в газеті за 9—15 березня знайшла
надрукованим своє прізвище. Але дуже хочу, щоб ви надрукували спис-
ки жертводавців. Годі й говорити, осередком яких сил є Донбас, думаю,
колонки з прізвищами будуть кращою агітацією для нашого зрусіфіко-
ваного краю.

Дозвольте побажати вам весни в душі й серці, наснаги й любові.
З повагою

Людмила ВЕЛИЧКО,
історик,

с. Билбасівка Слов'янського р-ну Донецької обл.

СЛОВ'ЯНСЬКЕ МІСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ВУТ «ПРОСВІТА» ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	Фоменко О.	2,00
	Дудник В.	2,00
	Фоменко А.	2,00
	Торська Ю.	1,00
	Скицький О.	1,00
	Бабак Н.	2,00
	Кононенко Г.	1,00
	Макаренко Н.	2,00

Учні Билбасівської
ЗОШ І—ІІ ст.
Слов'янського р-ну
Донецької обл.

Кальмар В.	1,00
Журба А.	1,00
Голуб В.	2,00
Слинько Д.	1,00
Свистун Ю.	2,50
Третяков О.	1,00
Лазаренко В.	2,00
Гусак Р.	0,50
Скрипніченко Р.	2,00
Дереза Б.	0,50
Винокурова Ю.	0,50
Нечитайло Л.	1,00
Остроушко С.	0,50
Нестерчук О.	0,50
Редько Т.	2,00
Білоус О.	2,00
Шевченко О.	1,00
Фоменко І.	2,00
Кононенко М.	1,00
Крейдер В.	1,00
Малик Ю.	1,00
Пугакова С.	1,00
Єфіменко С.	1,00
Ковальов А.	1,00
Швець Т.	1,00
Заращенко І.	0,25
Миронова О.	1,00
Житков М.	0,50
Удовенко І.	0,25
Гафаров О.	1,00
Столярова І.	0,50
Остроушко К.	1,00
Войтенко Я.	0,50
Маміка В.	1,00
Біличенко Р.	1,00
Гаркуша І.	0,70
Коротенко І.	1,00
Нуриєва О.	1,00
Пугакова С.	1,00
Троян О.	1,00
Герасименко О.	1,00
Герасименко Є.	1,00
Герасименко В.	1,00
Орлова Н.	1,00
Примудра В.	1,00
Дерезенко О.	5,00
Цигута А.	2,00
Кіашко Ю.	2,00
Колоскова Є.	2,00
Корнійчук М.	3,00
Рубан Л.	2,00
Чаус С.	2,00
Безруких Ю.	2,00
Піддубна Я.	5,00
Дереза С.	2,00
Отченаш Ю.	4,00
Мерцалов Д.	1,00
Тронкіна О.	2,00
Столяр А.	1,00
Савенко А.	1,00

Колектив учителів

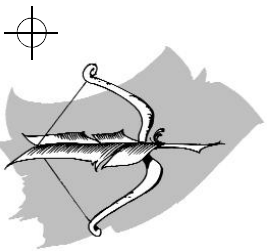
Величко Л. О.	20,00
Цигута О. В.	5,00
Кіашко О. В.	5,00
Ковкута Н. М.	5,00
Шевченко Т. О.	1,00
Скорик О. П.	1,00
Смирнов Р. Б.	5,00
Коваленко Л. О.	2,00
Ігнатенко О. О.	1,00
Лубенець Г. Ю.	1,00
Приходько Б. О.	4,00
Журавльова В. М.	4,00
Шейко О. С.	5,00
Мусіхіна І. Г.	5,00
Солмиш О. В.	5,00
Литвиненко О. О.	1,00
Дереза Л. В.	5,00
Кіашко М. П.	5,00
Герасименко Н. Б.	5,00
Ткачова О. В.	50,00
Ткачов Г. Л.	50,00
Щука Г. П.	10,00

Мешканці
с. Билбасівка

Глушченко Д. П.	1,00
Кучерева В. С.	1,00
Данилюк Л.	1,00
Луянко Н. Н.	1,00
Шарикова Н. С.	1,00
Лазарева З. Й.	1,00
Дудник Є. І.	1,00
Шепталова В. В.	2,00
Стицюра М. І.	3,00
Коваленко Л. С.	1,00
Сарана С. А.	20,00
Руденко А. І.	5,00
Тернова Г. В.	2,00
Коваленко В. В.	5,00
Мирошніченко М. В.	2,00
Киркач О. М.	5,00
Киркач Л. М.	5,00
Омельченко Т. В.	2,00
Ткачева В. В.	2,00
Безруких В. В.	2,00
Кіашко Т. В.	2,00
Борисенко Н. М.	2,00
Міхіна З. І.	2,00
Надимко Л. М.	3,00
Білоусова Н. І.	3,00
Голуб Т. М.	3,00
Чорноіван О. М.	3,00
Мостова Н. Г.	3,00
Горобець О. М.	3,00
Войтенко А. В.	3,00
Шепель І. В.	6,00
Голуб А. А.	3,00
Тітченко Ю. М.	1,00

Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"
Р/р № 26045200145101
у Подільській філії АКБ "Київ",
МФО 320401, ЗКПО 21709106

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 779 468 грн. 60 коп.

— Меморіал уже давно потріб-
но було спорудити. Уперше цей
конкурс провели 1993 року, і Ва-
силь Перевальський здобув перше
місце. Пам'ятник-хрест за його
проектом стоїть зараз біля Михай-
лівського собору. Маленький, не-
помітний, загублений, але на той
час — єдино можливий. Вочевидь,
це нонсенс, тому що були три ма-
гістральні теми, які визначили не-
залежність: голодомор, питання
мови і Чорнобиль. На цих трьох
складових визрівала вся ідеологія
незалежної України. І коли кидаєш
ретроспективний погляд, то ба-
чиш, що найбільш невисвітленою
є тема голодомору. Нам потрібен
справжній величний меморіал. Він
потрібен українцям усього світу.
Для цього, власне, і споруджують
євреї в усіх можливих місцях
пам'ятники жертвам Голокосту.
В Ізраїлі, США, у Бабиному Яру в
Києві... То чому ж ми так злочинно
ставимося до трагічної віхи нашої
історії?

Позаминулого року був прове-
дений конкурс меморіалу жертвам
голодомору, минулого року він уже
мав бути споруджений. Завізував
Кучма. Але зі зміною влади це все
припинилося. А вже було й місце
відведено на Володимирській гір-
ці, у затиллі Михайлівського Золо-
товерхого. Туди перстом показала
влада. Але я хотів би повернутися
до ще одного важливого моменту...
Свого часу я ініціював споруджен-
ня цього меморіалу на вулиці Січ-
невого повстання, навпроти заво-
ду “Арсенал”, біля приміщення
військової комендатури, котре,
при добрій волі, могло б бути вико-
ристане для музею Геноциду, а по-
руч — прекрасний майданчик, аби
спорудити монумент...

— Але на цьому, мабуть, можна
поставити хрест, тому що там
уже виросла якась будівля...

— Такою блискавичною
була реакція столичної вла-
ди й Міністерства оборони,
очолюваного тоді Євгеном
Марчуком. Вони почали ки-
вати один на одного, мов-
ляв, якщо Міністерство обо-
рони дозволить, то ми не
проти... А ті в свою чергу, —
те саме... І так балакали-ба-
лакали, доки не виникла та
комерційна химера. А нам
запропонували спорудити
меморіал біля моста Патона,
практично під ним... Я так
довго розповідаю, щоб ви
зрозуміли, наскільки важли-
вий сьогоднішній конкурс і
наскільки важливо сьогодні
не помилитися у достойно-
му проекті...

— Так... Але давайте за-
вершимо проблему місця. Я
зрозуміла, що ні затиля Ми-
хайлівського собору, ні тим
більше міст Патона не спів-
звучні із замисленим проєк-
том... Для нього потрібен
відповідний ландшафт...

— Так, у першу чергу. Ад-
же ми не формальність відбу-
ваємо. Це місце для всієї нації. Воно
має бути просторове й видиме з усіх
точок, як це є в Тель-Авіві, Вашин-
гтоні. Урешті-решт таке місце знай-
шли й санкціонували, бо так сказав

стосується трагічної теми. На
вході до дзвіниці зустрічати-
ме дівчинка з колосочками в
руках. Це відома скульптурка
дитини, котра вижила під
час голодомору. На мій по-
гляд, це найцікавіше з того,
що я бачив на конкурсі. І це
кажу, щоб і читачі “Слова
Просвіти” завітали на вис-
тавку й звернули увагу саме
на цей проєкт. Тривожусь,
аби не виникли непередба-
чувані моменти. Адже в нас
уже виробилася певна тради-
ція кон'юнктури. Коли Куч-
ма дав дозвіл на хрест, то всі
кинулися ліпити хрести. Потім
пішли піраміди. Потім образ
страдениці-України, котрий
дуже нагадував рад-
янську “Родіну-мать”... На
цьому конкурсі багато інер-
ційних робіт, зі старими ідео-
логемами.

— Сєто концепціями
відповідно до советських уявлень...

— Складається враження, що
митці навіть не підозрюють про
обов'язковість концепції. Зате до-
бре знають, що конкурс — дуже до-
рогий. Перша премія — 150 тисяч,
друга — 100 тисяч і відповідно тре-
тя, здається, 70... Добрі гроші... То-
му всі кон'юнктуристи біжать нав-
випередки...

ту”, Асоціацію жертв голо-
домору, творчі спілки.

— Наскільки розтя-
гнеться в часі впровадження
проєкту, сєто споруджен-
ня меморіалу?

— Це дуже важливе пи-
тання. Кошти виділені. Я
особисто вписав їх у бюд-
жет. Але про меморіал пос-

Президент Ющенко. Воно має бути
на пагорбах. Знаходиться між Лав-
рою і парком Слави. На конкурсі є
один проєкт, який найбільше нада-
ється для меморіалу. Я не знаю авто-
ра, адже конкурс закритий... Проєкт
передбачає дзвіницю у вигляді внут-
рішнього хреста й ніби продовжує
тему, закладену Перевальським.
Хрест, який висвітлюється у вечірній
час. З цієї дзвіниці ми спускаємося в
таку трубу, яка виходить на нижчий
рівень на пагорбах у своєрідне підзе-
мелля. Це як символ того жаху, в
який були загнані 11 мільйонів
жертв. У підземеллі-музеї зберігати-
муться документи, архіви: все, що

У Спілці художників України триває конкурс на спорудження меморіалу жертвам голодомору та політичних репресій. Про цю пам'ятну споруду йде мова уже понад десять років, а конкурс проводиться, як мінімум, утретє... За роз'ясненням я звернулася до голови журі цього річного конкурсу Павла Михайловича МОВЧАНА...

— *Перепрошую, але мені трохи не зрозуміло, чому власне три премії... Адже меморіал повинен бути один...*

— Мене це теж дивує. Воче-
видь, щоб підгодувати коло своїх.
Данина старим традиціям... Звичайно, потрібна єдина премія. Але
для цього треба, щоб суспільство
взяло участь в обговоренні проєк-
ту. Я написав листа до керівниц-
тва національного телеканалу,
щоб вони висвітлювали цю подію.
Як голова журі, буду скликати
прес-конференцію. Але список
журі дуже великий. Ось прочитає-
те, тоді й зрозумієте, чому три
премії... Я також хотів би,
щоб переглянули деякі
сумнівні перемоги в попе-
редніх конкурсних програ-
мах. Це, зокрема, пам'ят-
ник героям Крут. Там зоб-
ражено якихось молодих
революціонерів, дуже схо-
жих на Троцького. В окуля-
рах, із борідками та й ще,
здається, кучеряві... Це ж
абсурд! Витворена ціла тех-
нологія таких конкурсів: у
них беруть участь тільки ті,
хто має брати. З талантів
прориваються одиниці.

— Ви згадували, що не-
має обговорення в суспіль-
стві... Яким воно має бути?

— Починаючи з ТРК—
Київ, Першого національ-
ного, які мали б вести ре-
портажі й навіть зробити
телемарафон. У сьогодніш-
ньому глухому й сліпому ва-
ріанті ми можемо покла-
тися тільки на представни-
ків громадських організа-
цій: “Меморіал”, “Просві-

тійно “забували” і відкладали з ро-
ку в рік.

— Чому так?

— Цієї теми взагалі уникали і
боялися. “Меморіал” і “Просвіта”
одні з перших провели у Сумах
“круглий стіл” на тему голодомору.
Пам'ятаю, деякі зухвальці згадува-
ли цілі низки імен, безпосередньо
причетних у Сумах до тих репресій.
До речі, весь архівний матеріал, на-
копичений подружжям Маняків, —
Лідією і Володимиром, зник за ду-
же загадкових обставин. Вони очо-
лювали Асоціацію жертв голодомо-
ру. Зібрали десятки, сотні лантухів
різних свідчень. Усе це зникло.

І подружжя Маняків також якимось
підозріло швидко померло... І тіль-
ки тому, що в тих документах затор-
кувалися імена ще живих катів.

— *Начебто й у пана Сядристого, директора музею мініатюр у Лаврі, є документи...*

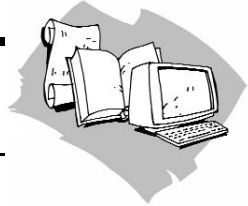
— У пана Сядристого є офіцій-
ний матеріал. Усе те, що є в СБУ і
КДБ. Але, безперечно, море архів-
ного матеріалу зберігається надалі
з грифом “секретно” і його треба
видобувати. Власне, для того під-
земного меморіалу, який треба ос-
настити професійною технікою,
комп'ютерами...

— *Дорогий проєкт...*

— Інакше бути не може. Адже
пам'ять також піддається корозії.
Ось у моєму селі залишилися мо-
гилки загиблих від голоду, майже
зрівняні із землею. Ще колись хтось
приходив туди, а тепер уже нікому...
Питаєте, чому зволікали зі споруд-
женням меморіалу? Та тому, що ще
були живі виконавці! Можливо,
сьогодні їхні нащадки великі ради-
кали й навіть ходять у помаранче-
вих кольорах... Уроки не зроблені,
Росія не визнає голодомору, Нюрн-
берг-2 не відбувся. І це тоді, коли
світова спільнота визнала Голокост і
схвалила принцип компенсації єв-
реям німецькою державою. Ми не
повинні стати винятком... Мовчати
злочинно! Ми також повинні свід-
чити, стверджувати, домагатися...

● **Уляна ГЛІБЧУК**

Фоторепортаж
Олександра Литвиненка.
Конкурсні роботи
на спорудження меморіалу
жертвам голодомору
та політичних репресій.

Закінчення. Початок на с. 11

них, які є державними в сусідів, і мов слабших, але питомих в Україні, котрим загрожує зникнення. В одному переліку опинилися мови, з яких одна витісняє інші, як-от російська — білоруську й гагаузьку. Про деякі найбільш загроженої мови (караїмську, кримчацьку, ромську) в Законі взагалі забули, що так само суперечить Хартії. Законовотворці орієнтувалися не на дух і приписи Хартії, а на те, що скажуть держави-сусіди: з 13 мов, перелічених у п. 2 Закону, 11 — державні (крім гагаузької і кримсько-татарської). На користь такого припущення свідчить і той факт, що румунську мову розділено за політичним виміром на дві (з оглядкою на Румунію і Молдову). По суті, одну мову названо двічі. І навпаки, у списку названо “єврейську” мову, без уточнення, іврит це чи ідиш. Щодо грецької, то треба ще здогадатися, що це нова, а не давня, і вибирати між літературною самої Греції і тутешнім румейським діалектом. Як бачимо, мовознавча термінологія закону кричуще антинаукова.

7. У проекті альтернативного Закону “Про внесення змін...” список уточнено й розширено до 16 мов. Із них недержавних — 8: гагаузька, ідиш, караїмська, кримсько-татарська, кримчацька, ромська, румейська (власне, діалект новогоречської), урумська. Крім того, до мов застосовано диференційований підхід з урахуванням потреб у захисті. Нарешті 4 мови (караїмську, кримчацьку, румейську, урумську) названо такими, що “перебувають в Україні під загрозою відмирання”. Варто додати сюди білоруську, яка є живою історією української давнини і взагалі повинна мати окремий і особливий статус в Україні. Поза сумнівом, проект Закону слід вважати важливим концептуальним зрушенням, що наближається до компенсації за ущемлені права (affirmative action).

А водночас і помітним кроком уперед у мовній політиці. Саме така ініціатива відповідає меті Хартії. Щоправда, проект Закону не супроводжено новим перекладом Хартії, який був би адекватним і повноцінним, а тому в проекті Хартію названо по-старому, чим проект незбіжний з предметом Хартії. Тому в такій редакції проект нового Закону неприйнятний.

ЗАХІД Є ЗАХІД, А СХІД Є СХІД... (про ціну буквалізму й домислу)

8. Щодо мов, які мають стати предметом нового Закону, то впадає в око, що проект “охоронної грамоти” включає до розряду загрожених колоніальну мову, котра має міжнародний статус, була знаряддям поневолення України за царату й СРСР і такою досі залишається в інформаційному, духовно-культурному, демографічно-асиміляційному, економічному та політичному вимірах. Цей зовнішній тиск, відомий у фаховій літературі як мовна агресія, переноситься всередину країни і стає чинником мовного розколу нації всупереч обов’язку держави сприяти, як сказано у статті 11 Конституції України, “консолідації та розвиткові української нації”. Безперечно, сприяти — і за допомогою мови громадянства, чому чиняться неабиякі перешкоди (саме тому, що одна з функцій мови — об’єднання суспільства в націю і забезпечення суверенітету держави). У такому разі не слід грішити проти елементарної логіки: до того самого списку загрожених мов має бути занесена також українська **етномова**, адже її насильно витіснено з багатьох регіонів України, де вона й зараз зазнає людських утисків і де їй загрожує повне зникнення. Зрештою, у другому реченні 10-ї статті Конституції українська мова виступає не лише як державна (такого уточнення у формулюванні нема), але і як мова етносу, котрий теж має право на захист... хоч би й від примх власної держави. Також сама Хартія пунктом 1 статті 3 надає захист державній мові, якщо та застосовується у недостатньому й неналежному обсязі (у чинному тлумаченні: “менш широко використовується на всій її території або частині території”).

Конституційно російська мова визначена у статусі мови національної меншини, а відповідний Закон про національні меншини надає їй інші належні українським росіянам широкі національні права. Це означає, що зрусифіковані українці чи білоруси України (а в Білорусії, зважмо, російська мова — друга державна) не мають тих прав щодо російської мови, що їх мають в Україні етнічні росіяни. Російська мо-

ва не підпадає під визначення за Хартією загроженої мови. Також в Україні ця мова не є “традиційно вживана”, чого вимагає стаття 1. Але дія Хартії (див. преамбулу) поширюється на російську мову як таку, що загрожує іншим.

Хартія і Конституція в цьому відношенні ніким не узгоджувалися, тому запитання “Які мови мають стати предметом Закону...” поставлено **некоректно**. Воно лише викликає зворотне запитання: які мови маєте на увазі? Мови етнічні і тим самим самі ці етноси (національності)? Мови мовних груп (і самі ці групи — хоч би й русинів, суржикомовлян чи есперантистів)? Мови як такі, позначені тенденцією до зникнення, співвіднесені (чи й ні — як у Хартії) з певною місцевістю, — безвідносно до національностей і жодних інших соціальних параметрів? Слід уточнити, що ж будемо застосовувати: Хартію чи Конституцію? Якщо Конституцію — а іншого вибору вона нам сама не дозволяє, — тоді полишмо будь-які розмови про Хартію. І про ремонт Закону 2003 р., який, по суті, сфальшував Хартію, і підлягає негайному скасуванню разом із ратифікацією. Tertium non datur. Можна уявити, який гвалт викличе ця заява в політиків, котрі чують лише самих себе: нас же не пустять в Європу! Одне слово, бачили очі, що купували... Ратифікація Хартії спричинила правову колізію. І тим самим — головоломку для молодшої держави. Хотілося б сподіватися — не безвихідь.

9. Мушу застерегти від непродуманих дій як експерт, який дає другий висновок щодо Хартії. Перший, офіційно опублікований від Інституту української мови НАН України (див. “Урок української”, 2003. — № 3. — С. 54), ставив під сумнів саму потребу спішно ратифікувати Хартію (і в цьому не помилився), але на вимогу профільного Комітету Верховної Ради (сказати б, на прохання поставлених у складне становище людей, але краще — з недомислу експерта) роз’яснював суть Хартії строго в термінах Конституції. Як показали подальші події, таким способом інтерпретації її автор лише долу-

чився до поглиблення проблеми, про що тепер щиро шкодує.

Хартія і Конституція суть взірці різних поняттєвих і термінологічних систем, а тому не можуть бути витлумачені одна через іншу без втрат змісту. Якщо вірити семіотиці, їхня колізія може дати тільки щось третє — не компроміс, а нову якість. Конституція оперує поняттями української нації, національних меншин і корінних народів, що є основоположними для означення мов, тоді як Хартія, навпаки, не пов’язує загроженої мови з етнічною належністю прямо, бо розглядає їх як самоцінності у мовному розмаїтті, збереження якого є її предметом і метою. Між крайностями, казав Г. Гайне, лежить не істина, а проблема. Отже, годі шукати простих розв’язків: третя ратифікація може виявитися не останньою...

10. Загалом Хартія творилася в лоні західноєвропейської термінологічної традиції і тому витлумачити її тільки з позиції чинної Конституції України неможливо, оскільки **Хартія суперечить Конституції по суті**. Конституція України (стаття 10) в руслі правових традицій сходу Європи передбачає лише три поняття: державна мова, мова національної меншини, мова міжнародного спілкування. Мови “корінних народів” (стаття 11) слід, вочевидь, тлумачити через поняття “державна мова” і “національна меншина”, інакше сама Конституція і без допомоги Хартії завела б у безвихідь. Досі, за винятком кількох учених спроб, зігнорованих політиками, Хартія всерйоз так і не накладалася концептуально на Конституцію для того, щоб знайти точки дотику й можливості гармонізації. Хоча така “примірка” виявила б чимало інших суперечностей між документами, не кажучи вже про помилки перекладу. Наприклад, навряд чи вдасться увібгати в статтю 10 Конституції України підпункт 2а статті 10 Хартії (де public services у назві статті — це ніякі не “публічні послуги”, а державна служба).

11. Прийнятий Верховною Радою вдруге Закон про ратифікацію Хартії суперечить офіційному тлу-

маченню 10-ї статті Конституції, що його дав своїм рішенням № 10-рп/99 14 грудня 1999 р. Конституційний Суд України. Тому названий закон не може діяти, а підлягає опротестуванню. Слід гадати, Конституційний Суд, скасовуючи першу ратифікацію Хартії, був свідомий названих вище суперечностей, однак свою ухвалу про скасування ратифікації він прийняв на підставі лише процедурних порушень у Верховній Раді. Це можна зрозуміти: Конституційний Суд сам не ініціює офіційних тлумачень Конституції. Не виконує він і наглядових функцій, бо він суд, а не привид “Конституційної Прокуратури”, якої у нас немає. До речі, процедурних порушень вистачало й при другій ратифікації Хартії: не проводилося обговорення, тому й не було уточнено жодних понять (по суті, ми узаконили “єврейську” і “молдавську” мови — Європі на сміх). Парламент знехтував висновками експертів про помилки перекладу, пропозиціями включити у перелік в дусі Хартії ті мови, що перебувають на межі зникнення, тощо.

Звичайно, все це зовсім не означає, що перекладач при тлумаченні Хартії мусить послуговуватися термінологією тільки Конституції України, пристосовуючи Хартію до прийнятих в Україні понять.

12. Аргументований аналіз Хартії, її офіційного українського перекладу і стосунку до Конституції України можна знайти в таких дослідженнях:

В. Б. Євтух. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. — Київ, 2001. — С. 94—108.

В. Мармазов, С. Піляєв. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. Київ, 2000. — С. 275—289.

І. Юшук. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин // Слово Просвіти, 2002, 19—25 грудня.

В. Радчук. Хартія для Харкова? (Як зробити з України губернію) // Урок української, 2003. — № 3. — С. 51—54.

● **Віталій РАДЧУК**, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чи зійдуться Захід і Схід успереч пророцтву Р. Кіплінга? Розмова тут піде не про планетарне протистояння, що його знаком на початку нової доби стала дата 11 вересня і пустка на місці нью-йоркських близнюків-хмарочосів. Також не про Галичину й Донбас, що ніяк не домовляється, якою мовою належить одне одного вітати в одній країні, коли та країна для її громадян рідна, має свою назву, свою правду, втілену в законах, і свої державні символи, серед яких і мова. До речі, обидва масштаби — глобальний і місцевий — зв'язані спільним полем взаємодії людських зусиль, а обидві колізії і драми уособлюють ті самі світоглядні полюси. Однаке угледіти фундаментальні відмінності мислення можна й на прикладі непорозумінь між сходом і заходом Європи, де 840-мільйонна людність, якщо вірити її речникам, уся прагне жити під дахом одного спільного дому. Цей новий дім мав би стояти на міцному підмурку прав і свобод, але зведення його виявляється процесом непростим, суперечливим і болісним, надто ж на теренах, де совки-інтернаціоналісти “до основання” постаралися зруйнувати все, що тільки можна. Адже й сама Європа дуже різнобарвна і в цьому вбачає неабиякі свої переваги, які воліє й далі плекати. Тому в її гаслі “єдність розмаїття” на всьому її обширі, в усіх століттях від Лісабона до Москви лунає чимало несхожих наголосів.

Ми ж, українці, ніби хочемо, щоб у нас було все, як у людей. До Європи просимось, забуваючи про те, що ми і є споконвічно самісіньке її осердя, навіть географічний центр її — у нас. І притому неабияк दिвемо світ, бо все одно чинимо по-своєму. Ні, в нас таки багато чого не так, як у людей. Хто ще, крім нас, міг подуматися провести “третій тур” президентських виборів? От вам і заявка в книгу рекордів Гінеса. Гряде ще один рекорд — третя “ратифікація” відомої мовної Хартії. Першу ратифікацію, що відбулася 24 грудня 1999 року, скасував Конституційний Суд. Другу 15 травня 2003 року провели у Верховній Раді знову кавалерійським наскоком, без належного перекладу Хартії, не вчитуючись навіть у кривотлумачення-фальшивку, — та так бездумно й неграмотно, що виконавча влада за голову схопилася: що робити з цим шедевром безвідповідальності й безглуздя? Європейські сусіди й функціонери Ради Європи посміюються за нас, але досить співчутливо: дають шанс і час виправитися. Тож Мін’юст, щоб зберегти нашої країні гідне обличчя, звернувся до експертів з проханням дати висновок про те, яким другий закон про ратифікацію на тлі автентичного тексту Хартії. А заодно і співвіднести з оригіналом Хартії проект третього закону — про зміни (чи “ремонт”) попереднього. Зокрема було поставлено такі запитання:

- 1) Чи правильно виконано переклад назви Хартії та її статті 1 з англійської мови?
- 2) Чи відповідають предмет Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” і предмет проекту альтернативного Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” предмету Хартії?
- 3) Які мови мають стати предметом Закону України “Про внесення змін...”?

Питання — нагальні. Але й непрості. Бо Хартія захищає малопоширені мови від наступу сильніших, які їх витісняють, а натомість

ЗАХІД Є ЗАХІД, А СХІД Є СХІД... (Про ціну буквализму й домислу)

її вже використовують із протилежною метою, — щоб нівелювати й нищити мовне розмаїття. За Хартією сьогодні в Україні російську мову можна тлумачити лише як загрозу — і не лише мовному розмаїттю, а й українській державності, тоді як паханат і вітренки закликають Хартією і крутять нею, як дишлом, аби роздмухати удільно-сепаратистські й імперерваншистські настрої. Природно, культурні спілки етноменшин і свідоме українство протестують проти перебрівування Хартії. Однак більшість громадян ні сном, ні духом не відає, що Верховна Рада двічі ратифікувала підробку, підсунуту з чиєсь подачі горе-перекладачами. Тим-то правда може видатися комусь громом серед ясного неба.

Поданий нижче висновок є частиною експертної роботи над Хартією, що її вже кілька років у фаховому колі обговорюють наші правники й мовознавці. Автор сподівається, що порівняльний аналіз текстів прислужиться до створення автентичного українського перекладу Хартії. Певна річ, перед перекладачем тут стоїть відповідальне й складне завдання, адже від тлумачення цього міжнародного документа на той чи інший лад залежить і стратегія мовного будівництва в Україні. Для унаочнення коментарів наводимо паралельні тексти статті I Хартії — англomовний і “чинний” українськомовний. Тексти французькою та іншими мовами можна знайти на сайті Ради Європи <http://coe.int/lang>.

Article 1 – Definitions

For the purpose of this Charter:
a) “regional or minority languages” means languages that are:
i) traditionally used within a given territory of a State by nationals of the State who form a group numerically smaller than the rest of the State’s population; and
ii) different from the official language(s) of the State;
it does not include either dialects of the official languages(s) of the State or the languages of migrants;
b) “territory in which the regional or minority language is used” means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promotional measures provided for in this Charter;
c) “non-territorial languages” means languages used by nationals of the State which differ from the language or languages used by the rest of the State’s population but which, although traditionally used within the territory of the State, cannot be identified with a particular area thereof.

Стаття 1 — Визначення

Для цілей цієї Хартії:
а) термін “регіональні мови або мови меншин” означає мови, які:
i) традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення держави; та
ii) відрізняється від офіційної мови (мов) цієї держави;
він не включає діалекти офіційної мови (мов) держави або мови мігрантів;
б) термін “територія, на якій використовується регіональна мо-

ва або мова меншини” означає географічну місцевість, де така мова є засобом спілкування певної кількості осіб, яка виправдовує здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів, передбачених у цій Хартії;

с) термін “нетериторіальні мови” означає мови, якими користуються громадяни держави і які відрізняються від мови (мов), що використовується рештою населення держави, але які, незважаючи на їхнє традиційне використання в межах території держави, не можуть вважатися найбільш поширеними в межах конкретної місцевості цієї держави.

Експертний висновок про відповідність Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” від 15 травня 2003 року № 802-IV та проекту альтернативного Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” оригінальному тексту.

1. Згідно зі статтею 23 означеної Хартії автентичними, тобто такими, що мають однакову юридичну силу, є два тексти Хартії — англomовний і франкомовний: European Charter for Regional or Minority Languages і Charte européenne de langues régionales ou minoritaires. Очевидно, що для українського перекладу слід брати за першоджерело обидва тексти, а не котрийсь один, оскільки порівняння їх дає підстави припустити, що кожен із них міг бути, принаймні в деяких місцях, перекладом іншого. Чимала низка положень, слід гадати, первісно належала французькій мові. Також деякі усталені терміни спочатку з’явилися у французькій мовній і правовій традиції. Так чи інакше, обидва тексти не полишають сумніву в тому, що з погляду критеріїв перекладу і правничих потреб вони узгоджені, функціонально рівнодієні й рівноцінні.

2. Цього, на жаль, не можна сказати про офіційний (ратифікований) український переклад Хартії, який містить численні помилки й перекручення. В цілому він не є правдивим, адекватним і автентичним англійському та французькому джерелам, що їх прийняла і ними послуговується Рада Європи. Зокрема назву Хартії та інші ключові поняття в українському перекладі перекручено. Причому видно: український перекладач послуговувався російським перекладом, який у самій Росії не набув статусу офіційного, бо й не був там ратифікований (і навряд чи буде: за логікою Хартії чим менш поширена мова, тим більше їй належить уваги).

3. Українська назва Хартії стала предметом нищівної критики з боку правників, дипломатів і філологів (зокрема в названих нижче працях), тому тут висловимо лише загальні міркування з погляду перекладача-практика. Золоте правило перекладацького фаху: тож назву твору чи документа слід перекладати лише після аналізу й перекладу всього тексту. Ще одна засада: правдивий переклад — не сліпа копія, не мавпування перебігу лексичних значень і не крик папуги-імітатора. “Щоб перекласти — треба зрозуміти, — ось перший і головний закон перекладу” (О. Кундзіч). А для цього dokonче треба знати карту 225 мов Європи і реальний стан та виміри кожної, надто ж в Україні. Автори Хартії у звіт-

ній записці (Explanatory Report) особливо наполягають на тому, щоб їхні терміни конкретизував “дух Хартії”. І пояснюють (п. 11), що Хартія захищає саме мови, а не мовні меншини. По суті, цим самим мови поставлено в один ряд із природними реліктами, пам’ятками культури та іншими вселенськими цінностями, які потребують людської опіки й оборони. Не забуваймо, що основна мета Хартії — зберегти Європі мовне розмаїття. Адже втрата бодай найменшої мови збіднює все людство.

Інше діло, що це розмаїття — не суб’єкт права. А Червона книга — не кодекс. Наш Основний Закон традиційно не визнає і не захищає ані мов як самоцінностей, ані мовних меншин самих по собі. Права мають не мови, а люди. Право-суб’єктом виступають корінні народи й національні меншини, але не мовні групи людей, що їх у нас по 2—4 на кожен етнос. Про це тут можна було б і не згадувати, якби не хиби перекладу Хартії і не термінологія обох раніше прийнятих законів про його ратифікацію, які лише засвідчують різочу відмінність понять і звичаїв на заході й сході Європи.

Якщо виходити саме з духу Хартії, її слід називати так: **Європейська хартія загрозених мов**. Або: **Хартія захисту місцевих рідкісних мов Європи, Хартія збереження мовного розмаїття Європи, Європейська хартія малопоширених місцевих мов**. Назва є тільки назва — знак цілого. Вона має відбивати дух цілого і тим надавати смислу зобов’язальній частині. Пропонують також інші означення для мов. Зокрема “меншинні”. Знаменно, що Р. Чілачава тут обмежується цим одним-єдиним прикметником — без “регіональних” (“region” є ідеологемою “зони”). І зовсім малозрозумілий варваризм — “міноритарні” (ніби щось таке “мінорне”, тобто сумне). Однак вони обидва **двозначні**, тобто їх можна тлумачити так, ніби в Хартії йдеться про мови етномовних (національних) меншин, чого насправді там зовсім немає. Ця розбіжність — суттєвий момент, бо, як побачимо далі, провокує правовий конфлікт.

Двозначність назви можна було б закинути також франкомовній, а ще більше англomовній Хартії, якби не ширший контекст, який доводить, що йдеться про єдине, нероздільне поняття: воно розкривається через два означення-синоніми, які доповнюють, уточнюють і пояснюють одне одного, а тому ніде в тексті не фігурують окремо. Сполучник (!) “або” (or, ou) тут виконує функцію “і”. Якраз у такому ракурсі пояснює вжитий у назві термін і сама Хартія (у 1-й статті). Український переклад хибний уже тим, що не має коми перед “або”, при цьому розриває єдине поняття на два повтором слова “мова”.

4. Визначальною для оцінки якості перекладу є його прагматика, інакше кажучи — функція, яку не можна приписати тексту Хартії розпорядженням чи домовленістю. Той факт, що Хартією дехто заповзівся прикривати російщення України, це яскраво підтверджує. За наших обставин слід обов’язково зважити на те, що цей документ писався не лише для вузького кола правників, а й для широких мас людей. А також врахувати українську культуру тлумачення і мовну свідомість соціуму. Остання, на превеликий жаль, нестійка й ефе-

мерна, тому в неологізмах-запозиченнях сприймає лише зовнішню (звукову) форму й мілкий зміст, що робить її саму дуже зручною для всіляких маніпуляцій. Буквальний переклад назви Хартії небезпечний, оскільки неминуче буде витлумачений двозначно й використаний для розпалювання політичних і міжнаціональних пристрастей. Годі сподіватися й на “роз’яснювальну роботу”: її можуть вести й непримиренні опоненти. Назва Хартії не може бути загадкою чи напівзагадкою. Вона повинна бути цілком прозора й зрозуміла всім.

5. Такою має бути в перекладі і вся Хартія. **Стаття 1** її українською перекладена неточно й недохідливо. Примітні: лексичний буквализм, синтаксичні кальки, скутість у словожитку й побудову речення, непрозорість і невідповідність термінів тощо. Є правила для дефініцій. І загалом — вимоги герменевтики. Треба ідентифікувати і бодай трохи (хоч би етимологічно) розбирати те, що ми визначаємо, а “права частина” визначення (як-от у логіці, у тлумаченому словнику) має складатися зі зрозумілих компонентів. Неточним є ключовий термін, винесений у назву Хартії, тому не могло бути точним і саме пояснення терміна. В оригіналі не йдеться про “діалекти... мови мігрантів” (тобто переселенців) — це, вважаємо, логічна помилка внаслідок того, що тут бракує ще однієї частки “не” і немає належних закінчень в іменниках. Перекладач зв’язує слова механічно, не думаючи. Слід гадати, що твердження “термін... не включає діалекти” таки означає, що термін не поширюється на діалекти. Adoption означає не “здійснення”, а прийняття або схвалення. Promotional measures — це не “заохочувальні заходи”, а заходи для (зі) сприяння, заходи для підтримки, заходи (спрямовані) на підтримку абоощо. “Нетериторіальні мови” — темний буквализм, який ще треба якось перекласти. Не в космосі ж функціонують ці “неземні” мови! Вочевидь, це мови, що 1) не мають свого ареалу, 2) не закріпилися за певною місцевістю, 3) не пов’язані з якоюсь діяльністю наземного простору, 4) не визначені територіальними межами, 5) не співвідносяться з певною місцевістю, 6) не прив’язані до конкретної місцевості, 7) не є питомими для певної території тощо. Слова “найбільш поширені” (тобто найпоширеніші) — необачна дописка, небезпечні відсебеньки. В оригіналі на таке означення, яке може тягти за собою правові наслідки, — жодного натяку. А це ж таки мови-сироти — бездомні діаспори без ареалу панування, але таки питомі для Європи, бо вони рідні терени колись мали чи мають деінде в межах континенту і з ними таки асоціюються!

6. Чи відповідає предмет Закону України 2003 р. “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” автентичним оригіналом Хартії? Однозначно й категорично — ні, оскільки Закон повторює хибну термінологію українського перекладу, хоч би вона й нагадувала віддалено ключові поняття Конституції України. Ні в самій Хартії, ні в нашій Конституції немає “регіональних мов або мов меншин”. Незрозуміло також, що таке “мова меншини”. Чи національна? Чи національна? Для 86 тис. зі 104 тис. євреїв в Україні рідна мова — не “єврейська”, а російська; для 102 тис. з 140 тис. поляків — не польська, а українська...

Окрім того, суперечить духу Хартії зрівняйлівка щодо мов. Закон 2003 р. не розрізняє мов силь-

Закінчення на с. 12

*“І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.”*
Т. Шевченко

Шоста година ранку. Про це нагадає не вимкнута звечора радіоточка. Позивні Києва мелодійно лунають квартирою. А ось і знайомий голос диктора. Після привітання свіжі ранкові новини. Сон як рукою зняло. Українське радіо! Чи можна сьогодні уявити без нього наше життя?

Практичний малогабаритний транзистор, комфортний, досконалий радіоприймач чи скромна проводова радіоточка — невід’ємні атрибути побуту майже кожної сучасної людини. Вони завжди поруч. І в міській багатоповітряній, і в тісноті сільській хатині на почесному місці — звичне, природне, як повітря, з нами Радіо. Після трудового дня втомлені працюючі люди з радістю тягнуться до приймача, уже не кажучи про слухачів, котрі з певних причин не виходять із дому і спілкуються з ним від ранку до вечора, — літні пенсіонери, інваліди, прикуті до ліжка хворі. Для таких Радіо — це й свіжі номери газет, й концертні й театральні зали, і стадіони, навіть подорожі по білому світу.

Телевізори не кожному до душі та й по кишені, Радіо ж слухають усі без винятку, звичайно, крім глухих. Для мільйонів співвітчизників найулюбленішим і найпривабливішим є Перший канал Українського національного. Він — найвірніший друг, наставник, порадник, консультант. Увімкнута проводова радіоточка нерідко служить і за годинник. Радіо — надійне першоджерело зв’язку зі світом.

Значна його роль і в практичному освоєнні рідного слова. Де ще почуєш таку грамотну, барвисту й виразноспівучу державну українську мову, як на Національному радіо? Правда, дещо дратує слухача настирлива, в одноманітному повторенні радіореклама. Та що вдієш?.. Ринкова економіка. І зрозумілими тепер стають численні скарги мешканців віддалених міст і сіл України, які за роки Незалежності втратили проводове радіомовлення. Подекуди від нього лишилися одні стовпи, а в деяких міських новобудовах його навіть уже й не впроваджують. У це важко повірити, але факти — річ уперта.

Із усього цього можна зробити висновок: розмови про ліквідацію Українського радіо чи об’єднання його з русифікованим телебаченням — справжнє безглуздя.

Та все ж поведу мову про радіопередачі, пов’язані з музикою. Музичні радіопередачі слухачі не лише полюбують — вони уважно сліdkують за ними по радіопрограмах і з нетерпінням їх чекають. Адже ніщо так не поліпшує настроя людини, як прекрасна пісня чи мелодія.

Музичні передачі Національного радіо переважно цікаві, різнопланові. І за формою, і за змістом. У них яскраво втілений український національний характер. І це природно, про що із задоволенням пишуть у своїх численних листах радіослухачі, відзначаючи досконалий професіоналізм виконавців. Завдяки Національному радіо масовий радіослухач отримує ще не втрачену українську народну пісню, славетну українську музичну класику, видатних українських співаків, піаністів, оркестри й хорові колективи.

На радіо працюють досвідчені музичні фахівці. Декотрі з них заслуговують особливого слова. Ось музичний коментатор Оксана Прилипка. Її передачі захоплюють не лише змістом, а й майстерністю подачі. Про неї можна писати цілу книгу.

У підсумку хочеться висловити щиру подяку творчим колективам

ВІТАЄМО НАШОГО АВТОРА З 85-РІЧЧЯМ!

Павло Олексійович Рудченко, журналіст-музикознавець. Народився 3 березня 1921 року в селі Соснівці Гадяцького району на Полтавщині. По закінченні Гадяцької середньої школи № 1 у 1939 році вступив до Харківського інституту журналістики (УКІЖ). Із другого курсу інституту був призваний до Радянської Армії. Ветеран Великої Вітчизняної війни. Фронтовик із перших її днів до останніх. Учасник Сталінград-

З РОСИ Й ВОДИ!

ської битви. Захисник міста-героя Сталінграда. Учасник штурму і взяття Берліна. По закінченні війни вступив до Молдавської державної консерваторії, яку закінчив 1953 року. Усе життя працював у закладах культури. Виховував молоде покоління музичних кадрів. Пішов на пенсію із Київського вищого музичного училища ім. Глієра в 1989 р. Має 29 урядових нагород. Серед них медаль “За бойові заслуги”, орден “Вітчизняної війни”, орден “За мужність” (за видатні заслуги перед Україною).

«ГОВОРИТЬ НАЦІОНАЛЬНЕ РАДІО УКРАЇНИ!»

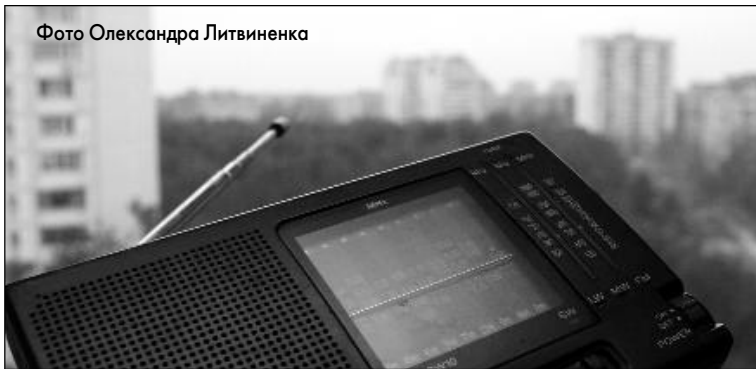

Фото Олександра Литвиненка

Національного радіо та Київської Радіокомпанії за їхню плідну роботу, цікаві нововведення, творчі знахідки. І хоча про Українське радіо преса на своїх сторінках згадує не часто, це не зменшує масштабності його внеску в наше суспільне життя, заслуг перед Україною.

Взяти хоча б таку новинку, як музичні фрагменти “Із золотого Фонду Українського радіо”.

Вітаючи цю корисну й цікаву новинку, хотілося б побажати робити ці фрагменти різноманітнішими. Багатий музичний фонд Національного радіо має для цього всі ресурси. Ними варто розумно скористатися, — адже надто рідко звучать хорові твори у виконанні таких славетних колективів, як заслужена хорова капела “Думка”, Черкаський народний хор, хор ім. Григорія Верьовки, Державна заслужена капела бандуристів. Бажано частіше озвучувати голоси видатних українських оперних співаків минулих років, якими так пишалася свого часу Україна. Серед них бачи: незрівнянний Борис Гмиря, Михайло Роменський, Микола Частій, Іван Паторжинський; баритони: Михайло Гришко, Микола Ворзулев, Юрій Гуляєв; тенори: Кіпаренко-Даманський, Микола Огреніч, Іван Козловський, Володимир Тимохін, Анатолій Соллов’яненко, Василь Третяк, Петро Білинник; колоратурні сопрано: Єлізавета Чавдар, Галина Олейніченко, Євгенія Мирошніченко, Белла Руденко та ін. Варто уникати частих повторень одних і тих самих виконавців.

Окремої розмови вимагає ситуація, що склалася в радіоефірі України. Надто засмічений низькопробною музичною радіопродукцією. Ця захлапленість ефіру звуковим непотребом завдає безмірну шкоду духовним і естетичним запитам радіослухачів, особливо в формуванні музичної культури.

В Україні широко розгорнута діяльність численних приватних різнохвилювих радіостанцій. Більшість із них — цілодобові. Серед них, крім “Променя”, Радіо Київ FM-98 та періодично “Ери” — українськомовних не відшукаєш. Російськомовними й англомовними ефір перенасичений. На їхніх хвилях української пісні чи музики не

почуєш. Цілодобово на цих каналах мозолить слух у’дливий рок і примітивна попса. Не дивно, що свої музичні смаки й уподобання сучасна молодь і формує на цій бездуховній псевдомузиці. Звідси наочний рівень її музичної культури.

Наукові дослідження різних країн світу давно довели незперечні істини щодо природи попси та агресивного року. Їхнє надмірне ритмозвукове перевантаження ударними інструментами в поєднанні зі штучно патологічним завиванням електросинтезаторів згубно впливає на психіку людини, збуджує у неї негативні емоції, руйнує нервову систему й поглинає позитивну енергію. Про цей “звуковий наркотик” написано немало наукових досліджень. Тому прикро, коли навіть Радіо Київ FM-98 нерідко засмічує свій канал таким “комерційним непотребом”. Саму появу цього Радіо в ефірі можна лише вітати. Щоправда, тут “свіжі новини”, підключення програми Радіо “Свобода”, цікаві сторінки “Старий Київ”, а також українські пісні під рубрикою “Пам’ятаймо своє” — усе це прекрасна новизна. Шкода лише, що пісні часто повторюються. І хоча чарівне тріо Мареничів чи геніальні “Ясени” та “Два кольори” Олександра Білаша можна слухати безкінечно, та все ж ми маємо немало й інших вокальних перлин, що прославляють пісенне багатство України. Скільки пісень історичних, ліричних, жартівливих, козацьких, чумацьких, весільних у виконанні бандуристів, чоловічих і жіночих вокальних ансамблів, хорових колективів. Де жіноче вокальне тріо “Либідь”, чоловічі квартети “Гетьман”, “Явір”, ушлявлене вокальне тріо сестер Байко? А це ж наша духовна спадщина, музично-пісенні скарби українського народу.

До речі, чому, даючи пісню під рубрикою “Пам’ятаймо своє”, Радіо Київ FM не називає прізвищ їхніх виконавців і авторів? Радіослухач мусить блукати у здогадках. Чи це музичний кросворд?

Прозвучала чудова вокальна перлина. Слухач із нетерпінням чекає наступного твору рівноцінної художньої вартості. Але дарма. Нічого подібного більше не почуєш. Суцільна круговерть бездар-

ного, переважно іншомовного, антимузичного суржикю, без мелодії і змісту, від якого голова йде обертом.

Цим нестерпним сумбурним баластом приватних станцій радіоефір захащується з вечірньої до ранкової зорі. Із особливою зухвалістю це відбувається у вихідні й передвихідні дні, коли більшість радіослухачів мріє послухати милу серцю мелодійну музику, щось рідне й близьке, чарівну українську пісню. Слухаєш, а душа переповнюється протестом, навіть обуренням. Де, врешті, наша національна гідність, самоповага, убоління за своє рідне? Невже власники радіостанцій цього не розуміють? Звичайно, розуміють, але зловмисно ігнорують усе українське, топчуть, де лише є можливість, українську національну ідею.

Дивно, що й керівництво у верхах, відповідальне за інформаційний простір України, до цього свавілля ставиться зовсім збайдужіло. Виникає природне запитання, чому ми, українці, так брутально нехтуємо не лише рідним словом, а й своїм славетним музичним надбанням? Сповнені чарівної краси наші музичні й пісенні скарби в їхньому невичерпному розмаїтті серед нічного радіоефіру наче й не існують у природі. Чи це не ганьба?

Радіо кожної країни має свою музичну національну характеристику. За музичними позивними Радіо можна впізнати країну. Про численні приватні радіостанції України цього не скажеш. Яка їхня національна, музична і мовна відмінність? Їх немає. Звичайно, річ не про Радіо національних автономій, де крім української мови використовуються мова нацменшин.

Своїми діями ми свідомо перед усім цивілізованим світом плюндруємо душу, ганьбимо пам’ять славетних предків-творців наших музичних святинь. Це постколониальне плебейство ще міцно сидить у душах декотрих державних чиновників, яким байдуже, а то й не нависне, все українське. Унікальні за кількістю і значимістю записи музичної україністики лежать у фондах Радіо не використаними, як забутий архів. А їх чекають у радіоефірі мільйони шанувальників!

Музична україністика національного Радіо у звукозаписах — це духовне й естетичне багатство народу, музична скарбниця не лише для розуму, а й для душі, це радість і насолода для відпочинку, екскурс у минуле, пізнання й розуміння сучасного.

Тож чи не час навести тут відповідний лад, як це мусить бути в незалежній Українській державі?

● **Павло РУДЧЕНКО**, музикознавець, у минулому працівник Українського радіо, м. Київ

«СХАМЕНІТЬСЯ, БУДЬТЕ ЛЮДИ!»

Вирішення проблеми відродження національної культури, виховання національно свідомого громадянина сьогодні не можна оцінити навіть відомим прислів’ям: скрипить, але йде.

Патріоти-українці не мають належних можливостей, щоб закоріювати українську мову, українські традиції у повсякденне життя, а ті, хто має такі можливості, не хоче цього робити.

Йдеться про популярні розважальні проекти, які мають найкращий телевізійний час, а значить — найбільший вплив на формування естетичних смаків, здатності гордо нести ім’я титольної нації держави Україна.

Демонструється все: спортивна спритність, фізична сила, співочий талант, а от приналежність саме до держави Україна часто презентується лише ведучими чи коментаторами. “Хіт-парад”, “Мелорама”, “Богатирські ігри”, “Ігри патріотів”, “Хочу бути зіркою”, “Манюні”, “Шанс”, “Караоке на майдані” тощо — доказ цього.

Величезна можливість ведучих, авторів програм впливати на аудиторію — не предмет дискусії, а громадянська обов’язкова й почесна місія.

А що маємо ми? Автори проєктів майже повністю ігнорують національно-патріотичний фактор, хоча саме він вирішальний для формування громадянина-українця.

Лілія і Віталій Шеханіни, створюючи з колегами програму “Манюні”, напевно, розуміли, що танцювати героїнями програми можна й не під “Жолтий чемоданчик” корольовського виконання, а під колоритні українські мелодії. І що мультфільмівський “шедевр” “плюнула на плеш ему і послала к лешему” теж ніяк не формує високого естетичного смаку. От і вийшло, що Маші-Лізи-Марі-Мішелі не знайшли нічого кращого, прощаючись із телеглядачем (дітками), ніж “пака, папа”, а під завісу навіть вигукнули: “всьо!”

Оце і є “вот кто-то с горочки спустился...”

Недалеко відійшли і творці передачі для дітей “Хочу бути зіркою”.

“Мелорама” — це суцільне “вот кто-то с горочки...” “Нам ета по-фігу, по фігу”, “што ми больше всію любім?” — шмотки”, — втокмачує в мізок глядачів-слухачів “Мелорама”. І це викликає сум і біль.

А от ми на майдані, де “Караоке” живе в Україні без України.

Ритуальна організаційна церемонія (кого і чим винагородять, хто гроші рахуватиме...) — і ведучий пропонує як найбільш відому пісню “Вот кто-то с горочки спустился...”, аби відкрити учасників. Сам підспівує майдану, тобто караочить. Не коментуватимемо смаків ведучого. Засмучує інше. Хіба для визначення співочої вдачі не годяться “Червона рута”, “Марічка”, “Пісня про рушник”, “Чорнобривці”, “Тече вода каламутна”, “Два кольори” чи та ж “Одна калина” чи, врешті-решт, “Кропива”? Чи вони невідомі?

Аж ні. Бо Ігор Кондратюк має конкретне завдання: відібрати молодий талант для “Шансу”, а там російськомовна й російськомисляча команда стилістів-візажистів-іміджмейкерів-режисерів-постановників разом із пані Наталею й суржикомовним партнером навіть учасника, який виборов перемогу з українською пісню, швиденько зроблять російськомовним. І змарнується співочий талант, вдача. Тільки зникне серце українця, бо той, хто “с горочки спустился...”, зробив свою справу.

А з великого екрана замість місії провідників національної ідеї, національної культури: автентичної, естрадної, класичної, авангардної — ми маємо місію космополітів, а якщо відверто, — похід антиукраїнців, що зомбують дітей, підлітків, які до 17—18 років уже навчені зневажати українську мову, українську пісню, українські традиції. А “блін” і “фіг” стане їхньою перепусткою до культури, яка замкнеться моральними пошуками на “Острові спокус” із “термінологією”, яка на білий папір лягає чорною плямою.

Ця ситуація повинна хвилювати відповідні міністерства, установи, культурні заклади, адже одним-однісіньким проєктом “Наша пісня” ситуація не виправити. Тоді “вот кто-то с горочки спустился...” з’їсть українське горіння в дітях.

● **Валентина КОБА**, пенсіонерка, с. В. Знам’янка Запорізької обл.

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених моєю появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмальцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових років у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішувати, де жити, залишатися тут чи ні. Дехто закохується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевільна! А от мені певно тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми непривітно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами. Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжко-місце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількох годинних сварок, які ні до чого путнього не призвели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учати перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатною. У нас існувало неписане правило кімнати: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широго серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були досить різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів іншої. Майже з перших міся-

Фото О. Литвиненко

ців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалого грамоти”, мене тоді охопив панічний жаж, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом переїматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламну фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало, як нові сусідки кладуть речі на по-

лички моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурила мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знущаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. На противагу мені, декого не влаштовує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

ністрація має проводити хоча б елементарне анкетування при поселенні в гуртожиток щодо кола інтересів, розпорядку дня, особливо болючого питання мови та ін. Це б значно зменшило конфлікти в кімнатах.

На мовному ґрунті досить часто виникають непорозуміння. Цькування з боку російськомовних студентів досить часті і закономірні. “Що ти мені там кажеш, української не розумію, будеш говорити російською, бо ти вже не в своєму забитому хуторі, а в Києві”, приблизно так вони аргументують власну позицію.

Дехто за такі слова дасть по пиці, а дехто заговорить російською. Навіщо свідомо створювати конфлікти, краще розселити по різних кімнатах, тим самим оберігаючи українськомовність першокурсників. Може, це звучить дивно, але перевірено досвідом — відсотків 90 моїх українськомовних однокурсників під кінець першого курсу заговорили російською мовою. Звичайно, не факт, що, живучи з українськомовними людьми ніхто не заговорить російською, але хоча б у власній кімнаті не забудуть рідної мови.

Останнім часом у нашому гуртожитку почастишали міжнаціональні конфлікти. Скільки б нам не розповідав ректорат, що всі люди рівні, незалежно від кольору шкіри й віросповідання, расистів не меншає і наші іноземні гості досить часто ходять битими. Не знаю як, але адміністрація повинна вирішити ці болючі питання, бо мовчазне спостереження за тим, хто кого перемаже, ні до чого доброго не призведе.

Тож життя в гуртожитку виявилось не таким уже безтурботним і веселим, як мені спочатку здавалося. З часом щоденне свято набридло, інколи просто хочеться тиші та спокою, що в гуртожитку буває досить рідко. Набридли, ні, краще сказати остогидили вічний бруд, завжди несправний душ і перегорілі конфорки на плитці.

Проте до всього звикаєш і пристосовуєшся...”

● Софія, студентка КНУКіМ

ЩЕ РАЗ ПРО ПЕНСІЇ

Лист Олени Русин із міста Мукачєво, вчительки з 39-річним стажем, порушує одну з найболючіших проблем сьогодення — проблему хліба насушеного.

“Усі ми знаємо, що таке пенсійне забезпечення людей, які свої молоді роки віддали щоденній праці, щоб на старість про них подбала держава. А прийшла старість, і доводиться жажнутись, як влада оцінює твою роботу, якої припускається несправедливості при розподілі коштів на пенсійне забезпечення своїх громадян.

Хочу навести лише кілька прикладів отої “турботи” про громадян похилого віку, які щомісяця з нетерпінням очікують на пенсію. Правда, є й такі, яким вона не дуже й потрібна, бо забезпечені вони непогано. Але переважна більшість з нас чекають її, кращої, і не можуть дочекатися.

Мій сусід В. відпрацював майже 40 років на господарській і профспілковій роботі, пішов на заслужений відпочинок, як його тепер можна вважати, двадцять років тому із зарплати 230 карбованців. За безперервну роботу одержував персональну пенсію місцевого значення 132 крб. Що це були тоді за гроші? Буханець хліба коштував 14—16 коп., молоко 25 коп., кілограм цукру — 80 коп., кілограм ковбаси 2 карбованці. Навіть газета коштувала 4 копійки.

Та розпався Союз, і ми стали “незалежними”. Відкладені на чорний день заощаджені гроші вкладав з Ощадбанк, і вони згоріли, комунальні послуги зросли в кілька разів. Як учаснику війни до пенсії йому нараховують аж 9 гривень і 95 копійок, а всього він отримує тепер 360 гривень. Хворіє, та ліки нема за що купити.

Зате інша моя сусідка не працювала жодного дня — була домогосподаркою, бо працював чоловік. А перед наближенням пенсійного віку пішла працювати в райвиконком прибиральницею і стала “державним службовцем”, і їй нараховували пенсію 680 гривень та ще 99 гривень доплати як “дитю війни”, бо народилася в 1930 році.

Ось так, учасник війни має доплату 9,95 гривень, а “дитя війни — 99 гривень — удесятеро більше. Де тут справедливість? Хто вдумав такий закон, щоб не рахуватися з учасниками війни, які, хто на фронті, а хто в тилу, працює для фронту працювали, одержують доплату на цілу десятку.

Я народилася в 1927 році. Вчилася, працювала вчителькою 39 років, пішла на заслужений відпочинок у 1983 році із зарплатою 200 карбованців. Тепер отримую пенсію 349 гривень. За сумлінну роботу одержувала грамоти й медалі, але не маю орденів і звання “заслуженого”, щоб збільшити мені пенсію. Я вчила дітей любити свою Батьківщину, а вона отак розраховується зі своїми

Фото О. Литвиненко

слухняними дітьми — чесними працівниками. Тому і сміється моя сусідка з мене.

Дивує ще одне. Чому працівників райкомів партії, профспілок не прирівнюють до працівників райвиконкомів чи міськвиконкомів, до “державних службовців”? Невже працівники райкомів і міськкомів партії менше працювали? Хто вигдавав таку різницю між працівниками у нашій “демократичній державі”? Невже працівники профспілок, які захищали працюючих, не державні службовці?

Ну що ж, у супереч досвіду будемо сподіватися, що новообрана Верховна Рада зробить кроки назустріч людям, і пенсійна реформа стане втіленням логіки і справедливості.

НАРЕШТІ Й У ЗАПОРІЖЖІ

Є й листи, які надихають і дають усвідомлення того, що наші зусилля не проходять на марно.

Ось що пише нам Світлана Мартинова з Запоріжжя: “Щиро зраділа, коли минулого тижня побачила в поштовій крамниці Запоріжжя газети “Слово Просвіти”, “Україна молода”, “Українське слово”. Нарешті сталося, як-то кажуть. Нарешті й запоріжці зможуть читати справді українські газети. Бо, як відомо, в нашому регіоні і українські книжки, і газети — рідкість. Живеш і не розумієш: чи то в Україні, чи десь у російській провінції. Тож дуже Вам дякую за те, що Ви робите, й за те, що маю можливість тримати в руках цікаву пресу. І не треба більше їхати в Київ (а то й далі), щоб придбати українські часописи і книжки.

Через улюблену газету хочу подякувати волинському письменникові п. Петру Боярчуку, який пише чудові книжки, присвячені боротьбі українців проти будь-яких загарбників нашої землі. Це й повість “Бій під стінами храму” — захоплюючий твір про жертвну боротьбу українських повстанців проти німців, і книга “Дорогами болю” — про долі українців, безневинно засуджених за любов до рідної землі й вивезених далеко за її межі. Всі твори засновані на реальних подіях, прочитання й усвідомлення яких іноді просто шокує. Вражає героїзм, мужність, жертвність, безмежна любов до своєї землі, до своєї нації.

Фото О. Литвиненко

Дуже хочеться, щоб за допомогою “Слова Просвіти” якомога більше людей дізналися про ці книжки, про нашу історію, про трагедію України, свідки й жертви яких ще є серед нас. А це — не далекі пращурі, а наші батьки й діди, наші рідні.

Вважаю, така література конче потрібна нашому суспільству, оскільки висвітлює правдиві сторінки історії України, спонукає замислитися над тим, ким ми є, до якого народу, до якої нації належимо, на якій землі живемо.

Раджу всім читачам улюбленої газети придбати та обов'язково прочитати “Бій під стінами храму”, а також інші твори П. Боярчука. Можна звертатися безпосередньо до автора творів за адресою: 45700 Волинська обл., м. Горохів, вул. Б. Хмельницького, 20, кв. 18, Петру Боярчуку.

Ще раз велика подяка колективу редакції за те, що Ви є”.

— *Пане Володимире, коли зрозуміли, що хочете пов'язати своє життя з мистецтвом?*

— До мистецтва тягнувся змалку. Зі свого села Здобвиця Здолбунівського району, що на Рівненщині, тричі на тиждень їздив до обленцентру на заняття в художній студії. Із 1973 до 1979 рік навчався у Вишницькому училищі прикладного мистецтва (Чернівецька область), де займався живописом, скульптурою і різьбою по дереву. Спеціалізація — різьба по дереву, а моєю дипломною роботою в училищі стали декоративні тарілки. Теми на той час актуальні: “Возз'єднання України з Росією” і “1500 років Києву”. Ці тарілки виставлялися на ВДНГ у Києві. А далі так склалося, що я все більше захоплювався скульптурою, тож вступив у Київський художній інститут. Тут я із захопленням займався, любив теоретичні заняття, вони навчили філософського мислення. Та особливо любив практичні заняття. Дуже подобалося працювати з викладачами, які, час від часу, щоб я здобув більше практичних навиків, брали мене на комбінат “Художник”, там я робив прокладки, інші професійні речі, яких, скажімо, в інституті не могли навчити. Також під час літніх канікул працював на художньому комбінаті — й навик здобував, і гроші заробляв, що для студента було підмогою.

Вчився я в професора Віктора Сухенка, потім — майстерня професора Івана Макогона, потім — у професора Валентина Борисенка. І далі вже монументальна майстерня професора Василя Бородає. Ці викладачі дали мені хороші знання, кожному з них буду вдячний до кінця життя. Мені приємно, що я був їхнім учнем, що мав змогу подивитися збоку на великих майстрів, аби тягнутися до них і йти в тому напрямку, який вони мені вказали. А дійду, не дійду — це вже інше питання. Треба працювати, мати більше практики. Чим більше працюєш, тим більше вдосконалюєш майстерність. Може, й зробиш одну-дві роботи невдалі, але й це досвід. Переважно працюю в монументальній скульптурі, хоча це праця важка і фізично, й емоційно, тому що відповідальність колосальна. Із часу як тільки почнеш роботу в ескізі, і поки не постане вона в постаменті, — то це стільки переживань внутрішніх: щоб вона вдалася, аби вдало в масштабі постала, щоб вписувалася у середовище. Це ж на віки ставиться, не так, як реклама, — поставили, трохи повисіло, та й зняли. Монументальна скульптура — надзвичайно серйозна річ.

— *Чому саме монументальна скульптура?*

— Чому я вибрав цей вид творчості? Мені підказав професор Валентин Борисенко. Сказав: ти більше відчуваєш монументальну пластику. А монументальна пластика полягає в тому, що при трактуванні твору треба перебільшувати, може, навіть гіпертрофувати деякі форми. Тому що, коли ставиш скульптуру на повітря, воно зримо з'їдає форму. І коли створюєш роботу, яка повинна бути в приміщенні, в інтер'єрі, й виконуєш її в тому ж пластичному вирішенні для відкритого простору, значить, на вулиці форма пропаде. Однозначно. Є відповідні закони монументальні, на які я спираюся. Звичайно ж, для скульптора необхідне відчуття простору.

— *Як вважаєте, то Вам дар Божий, — оте відчуття?*

— Учителі щось прозріли й підказали, що можу працювати в цьому напрямку, та й я тягнувся до цього. Зроблено вже немало: понад 10 пам'ятників і пам'ятних знаків. Кожну роботу емоційно крізь себе

МОНУМЕНТАЛЬНА СКУЛЬПТУРА — СПРАВА СЕРЬОЗНА

Мовчазний бездушний матеріал. І мовчазний, але з багатою душею майстер. Коли Дух творення зводить їх, відбувається диво оживлення мертвої матерії, — камінь під руками митця починає звучати, промовляти ідеєю, внутрішнім смислом, народжується образ, аби жити. Такі образи — одухотворені, живі, динамічні — створює відомий скульптор Володимир ШОЛУДЬКО. Хто бачив його Шевченка, — не сплутає цей пам'ятник з іншими, яких чимало по Україні. Його Шевченко велично й гідно йде до народу — з крилатим словом правди.

пропускаю. І тому дуже прикро, коли непрофесіонали, часом, починають критикувати: там те не так, а там те не так. Я волюю обговорювати такі речі з людьми компетентними, мистецтвознавцями чи з колегами, вони мають право оцінювати. А люди, далекі від мистецтва, можуть мати власну думку, та широко оприлюднювати її, як це інколи трапляється, — такого права не мають.

— *Над чим тепер працюєте?*

— Маю декілька замовлень, та хочеться зупинитися на роботі, яку виконую в Рівному, — пам'ятник княгині Марії Несвіцькій. Це була власниця селища Рівне на зламі XV—XVI ст. Вона здобула для селища Магдебурзьке право — і постало місто Рівне. Надзвичайно приємно, що міська влада звертається до історичних постатей і ставить такі пам'ятники. І міський голова, і міський архітектор цікавляться спорудженням пам'ятника, звичайно ж, із такими людьми приємно працювати: немає напруг емоційних у процесі роботи, все ладиться. Бо передостання робота — пам'ятник Уласу Самчуку, що стоїть на Театральній площі Рівного... Замовники просили створити його в дуже стислі строки, до 3 місяців, а такий пам'ятник треба робити не менше півроку. Я як автор проекту, що виграв конкурс, мусив організувати справу так, аби виконати замовлення. Тож з огляду на часові обмеження, узяв на підмогу хороших майстрів і ми зробили в строк цю роботу. Проте замовники непрофесійно поставилися до справи, почали звинувачувати, робити якісь надумані закиди щодо самого пам'ятника, хоча вони його приймали (скульптурний проект у величину споруди замовники прийняли офіційно, з телебаченням, із пресою — місцеві газети свідчать про це). З якихось причин замовники кінцевий варіант співпраці з творчим колективом просто зім'яли. По-перше, не було належно оцінено, по-друге, не доплачено й, по-третє, при відкритті навіть не згадали авторів пам'ятника. Це дуже прикро.

— *Про творчий задум пам'ятника Марії Несвіцькій.*

— Дуже цікаво працювати з історичним матеріалом, відтворювати у скульптурі історичні постаті. Вважаю, це найдоступніший спосіб донести до майбутніх поколінь образи цих людей, щоб вони їх знали. Директор музею “Дубенський замок” Петро Смолін створив усі умови, щоб я опрацював і сфотографував історичні матеріали, що стосуються княгині, які потім застосував у самій скульптурі, пластиці, використав деякі деталі одягу й орнаменту того одягу. Дякую йому за це.

Задум такий: скульптура буде розвернута до людей, навіть композиція рук продумана так, що згор-

ток — документ про самоврядування — розкривається на глядача. Коли вибирав варіант крісла, на якому сидітиме княгиня, то вивчав різні форми стародавніх крісел. Але вони зникали за постаттю. Тому зупинився на такому варіанті: спинка стародавнього крісла зроблена так, що коли дивитися по фасу, то ніби в княгині за плечима крила. Це несе додаткове смислове навантаження: княгиня постає як ангел-охоронець Рівного. Потрібно такі речі опоетизувати. Давноминула дійсність переходить у легенду, й історична постать житиме в народі, в майбутніх поколіннях як оберіг міста. Пе-

ревід у мрамур здійснюватиметься протягом 4 місяців, матеріал уже є.

— *Розкажіть, будь-ласка, про інші здобутки.*

— Одна робота на іншу не схожа. Передусім хочу згадати пам'ятник “Тарас Шевченко — апостол правди і свободи”, який зараз стоїть у Ковелі. Ото якраз там пластична мова монументальна, там перебільшення відповідні, що при спогляданні здалека працюють на глядача. Його можна за півкілометра дивитися — і зрозумієте, що то портрет Шевченка, настільки пластика “дальнєбійна”, як казав Іван Васильович Макогон.

— *Правда, що то найбільший пам'ятник Шевченкові?*

— Чи найбільший?... Пам'ятник великий — 7,5 метра, плюс 5 метрів курган. Він монументальний — справді величний апостол правди. Коли я розпочинав цю роботу, академік Бородай порадив мені працювати в такому напрямку. Основою тут став мій дипломний проєкт, зроблений ще 1989 року, який у

результаті трансформувалася у масштабну річ. 1997 року зроблена і прийнята на львівській експериментальній фабриці вже скульптурна композиція у величину споруди. Потім вона відстоювалася, очікувала свого часу, у зв'язку зі зміною влади й через брак коштів. А в 2002 році відновилося спорудження цього пам'ятника уже з урахуванням особливостей місцевості комплексу-парку “Шевченків Гай”, почали відливати в бронзі. У Ковелі планується провести симпозіум по каменю на тему Шевченкових творів, героїв, а створені роботи будуть гармонійно вписані в загальну композицію комплексу.

Вважаю вдалими пам'ятник “Загиблим воїнам” у селі Рокині, створений у співавторстві з Юрієм Козеляцьким (перша моя робота після закінчення художнього інституту) і пам'ятник “Борцям за волю і незалежність України” в Червонограді (в співавторстві з Миколою Корольом, я автор скульптурної композиції). Вдався, безумовно, вже згадуваний пам'ятник Уласові Самчуку і пам'ятник Климів Савуру в Рівному. Інші роботи.

Навіть, як на замовлення працюю, в заданій темі, то я творчо до цього підходжу, шукаю. Знову ж такі опоетизовую певну тему, певного героя. До таких замовлень надзвичайно серйозно ставлюся. А приватні замовлення — для того, щоб зробити трохи коштів. Стосовно ж речей виставкового характеру, то тут можу творити, як забажаю, як диктує творча уява. Хоча ця творча робота потім може трансформуватися під замовлення. Та якого типу не була б робота — все пропускаю крізь душу.

— *Серед приватних замовлень — які переважають?*

— Замовлення різні. Переважно — замовлення в інтер'єрі. Варіанти різнопланові. Є абстрактні композиції, а є і під класику. Оце недавно робив три роботи, в яких брав за основу класичні твори, але робив свою композицію, яка підходила б до розмірів приміщення. Я люблю ці роботи, бо набирається майстерності, бо, коли не ліпиш “під класику”, то може щось і забувається. А тут маєш змогу нагадати і анатомію, й пропорції, й взагалі композицію класичну, з її законами.

— *Але Ви більше тяжієте до реалістичної скульптури?*

— Мені подобається і те, й те. Люблю бавитися і в чисто формальних композиціях. Недавно створив композицію ніби ні про що. Люди, які заохотили купити її, подивилися на неї і конкретно назвали тему, я так і підписав: “Коханці”.

— *В якому матеріалі найбільше любите працювати?*

— В матеріалах різних — і дерево, і метал, і камінь, і мрамур, у граніті велику роботу робив. Це тяжка фізична праця, я вам скажу, — надишаєш пилюкою, і фізично треба впиратися сильно. Кожен матеріал по-своєму цікавий. І коли ти вже вибрав під певну композицію певний матеріал, то хочеться, щоб він заговорив.

— *У Вас є учень...*

— Є декілька здібних хлопців. Із роками приходить досвід, і приємно ним поділитися. Так само, як я вчився у великих скульпторів, то й мені хочеться, передати молодим невеликі професійні секрети.

— *Що дає життєву силу, натхнення — матеріальні мотиви, внутрішня потреба творчості...?*

— Дуже добре, коли воно поєднується — і матеріальне, і професійне бажання щось створити. Звичайно, нічого нового такого не придумаєш, це за якихось тисячу років найдеться, може, геніальна людина, яка створить щось нове. А ми десь щось засвоїли, щось бачили, і по своєму його трактуємо, подаємо по своєму. Я просто самовиражаюся через скульптуру, через форми — чи то форма абстрактна, чи наповнена конкретною тематикою.

— *Вас не називає майстром-затворником. Тепер Ви постійно в дорозі: Київ — Рівне — Київ. Не втомлює такий ритм?*

— А мені це подобається, навпаки мене заводять, коли змінюєш місце, нині тут, завтра — деінде. Ти ніби й подорожуєш, але ж це не подорож, — це потреба отримати, скажімо, якусь цікаву роботу, нове замовлення. Отака зміна середовища, вона теж надихає на щось нестандартне, нове. Дехто навпаки любить сидіти собі в майстерні і працювати спокійно, а я люблю подорожувати, люблю рух. Мені потрібні нові враження, нові знайомства.

— *А за кордон ви не пробували вибиратися?*

— Пробували. По-перше, коли, я ще вчився в інституті, то був на практиці в Братиславі, в Празі. Там цілий місяць ми проходили практику ознайомлюючи, мені там сподобалося, мав сильні враження. Потім був у Польщі декілька разів, були поїздки вдалі, невдалі. Разом зі скульптором Олегом Пінчуком їздили в Іспанію то була поїздка вдала: ми там зробили робіт чимало — і замовлення виконали, і відпочили. Надіюся ще десь поїхати, але ненадовго, мені подобається Україна.

— *Ви вже давно працюєте в Києві. А чим для Вас є Рівненщина?*

— Я ніколи не відірвався від Рівненщини. Коли працюю в інших куточках України, то таке враження, що я просто виїжджаю на якийсь час. Але на Рівненщині в мене найбільше пам'ятників, думаю, на Батьківщині так має бути. Мрію створити бюст Шевченка для свого рідного села. Хочу його зробити в довговічному матеріалі, в камені. Рівненщина — це Батьківщина, цим усе сказано. Хотілося б прочитувати мого товариша, відомого поета-пінсяра Олександра Смика про Волинь: “Волинь — сто лісів, сто озер, сто доріг, Волинь — із наміста пісень оберіг, Волинь — коронована щедра земля від Данила-короля”.

За період спілкування зі скульптором спочатку у майстерні з'явилася невиразна гіпсова форма — під стелю. Потім вона почала набирати виразніших обрисів, а згодом — постала постать. Історична особа. Хто? Поки що це секрет, автор не хоче наперед знімати завісу тайни. Творчий процес триває...

● **Леся Ткач**

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевізор, “підсмажила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку... у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульові блискавки 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїждить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулью закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки була встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка (малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла наблизило пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офуртун (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозіуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігноруються значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана (малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

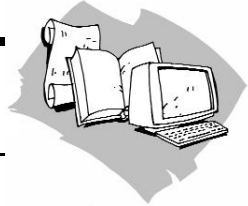
Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

ЕКСПОЗИЦІЯ

Ми мали можливість бачити портрети двох великих християнських сподвижників нашої землі, її Патріарха — Йосипа Сліпого і Володимира Романюка. Вони були знайомі, підтримували добрі стосунки. Обидва Патріархи родом із Галичини, Патріарх Йосип — із Тереховлянщини, а Патріарх Володимир — уродженець Косівщини. Обое зазнали комуністичного переслідування і багаторічного заслання до Сибіру. В обох надзвичайно подібні долі, адже в їхньому житті були ув'язнення, судилища, допити та знущання. Катування і голод. Але вони були сподвижниками ідеї братської любові Українських Церков. Наш тернопільський владика Кир Василій Семенюк розповідав, що Патріарх Йосип надсилав допомогу Патріархові Володимиру, коли той бідував в Україні після заслання.

Патріарх-кардинал Йосип Сліпий і ректор Духовної семінарії та Богословської академії, засновник Українського Католицького університету в Римі, запалив не тільки вогнища науки. За його сприяння та з Божої Волі постав Собор Святої Софії та монастир Студитів, місця молитов і східно-християнського благочестя. Як і патріарх Володимир, Патріарх Йосип змагав за те, щоб піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї України до патріархальної гідності, «об'єднавши всіх на твердій основі Патріархату Київського і всієї Руси». Патріарх Йосип заповідав: «...в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно спочив би я, коли буду

ЗУСТРІЧ ПАТРІАРХІВ

Це стало новою назвою літературно-мистецького проекту, експозиція якого була представлена в Тернопільській вітальні Співки художників 19 лютого 2006 року. Поважне товариство духовних і світських людей змогло не тільки побачити експозицію картин київського митця Леоніда Гопанчука «Явлення» і нашого земляка Степана Нечая «Йосип Сліпий», а й почути літературне слово. Автори проекту з Києва — кандидат філологічних наук Ірина Олійник і художник Леонід Гопанчук.

плоттю померлий!» Перша частина його заповіту втілена — Патріарх Йосип спочиває на рідній землі, у храмі Святого Юра у Львові.

Могила ж Патріарха Володимира, який мріяв служити Великодню літургію в Софії Київській, сьогодні біля її воріт, бо, як відомо, кучмівська влада силою і побоями зупинила волю Церкви і мирян поховати Патріарха на території Собору. Тому виконання волі Патріархів, їхнього заповіту означати-ме ще один крок до єднання. Вони не просто великі люди нашої України. Вони її Патріархи.

Слово авторам проекту літературно-мистецької презентації.

Ірина Олійник: «Проект «Історія одного портрета» ми презентували в Тернополі як «Зустріч двох Патріархів». Фактично він вилився в зустріч трьох Патріархів української душі, бо портрети Йосипа Сліпого, Володимира Романюка у цій залі органічно вписались у виставкову Шевченкіану. Як і духовні віртуальні паралелі об'єднують цих людей, що зазнали заслання і переслідувань? Віра в Бога і Україну!

Мене вразив вислів Патріарха Володимира: «Будьте обережні зі

Леонід Гопанчук, Ірина Олійник, Ігор Дорош, Павло Федик

словами, не руйнуйте людських душ». Так складається в людському житті, що найбільше ми потерпаємо не від дій, а від слів людей, які руйнують наші душі. Часто-густо ми страждаємо й через власні слова, кинуті зопалу, необережно чи спересердя.

На портреті «Явлення» ми бачимо добре впізнаний інтер'єр

Софії Київської. На передньому плані Патріарх Володимир, його рука піднята з жестом благословення. Зосереджений погляд печальних і мудрих очей. Як багато він пережив, як багато знає про людську природу, таку незбагненну... Він хотів передати людям своє вище знання, хотів засстеретти, допомогти. Незважаючи

на те, що Володимир не заспокоюється, бо він міг ще

Леонід Гопанчук: «Розпочав я писати портрет «Явлення» ще за життя Патріарха Володимира, а завершив через півтора місяці після його похорону «чорного віторка». Патріархи думали про весь український народ. Вони прекрасно розуміли, що релігійний міжконфесійний розбрат і роз'єднання завдають величезної шкоди нашій нації.

Патріарх Володимир планував зустріч із Володимиром (Сабоданом) і хотів сказати йому: «Нам уже не двадцять, і скоро ми постанемо перед Небесним Суддею, який нас запитає: «Що ви зробили з Україною і українським народом?» І нам доведеться дати відповідь». Тому він намагався якщо не об'єднати, то хоча б порозумітися з усіма християнськими конфесіями, щоб це було на користь нації і всього українського народу. Під час Майдану, коли на душі було дуже неспокійно й тривожно, я виставив портрет у майстерні, і він стояв там увесь час. Тому я впевнений, що він має силу, і Патріарх Володимир із нами, — такі люди не помирають.

Безперечно, діяння наших Патріархів рано чи пізно проростуть. Я певен, що постаті цих справжніх героїв України і надалі матимуть вплив і на політику, і на релігійне життя, і взагалі на український дух. Такі речі не минають, бо зерно посіяне, і воно обов'язково благодатно проросте.

● Павло ФЕДИК

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ

**На моїй могилі посадить молоду яворину
І не плаче за мною —
за мною заплаче рідня.
Я любив вас усіх, та
найдуچه любив Україну,
В цьому, мабуть,
найбільша провина моя.**

Йому б ще жити й жити, але за ті 74 роки, відведені Божим Провидінням, залишив по собі добрий слід, ким би не працював. Блаженної пам'яті пан Дмитро Федик народився 21 травня 1931 року в селянській родині Павла Федика і його дружини Розалії. Змалку пізнав тяжку селянську працю, ціну хліба й вартість добрих слів і вчинків.

Здобув дві вищі освіти, три роки служив в армії. Навіть в умовах комуністичного режиму відстоював свою національну гідність, патріотичні погляди, носив значок із зображенням Т. Шевченка, вишиванку, що було в ті часи ознакою явного українського націоналізму. Керівні особи називали його націоналістом номер один у Козівському районі. Був звільнений із посади директора школи за дотримання релігійних обрядів під час похорону тещі.

Ніколи не замислювався над тим, які негативні наслідки можуть мати його слова і вчинки на захист рідної мови, інтересів України, мав власну оцінку політичних подій. Був винятково безкомпромісним і рішучим, коли справа стосувалася рідної землі. Не шукав кар'єри і звань, так і пішов на пенсію без урядових нагород, учителем.

З усією відданістю працював інспектором відділу освіти, у тяжкі повоєнні роки залучав дітей до школи, для чого пішки пройшов район уздовж і впоперек десятки разів. Ось такий красномовний приклад для його характеристики.

У часи більшовицького терору начальником РВ МДБ був сумнозвісний Дм. Ковальов. Одного разу на засіданні райвиконкому Д. Федик подав на затвердження список сиріт і напівсиріт, яким була потрібна матеріальна допомога. У цьому списку були прізвища дітей загиблих воїнів УПА та репресованих. Присутні були вражені, настала мертва тишина, бо всі боялися грізного Ковальова. Та пан Дмитро пояснив, що діти ні в чому не винні, що сам Дзержинський, який за ленінських часів очолював ВЧК, дбав про сиріт і безпритульних, незважаючи на те, чиї вони діти. Начальник МДБ підняв руку — за, усі члени виконкому наслідували його приклад.

ДО ВІНКА ПАМ'ЯТІ ПАТРІОТА

5 лютого 1989 року пан Дмитро організував районне об'єднання Товариства української мови ім. Т. Шевченка, що стало першою ластівкою національного відродження Козівщини. Був головою районного об'єднання 12 років, організував осередки в усіх селах, у більшості підприємств та установ, а в школах — «Молоду Просвіту». Завдяки його зусиллям Товариство в 1990 р. домоглося 17 депутатських місць усіх рівнів, у тому числі одне до Верховної Ради (К. Завадська). Такої перемоги на той час не домоглося жодне національно-патріотичне об'єднання в Україні. Партократи району та області називали цю організацію «кублом націоналізму». Він був ініціатором створення пам'ятника Кобзареві в Козіві, безпосередньо керував його спорудженням і відкриттям 23 травня 1993 року.

Покійний пан Федик був винятково скромним. Висунутий крайовою конференцією Товариства ук-

раїнської мови в депутати обласної ради (1989р.), він відмовився балотуватися на користь К. Завадської, щоб вона, як голова районного Руху, мала депутатський захист. Удруге, в 1990 р., Рух висунув його, тоді заступника голови районної організації НРУ, кандидатом у депутати до Верховної Ради СРСР. Передвиборний марафон він використав для пропаганди ідеї незалежності України й перед самими виборами відмовився балотуватися на користь Г. Петрука — Попика, поета, одного з організаторів Руху на Тернопільщині.

Він був одним із 13-ти представників району, які 24 серпня 1991 року в Києві вимагали проголошення Верховною Радою дер-

написав: «Господи! І так України в нас мало, а тут не стало ще й таких непохитних її патріотів, як світлої пам'яті пан Дмитро. Він із тих, кого повинна тримати в серці вся Україна, не тільки ті, хто його знав, без нього — в черговий раз — України поменшало. Та вірно, що ще втішиться його патріотична душа — втішиться саме тим, що ще і в Україні буде свято».

Ми, колеги і друзі блаженної пам'яті пана Д. Федика, вклоняємося його світлій пам'яті! Нам не вистачає його порад, його мудрості. Будемо пам'ятати його як добру Людину і Патріота України.

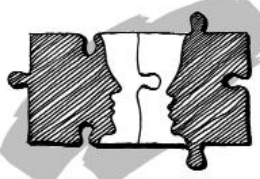
● Друзі:

**Юлія ПРОХАНОВСЬКА,
Мирон ПРОХАНОВСЬКИЙ,
Стефанія СОЛТИС,
Омелян СОЛТИС,
родина ПІВСЕТКІВ**

Ми рідні письменниці, б. п. Іванни Блажкевич із с. Денисовка, знаємо й не забудемо ніколи добродія б. п. Дмитра Федика як одноклассника і широго приятеля старенької галицької письменниці й громадської діячки, котру покійний пан Дмитро Федик у час більшовицької окупації звеличав і морально підтримував, незважаючи на утиски тодішньої влади.

Із великим признанням за внесок у відродження нашої держави України й ідейно-націоналістичне виховання молоді з вдячністю схиляємо свої голови як данину пам'яті достойного вчителя-патріота, ревного борця за добру долю нашої України — пана добродія б. п. Дмитра Федика. Сумуємо:

**Дарія БЛАЖКЕВИЧ-П'ЯТКІВСЬКА
Марія П'ЯТКІВСЬКА-ДЕРЖИЛО
Ярема П'ЯТКІВСЬКИЙ
Іван П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ігор П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ірина ДЕРЖИЛО-РУТИЛО**

СПЛАТИ ПОДАТКИ ВЧАСНО!

Сьогодні обслуговування платників податків відбувається в напрямку партнерства й зменшення втручання в їхню господарську діяльність. Це суттєво впливає на добровільну сплату податків серед переважної кількості платників.

Якими ж критеріями керуються податківці при відборі підприємств для перевірок? Яка відповідальність платників за порушення податкового законодавства? На ці та інші актуальні запитання нашого кореспондента відповідає Лариса Іванівна ДЗЮБЕНКО — заступник начальника ДПІ у Печерському районі м. Києва.

— **Робота податкової пов'язана з проведенням перевірок щодо дотримання податкового законодавства. Розкажіть, будь ласка, які принципи сповідують податківці при відборі суб'єктів господарської діяльності для перевірок?**

— За останній рік підходи податківців до проведення перевірок істотно змінилися. Насамперед ці зміни торкнулися виконання завдань, поставлених Президентом України В. Ющенком у питанні налагодження партнерських відносин із бізнесом шляхом послаблення тиску на малий і середній бізнес, створення сприятливих умов для захисту чесних бізнесменів.

Тому основний акцент діяльності працівників відділу контролю-перевірочної роботи зосереджений на проведенні перевірок так званих ризикових платників податків, котрі активно «використовують» прогалини у податковому законодавстві для зменшення податкового зобов'язання. До цієї ка-

Стосунки між владою та бізнесом за останній рік радикально змінилися. Вони тепер мають характер взаємної зацікавленості та взаємної підтримки, про що свідчить рівень добровільної сплати платежів до бюджету, що має постійну тенденцію до зростання.

тегорії належать підприємства, які мають великі обсяги валових доходів, але сплачують незначні суми податку, підприємства, що декларують збитки, відсутність об'єкта оподаткування, відсутність фінансово-господарської діяльності.

Вирішальним показником при визначенні категорії суб'єктів господарської діяльності для проведення перевірки є рівень податкового навантаження за галузевим принципом, що є якісним показником діяльності підприємства щодо сплати платежів до бюджету.

Трапляються випадки, коли підприємства замість позбавлення збитковості вдаються до різних методів ухилення від виконання зобов'язань, аж до ліквідації самого підприємства з метою списання боргів, що необхідно під час проведення перевірки виявити та довести.

У ході контролю-перевірочної роботи податківці здійснюють моніторинг порушень дотримання норм податкового законодавства та дійшли висновку, що переважно порушення податкового законодавства мають схожість.

— **Тобто існують відпрацьовані схеми «мінімізації» податків. Як податківці протидіють цьому негативному явищу?**

— Схеми «мінімізації» податків — це так звані приклади «інтелектуальних» злочинів; податківці їх

ретельно вивчають і більшість із них добре відомі. Однією з найтипівіших схем ухилення від сплати податків є придбання товарів за завищеними цінами, а реалізація при цьому — за заниженими цінами, у результаті при поданні декларації з податку на прибуток суб'єкт господарської діяльності декларує збитки, а з податку на додану вартість — заявляє суми до відшкодування.

Наприклад, минулого року в ході проведення документальної перевірки на підприємстві «А» було виявлено мінімізацію податків інших суб'єктів господарювання (замовників), які закуповували у цього підприємства товар за штучно завищеною ціною приблизно у 925 разів.

Інший приклад: група підприємств-мінімізаторів, що здійснювала посередницькі операції з купівлі-продажу права використання авторських прав на аудіовізуальні твори за відповідну винагороду, тобто платежі — роялті, за цінами нижче цін придбання. Частково вищезначені права було отримано згідно з угодами укладених нерезидентами, зареєстрованими за кордоном.

Також популярними «хибами» є використання за рахунок експортних операцій, нульової ставки ПДВ або ж співпраця з транзитними підприємствами. А деякі керівники підприємств настільки захоплені махінаціями, використовуючи

прогалини в податковому законодавстві, щоб ухилитися від сплати податків, навіть готові надати своїм фірмам «тавро» банкрута.

За результатами контрольної-перевірочної роботи 2005 року порушникам податкового законодавства донараховано узгоджених податкових зобов'язань 427 млн. грн., причому за минулий рік додатково нарахованих податків — 357,2 млн. грн., що на 70,1 % перевищує показник минулого року.

— **Які упереджувальні заходи порушень податкового законодавства проводять фахівці інспекції?**

— Для досягнення мети щодо сталого наповнення дохідної частини бюджетів усіх рівнів, виконання положень визначених Законом України «Про Державний бюджет України на 2006 рік», а також зменшення кількості порушень і порушників податкового законодавства, особлива увага приділена особистому прийому платників податків. Під час проведення ДПІ у Печерському районі м. Києва семінарських занять, зустрічей, засідань «круглого столу» тощо разом з керівниками, бухгалтерами й трудовими колективами підприємств і організацій району податківці роз'яснюють норми податкового законодавства та зміни до нього. Під час живого діалогу акцент надано типовим порушенням, що зустрічаються під час перевірок, у консультативному порядку надаються рекомендації щодо правильності ведення податкового та бухгалтерського обліку. Якщо провести порівняльний аналіз сум сплачених податків при правильному веденні обліку й у випадку донарахованих сум, то одразу на згадку спадає народна мудрість: скупий платить двічі.

ЗБАГАЧЕННЯ ШЛЯХОМ БАНКРУТСТВА. ЧИМ ЦЕ ЗАГРОЖУЄ?

На що здатен підприємець, аби не сплачувати податків? Виявляється, навіть на ліквідацію власного підприємства. Адже для бізнесу ризик невеликий — були б кошти, а потреби населення мають зручну «звичку» нікуди не зникати. Для самого ж підприємця ризик відчутний. Статтями 218—221 Кримінального Кодексу України передбачена відповідальність за протиправні дії, пов'язані з визнанням юридичної особи банкрутом.

Шляхів отримання вигоди від такої, здавалося б, неприємної справи, як банкрутство, існує декілька.

Поняття «фіктивне» банкрутство означає надання свідомо неправдивої офіційної заяви про фінансову неспроможність виконати зобов'язання кредиторів, зміст якої не відповідає реальному економічному стану господарського суб'єкта. Суттєва небезпека такого злочину полягає в порушенні встановленого законодавством порядку здійснення господарської діяльності, що може призвести до значних збитків у формі неможливості стягнення податкового боргу, пов'язаних із несплатою промислою суб'єктів господарської діяльності, яка юридично фіксується під час розгляду справ про банкрутство такого суб'єкта.

Штучне доведення до банкрутства — це навмисне вчинення дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредиторам.

Аби уникнути відповідальності під час проведення перевірок, недобросовісні підприємці змушені вдаватися до умисного приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передачі майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікації, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, що також тягне за собою кримінальну відповідальність.

Як же реагують на подібні порушення компетентні державні органи? Можна з упевненістю стверджувати, що до справи протидії штучному та «фіктивному» банкрутству залучені всі рівні податкової служби. На рівні ДПА України розроблені практичні рекомендації працівникам підрозділів податкової міліції щодо організації оперативних заходів зі скорочення податкової заборгованості, що виникає внаслідок скоєння злочину, передбаченого статтею 218 КК України. Наведені типові схеми й ознаки порушення законодавства, методичні рекомендації щодо отримання інформації покликані допомогти в проведенні перевірок для викриття незаконних дій посадових осіб.

Усебічне інформування громадськості з питань проведення заходів щодо недопущення фактів штучного та «фіктивного» банкрутства забезпечує необхідний рівень прозорості й носить упереджувальний характер. Так, працівники відділу зв'язків із громадськістю, засобами масової інформації та масово-роз'яснювальної роботи ДПІ у Печерському районі м. Києва широко обговорили актуальне питання на засіданні «круглого столу» з керівниками підприємств, під час зустрічей із трудовими колективами, матеріали із цієї тематики розмістили в радіоєфірі, на телебаченні, у газетах і журналах. Останні новини діяльності відділення податкової міліції ДПІ у Печерському районі м. Києва можна знайти на офіційному веб-сайті ДПА у м. Києві.

● Матеріали надано Відділом зв'язків із громадськістю, засобами масової інформації та масово-роз'яснювальної роботи ДПІ у Печерському районі м. Києва

Проведення щорічної кампанії декларування доходів і майнового стану громадян за 2005 рік за традицією, не обійшлося без участі відомих в Україні людей. Нещодавно задекларувати минулорічні доходи до ДПІ в Печер-

ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ ІЗ САМОВИЗНАЧЕННЯ...

ському районі м. Києва завітали популярні українські співачки Асія Ахат та Ані Лорак.

Приємно чути від Асії Ахат, що процедуру декларування доходів вона сприймає як вияв власного патріотизму, про який потрібно не лише «гарно й багато» говорити, а супроводжувати чесністю й принциповістю, що є своєрідним захистом державності.

Ані Лорак під час діалогу з керівництвом інспекції, податківцями й представниками ЗМІ від-

значила, що платники податків в усьому цивілізованому світі знають: сплатити податки — це означає гарантувати безпеку держави. «Громадянська позиція в суспільстві починається із самого себе, зі свого свідомого ставлення до держави, українського народу, — підкреслила співачка, — а декларування доходів і вчасна сплата податків забезпечують соціальний захист громадян України, підвищують добробут кожної конкретної людини. Загальнови-

домо, що лише при правильній розстановці пріоритетів у свідомості кожного громадянина: коли спочатку — інтереси держави, а лише потім особисті, можливе реформування всього суспільства».

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ПРИВАТНИХ НОТАРІУСІВ

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом і громадянином або юридичною особою. Доходи приватного нотаріуса — це сума коштів, що сплачується клієнтами за вчинення нотаріальних дій і надання додаткових послуг правового характеру.

Із доходу приватного нотаріуса справляється податок із доходів фізичних осіб за ставками, встановленими Законом України від 22.05.2003 р. № 889-IV «Про податок з доходів фізичних осіб» (далі — Закон), який встановлює (п. 1.3 ст. 1), що доходом фізичних осіб із джерел на території України є будь-який дохід, нарахований

(виплачений) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду, в тому числі дохід від здійснення незалежної професійної діяльності (пп. «з» п. 1.3 ст. 1 Закону). Діяльність приватних нотаріусів належить до незалежної професійної діяльності, за умови, що вони не є найманими працівниками (п. 1.9 ст. 1 Закону).

Оскільки Законом не встановлено окремого порядку оподаткування доходів приватних нотаріусів, то їхні доходи, одержані від здійснення незалежної професійної діяльності, підлягають оподаткуванню на загальних підставах, а саме: податковим агентом, що їх виплачує, у джерела виплати за ставкою п. 7.1 ст. 7 Закону (13 % протягом 2004 — 2006 років). По-

датковий агент — це юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ) або фізична особа чи представництво нерезидента — юридичної особи, які незалежно від їх організаційно-правового статусу й способу оподаткування іншими податками зобов'язані нараховувати, утримувати й сплачувати цей податок до бюджету від імені та за рахунок платника податку, вести податковий облік і подавати податкову звітність податковим органам відповідно до закону, а також нести відповідальність за порушення норм цього Закону.

Якщо ж приватний нотаріус одержує доходи від осіб, які не є податковими агентами, тобто згідно з пп. 8.2.2 п. 8.2 ст. 8 Закону — від не-

резидента або фізичної особи, яка не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності, то приватний нотаріус повинен до 1 квітня року, наступного за звітним, подати річну податкову декларацію, де зазначити доходи, одержані від таких осіб (статті 8, 17, 18, 19 Закону). При цьому приватні нотаріуси, що одержують доходи не від податкових агентів, є особами, відповідальними за нарахування, утримання та сплату (перерахування) до бюджету податку з таких одержуваних ними доходів (статті 17, 20 Закону).

Якщо приватний нотаріус у своїй практиці застосовує працю найманих працівників, то він зобов'язаний виконувати всі функції, передбачені для податкового агента пунктом 1.15 статті 1 Закону щодо виплачуваних таким працівником доходів (заробітної плати) та виконувати інші норми Закону стосовно порядку утримання та сплати (перерахування) утриманого податку до бюджету, подання звітності за ф. 1ДФ тощо.

— Моя робота перебуває на межі. Я займаюся документальною фотографією. Багато хто визначає мене як фотожурналіста, хоча я давно не публікуюсь і намагаюся показувати свої фотографії на виставках і робити книги.

— **Що це за книжки?**

— Одна з книг, де я автор-фотограф, має назву “Тут і тепер”. Вона вміщує світлини й тексти. Книга розповідає про людей, що живуть із ВІЛ і СНІДом. Ці люди писали свої історії. Книжка вийшла в 2000 році. Сьогодні я товаришую з багатьма її авторами. Зараз ми працюємо над другим виданням, яке матиме продовження історій, де їх буде значно більше. Є також книги, де я один зі спів-авторів. У США, наприклад, вийшла друком велика книга, присвячена ситуації зі СНІДом протягом останніх двадцяти років.

— **Проблема СНІДу — провідна у Ваших роботах. Вважаєте, наше суспільство готове сприйняти її?**

— У світі не існує суспільства, яке б насправді толерантно ставилося до людей, хворих на СНІД. Інша річ, у багатьох країнах частиною суспільства й державою сформована більш гуманна норма соціальних стосунків. Відповідно, і хворі на СНІД, і ВІЛ-інфіковані почуваються там комфортніше. Але не треба думати, що життя таких людей десь узагалі є комфортним. Наприклад, у США залежно від регіону ставлення до ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД — різне. Пересвідчився у цьому, коли п'ять років тому відвідував найбільше місто штату Алабама — Бернінгем. Там я познайомився з галеристом, який мав зв'язки із серйозними фотографічними галереями у провідних містах Америки. Він зацікавився моїми роботами, запропонував залишити йому близько 10 світлин для виставки і продажу. І ось у той момент, коли я вже мав їхати, він фактично зник. Жодні телефони не відповідали. Врешті-решт ми з другом знайшли його компаньйонку. По телефону вона говорила стримано, запропонувала віддати роботи їй, якось тягла розмову, а далі розридалася і розповіла, що галерист залишився ледь живий після інфекційного менінгіту, що друзі по черзі доглядають його. До того ж з'ясувалося: він — ВІЛ-позитивний. Він — гей і ВІЛ-позитивний, отже, у цьому місті більше мешкати не зможе. Тепер він переїхав до Нью-Йорка, галереюю справою більше не займа-

ється, працює як художник. Він більше не приховує свого статусу. Але змушений був виїхати з Бернінгема.

— **А що наштовхнуло Вас висвітлювати у роботах проблеми нездолених дітей?**

— Безпритульних дітей я почав фотографувати 1996 року для одного невеликого репортажу, що стосувався центру Києва: безпосередньо Хрещатика і прилеглих районів. Під час зйомки познайомився із кількома групами вуличних хлопчаків і зрозумів, що знімати доведеться довго. Так, почавши фотографувати дітей вулиці, в наступні роки зачепив й інші теми, що стосуються дітей, яким пощастило менше, ніж їхнім одноліткам. Знімав у місцях, де таких дітей утримували: від приймальників-розподільників, слідчих ізоляторів, тюрем, колоній до інтернатів, дитячих будинків, психіатричних лікарень, будинків сімейного типу, державних організацій, які опікуються нездоленими дітьми.

— **Такі діти, мабуть, нелегко йдуть на контакт?**

можливо, всередині й було щось, що дозволяє відчувати світлини.

— **Фотографія — річ публічна. Не кожен погодиться оприлюднити власні проблеми...**

— Я не обманюю людей. Кажу, навіщо фотографую. Якщо людина не проти, я фотографую її.

— **Ви обіцяєте, що їхню світлинку не буде показано принаймні на їхній батьківщині?**

— Обіцяю, але вперше в своєму житті зіткнувся із ситуацією, коли мої фотографії були показані проти моєї волі. Я не хотів би називати організацію, яка показала мої світлини, бо поважаю їхню працю. Я довго вимагав зняти свої роботи з виставки. Адже було порушено право людей, яких я фотографував.

Хоча не може так бути, щоб ніхто не постраждав від того, що ти розповідаєш про якусь проблему. Я маю на увазі, що чиясь частина особистого життя стане здобутком інших. Якщо ти йдеш із купою підготовлених бланків, береш дозвіл на фотографування і тільки потім знімаєш, то часто

Пацієнт М. страждав від сильного болю. Давати йому надію було не чесно. Він помер. Одеська інфекційна лікарня. 9 лютого 2005 р.

ТОЙ, ХТО ЗУПИНЯЄ ЧАС

Коли дивишся на світлини Олександра ГЛЯДЕЛОВА, найперше, що вражає, — це правда, до якої ми не звикли. Вражає життя навколо нас, життя, повз яке йдемо і якого не помічаємо. Як воно — бути фотографом і бачити більше за інших? Про це ми говорили із самим фотохудожником, лауреатом міжнародних конкурсів і автором численних виставок.

— Діти — різні, як і дорослі. Одні легко погоджуються на спілкування, інші — ні. Я не вмовляю.

— **Щоб зробити такі знімки, треба увійти в життя дитини, зрозуміти її. Щоб світлина ожила, дитина має розкритися...**

— Це стосується не лише дітей. Тут, напевно, доцільно говорити про професію фотографа взагалі. Я знімаю речі, які відбуваються насправді. Особисто мене не цікавить фотографія, що виникла після мого втручання...

Своє запитання Ви могли б сформулювати й інакше: як я входжу в довіру? Важко відповісти. Це пов'язано з багатьма речами... Напевно, мені починають довіряти під час спілкування.

— **Це тому, що Ви народилися фотографом...**

— Я народився Сашком Гляделовим. Фотографом став. Хоча,

не розкажеш усієї правди. Тому якщо я йду вулицею і бачу щось варте уваги, піднімаю камеру і знімаю: можливо, я вже ніколи не зустріну людини, яку сфотографував. Але зовсім інакше я працюю з фотографією у місцях позбавлення волі. Там я розповідаю, хто такий і навіщо приїшов. І фотографую тільки після згоди в'язнів.

— **В Інтернеті я натрапила на таке враження від Вашої виставки “Без маски” про хворих на туберкульоз у російській в'язниці: “Тепер я точно знаю, де б не хотіла побувати і на що не хотіла б захворіти”. Як Вам вдаються такі сильні роботи?**

— Відповідь проста: ти ніколи не зробиш сильної роботи, якщо не заплатиш собою, розповідаючи про чужі проблеми, біди і біль. Треба їх принаймні відчувати. Якщо

ти не відчуєш, ти не зможеш передати. Навіть якщо це миттєвий імпульс, зіткнення з тим, що ти бачиш на вулиці, відгук... Але є ще й такі речі, як уміння бути ненав'язливим, непомітним, перебуваючи дуже близько до людини. Я фотографую, можна сказати, впритул, я не повинен викликати у людини роздратування чи відторгнення.

— **Вас називають ветераном “гарячих точок”. Невже не страшно їхати, скажімо, у ту ж Інгушетію?**

— Дуже хотів туди поїхати. Я був у місцях, де відбувалися військові дії: в Чечні, в Інгушетії. Я бачив табори біженців. Фотографував. Інша річ, що Інгушетія — небезпечне місце. Роботу, про яку Ви запитали, я робив у листопаді 2001 року з організацією “Лікарі без кордонів”. Я задокументував, як біженці з Чечні зустрічають уже третю зиму в Інгушетії. Переді мною стояло завдання: за тиждень відзняти репортаж. Матеріалу вистачило для виставки.

— **Такі поїздки, спілкування з людьми, напевно, відбилися на собі ж житті?**

— Протягом усього життя людина вчиться, сприймає нове, набуває досвіду. Я почав професійно працювати фотографом не дитиною, а в багато чому сформованою особистістю, але, звичайно, на мене впливає те, через що я проходжу в своїх роботах. Якби цього не відбувалося, мої світлини не зачіпали б. Без цього неможливо було б роками працювати над однією темою. Це перетворилося б на конвеєр, що на ньому людина закручує гайку й робить це роками. Змінюється модель автомобіля, а її робота — та сама.

— **Інакше кажучи, об'єктивним фотограф не має бути?**

— Це дуже цікаве запитання. Американський фотограф Юд-

жин Сміт, людина, яка все життя горіла, як факел, казав: він не вірить, що фотограф може бути об'єктивним у своїй роботі. Він має бути суб'єктивним. Питання в тому, якого характеру ця суб'єктивність. Фотограф має бути палким до того, про що розповідає, та не повинен втручатися, реалізовуючи власне “я”. Межа тут надто хистка...

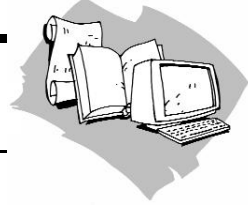
Мені постійно докоряють, чому я не “показую світла в кінці тунелю”, чому не фотографую красивого життя. Незважаючи на те, що протягом року лише моя фотовиставка може бути присвячена іншому боку життя, мене питають, чому ти показуєш нам це, покажи щось інше. Чомусь ніхто не питає тих, хто фотографує, об'єктивно кажучи, метеликів і оголених жінок, чому вони не роблять іншого.

А ще мене постійно намагаються прищепити до якоїсь теми, як у якійсь колекції квіточку чи метелика приколоти в альбом. Ага, соціальний фотограф, іди до цієї сторінки, на такий-то номер. Але я не фотохудожник однієї теми. Я розповідаю про життя. Бо для людини нічого не було таким цікавим, і ніщо не є таким цікавим, і ніщо не буде таким цікавим, як життя, як життя інших людей. Звичайно, багато залежить від зовнішньої форми, особливо це стосується творів мистецтва. Але для такої справи, як документальна фотографія, — то не проблема. Вона розповідає про життя. Коли я кажу, що вона розповідає про життя, маю на увазі пошук реальності. Вона розповідає про людину, про її щастя й біль. Бо на якому б соціальному ступені не перебувала людина і який би ієрархічний шабел не посідала, вона все одно відчуває їх. Часто я знімаю людей, яким залишилося жити дуже мало. Вони не зважають, що я фотографую, їхня душа зайнята іншим... Я також знімаю людей, які стояли на межі. Такі люди стають відкритішими або, навпаки, закриваються в собі, набувши страшного досвіду. Але мене як фотографа не дивує зло, що примножується між ними, мене вражає глибина людяності, яка не вміє знищити до кінця саму себе. Її я й шукаю.

Пацієнт С. помер за сім днів. Одеська інфекційна лікарня. 9 лютого 2005 р.

Розмовляла
Ольга СКРИПКИНА

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Закінчення. Початок на с. 11

ся братіє стару помолудити?); дев'ятнадцять разів ужито в прикметниках закінчення **-аго** (старого, великого), а двадцятий раз проскакує **-ого**: поганого Кощера; у двох третіх випадків (65 разів) у кінці дієслів 3-ї особи однини й множини стоїть твердий **ть** (кличеть, велить), але в решті випадків (31 раз) виступає **-ть**: комони ржуть за Сулою; звенить слава в Києві; труби трублять в Новгороді; стоять стязи в Путивлі.

Зовсім не старослов'янські й такі вислови, слова й форми слів, як: лисици брешуть на щиты, другаго дни велми рано, дѣти бѣсови, уже бо братіє невесела година встала, уже княже туга умь полонила, заступивъ королеви путь, подѣ тыи мечи харалужныи, засгородите полю ворота, оксамиты, кожду хы, стягъ, звонячи в прадѣдною славу тощо.

Факт десяттий. Єврейський теолог Соломон Ісхакі (XI ст.) у коментарі до П'ятикнижжя, пояснюючи деякі слова з мови євреїв, що жили тоді в Київській Русі, називає слово *сніг* — саме із звуками *і* та *г*: *сніг*. І це в XI столітті. Інший єврейський теолог Ісаак бен-Моїсей (писав у сер?дині XIII ст.) у коментарі до Талмуду дає таке пояснення: "... дерева (або колоди), зв'язані у великій кількості, що в Біблії називається *рафсодот*..., по-німецькому *алос* (*Floss*), а рускою мовою *пліт*". Виходить, що чергування **о** з **і** (*гора* — *гір*) в українській мові відбулося ще десь до сер?дини XIII ст., а не аж у XV ст., як це засвідчують найдавніші українські па?м'ятки.

Факт одинадцятий. Найкраще відбили мову ще дохристиянської Русі українські народні пісні. Відразу слід зазначити, що народні пісні не перекладаються, вони мо-

жуть лише редагуватися, доповнюватися або скорочуватися. Але ось ця щедрівка, яку й тепер співають з 13 на 14 січня в Доброгостові Львівської області, не редагувалася:

Чи спиш, чи чуєш,
Господаречку,
У своїм домочку
На Новий рік, на Новий рік?
Підем орати, підем сіяти
Яру пшеницю
На Новий рік, на Новий рік.

На перший погляд незрозуміло, як це можна сіяти яру пшеницю в січні. Але річ у тім, що на Русі до прийняття християнства Новий рік зустрічали не в січні, а наприкінці березня, коли й справді можна починати весняну сівбу. Володимир Великий початок року переніс на вересень. А щедрівка залишилася без змін.

Такою ж давньою, дохристиянською є й ця купальська пісня, записана на Івано-Франківщині й відома в інших краях України:

Гей, око Лада, Леле Ладове,
Гей, око Ладове, ніч пропадає,
Бо око Лада з води виходить,
Ладове свято нам приносить.
Гей, Ладо! А ти, Перуне,
Дай дочекати Ладі Купала.

Усе тут ? і особливий ритм, й імена поганських божеств ? старовинне, тільки не мова.

Можливо, ще давніші погляди наших предків відбиває ця веснянка, записана на Волині:

Ой ти, соловейку,
ти ранній пташку,
Ой чого так рано
із вир'їчка вийшов?
Ї ?е сам же я вийшов,

Дажбог мене вислав,
З правої ручейки
й ключики видав,
З правої ручейки ?
літо відмикати,
З лівої ручейки ?
зиму замикати.

У цій пісні, як і в попередніх, відбилася світобачення наших далеких пращурів у всій своїй первозданності: й уявлення про сонце як Ладове око, що поринає у воду й виринає з неї; і переконання, що на зиму пташки ховаються під річку, де був вирій, тобто рай, туди не треба було відлітати, туди просто заходили і звідти виходили; і поділ року на зиму, літо й осінь (без весни). Давність цієї пісні, як і багатьох інших, не тільки наведених тут, безперечна. А мова їхня ? природна, жива, українська, ніби вони недавно складені.

Факт дванадцятий. Наші предки живуть споконвіку на цій землі, що тепер зветься Україною, тобто вкрайною нам долею, Богом. Як вважає більшість славістів, епіцентром, звідки поширювалися слов'янські мови, була Україна. "Те, що слов'янська прабабківщина була між Карпатами, Придніпров'ям (заходячи далеко на лівий берег Дніпра) і Пінськими болотами, на території, де з найдавніших часів панує чисто слов'янська топоніміка, є в наш час загально-визнаним", ? стверджує російський мовознавець В. Кипарський. "Найвірогіднішою, на наш погляд, є гіпотеза про середньодніпровську-західнобузьку прабабківщину слов'ян", ? уточнює інший російський мовознавець Ф. Філін. Це дає підстави припускати, що українська мова, як автохтонна, найбільшою мірою і в найбільш чистому вигляді успадкувала й зберегла

риси тієї мови, яка лягла в основу всіх слов'янських мов. Бо ж саме з цієї території йшла слов'янська експансія, а отже, й поширювалася слов'янська мова, яка, стикаючись з іншими мовами інших племен, набувала відмінних рис і започатковувала нові слов'янські мови.

Підсумок. Наша українська мова формувалася тисячоліттями. Її основні елементи були започатковані ще в часи, співвідносні з виникненням латинської мови, або й раніше. У VI-VII ст. вона вже мала окреслено сучасні обриси, про що засвідчують сербська й хорватська мови. Ще до створення Київської держави українська мова опанувала великі простори центрально-східної Європи. Нею розмовляло населення Київської Русі.

Звичайно, за цей тривалий час українська мова зазнавала різних сторонніх впливів. Для неї не минулися безслідно і грецька колонізація Чорноморського узбережжя, і нуртування скіфських племен у VII ст. до н. е. ? II ст. н. е., і вторгнення готів на південь України в III-IV ст., й існування могутньої гунської імперії в IV-V ст., і жорстоке панування тюркомовних аварів (літописних обрив) у VI-VI ст., і зіткнення з хозарами, уграми, печенігами впродовж VI-II-X ст. Щось в українській мові залишилося від мов цих народів і племен. Щось привнесли в неї старослов'янська, польська, російська мови. Це лише збагатило її, але не зруйнувало. Ніякі впливи й лихоліття не могли порушити її цілісності, струнності.

Українська мова зараз одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. І ми, українці, повинні захистити її від посягань різних зайд і перевертнів, як її досі захистили наші предки. Житиме наша рідна мова — житиме й наш народ.

● **Іван ЮЩУК**, професор, завідувач кафедри Київського міжнародного університету, заслужений діяч науки України

СЛАВА УКРАЇНИ НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ

Надзвичайна подібність словникового складу давніх мов на великому географічному обширі хвилювала творчу думку не лише мовознавців, а й зокрема британського судді Вільяма Джоунза, якому систематичне дослідження санскриту, греки і латини дало підставу заявити в лютому 1786 р. у Калькутті, що вражаючи подібність цих давніх мов не може бути випадковою, а виникли вони, очевидно, з якогось спільного джерела. Докопатися до нього допоміг зіставний аналіз словникового складу, зокрема наявність таких лексем, як *сніг, берег, бджола, вовк, колесо, кінь* і відсутність лексеми *море*, що уможливило локалізувати витоки європейських мов і санскриту. Визначні англійські лінгвісти Роберт Макрам, Вільям Крені Роберт Макніл у своєму фундаментальному дослідженні історії англійської мови ("The Story of English", 1986) вмістили і карту Матері Пра-Європи ("The Home of the Indo-Europeans"), що яскраво ілюструє ці витоки писемності з Середньої Наддніпрянщини. Ця карта, як і ґрунтовне дослідження нашої культури, нашої славної давності, яку не змогли відібрати в нас навіть нечужі в історії людства етнолінгвогенети, все ж допомогли Сергієві Пличинді докопатися до глибокого коріння нашої нації (Нація і держава, 2006, № 7).

Це підтверджує й аргументоване дослідження поляка Михайла Красуського "Древность малорусского языка" (Одеса, 1880). Автор наслідився заявити: "Українська мова давніша не тільки від грецької, латинської, давньоєгипетської, а й самого санскриту, котрий походить від праукраїнської мови VII—IV тисячоліть до н. е." Переконливий аналіз санскритсько-українського словника Володимира Шаяна дав підстави стверджувати: "Санскрит — давньоукраїнська мова на 100 відсотків" (Сабат Т. Свято української писемності та мови ... // Франкова криниця. — 2003. — № 48 — 49).

Яскравий колорит української писемності засвідчує і Кам'яна могила, зокрема розшифровані А. Кифішиним клинописи: "Рука степів", "Радісно плуг ріже". Про те, що арійська культура прийшла в Західну Європу з Праукраїни, на весь голос заявляв і француз Мішель Буль.

Франкові слова про "нові, світлі шляхи", які відкрив світові Шевченко, уможливили визначити наші першооснови (Див.: Тарас Шевченко: прочитання між урочистостями) і Президентові Віктору Ющенку ("За вільну Україну плюс". — 2006. № 10.). А це вселяє в нас віру в те, що маємо справжнього гаранта нашої Конституції, і надію, що наша влада й новообраний парламент на решті захистять Богом подароване нам і відшліфоване тисячолітніми лихоліттями й майже півтисячними заборонами наше благословенне калинове Слово й допоможуть нашій правничій мові позбутися метастаз нецензурщини й суржику, прищеплених їй ненависним тоталітарним режимом, а також ліквідувати всі наслідки колоніальної двомовності, зокрема й психолінгвістичний конфлікт.

● **Ольга МЕДВІДЬ**, доцент Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка

ЗВІДКИ РОДОМ ЛІТЕРА «І»

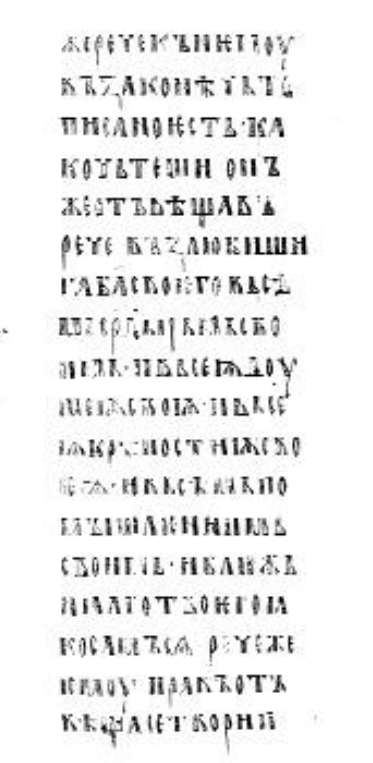
Хай це можливо і не найсуттєвіше але ти дитино покликана захищати своїми долоньками крихітну свічку букв "ї"

Іван Малкович. Напучування

Довготривале й систематичне переслідування та заборона використання української мови поширювалася навіть на окремі літери української абетки. До однієї з таких літер належала літера "ї". Зокрема в зв'язку з відсутністю її в російському алфавіті офіційно заперечувалася думка про використання цієї літери київсько-руськими писцями. Тим самим відсікалися справжні витоки української писемності та насаджувалася облудна теза про далеко пізніше формування української мови — XIV ст. А одночасно відбувалося нахабне зазіхання імперської Москви на всю спадщину княжої доби України-Руси. З особливою лютістю це виявлялося в радянські часи. Свого часу український історик Я. І. Дзира лише за невеличку публікацію, у якій стверджував думку про використання літери "ї" в козацьких літописах і подибування її в "Ізборнику—73", мав величезні неприємності. З того приводу тодішній керівник Інституту Іван Білодід навіть влаштував спеціальне засідання вченої ради аби засудити зухвалий вчинок молодого науковця. Справді, в наукових дослідженнях старослов'янської пи-

семності не існує остаточного підтвердження джерела походження та використання цієї літери в текстах пам'яток. Здебільшого її пов'язують із "їжицею" глаголиці. Вважається, що в глаголицькій азбуці існувало два знаки для звука "ї". Один із них мав форму кола (подіб-

но до літери "о"), на якому зверху тулилися два з'єднані по верху лінією малесенькі вічка. Перший знак нібито використовувався на початку слова і після голосного, а другий — після приголосного. В пізніших пам'ятках глаголиці з'являється третій знак для літери "ї", який

прийнято називати "їже на ніжці". Він відрізнявся від другої "їжиці" тим, що замість трикутника під вічками стояла ніжка. Тобто — подібний до літери "ї". Походить цей знак, за І. В. Ягичем, як і більшість літер глаголиці, нібито з грецького мінускульного (маленького, дрібного) письма. У кого запозичили греки чи самі придумали — невідомо. Якщо зважати на те, що один із творців слов'янського письма в кримському Херсонесі (Коростені) знайомився з невідомими руськими письментами, то можна припустити, що там була і літера "ї". Що ж до використання чи не використання її київсько-руськими писцями, то тут двох думок бути не може. Нині я працюю над реконструкцією та записом тексту Остромирової Євангелії сучасною українською абеткою. Так-от, на звороті 102 листа цієї пам'ятки автор використовує літеру "ї" для позначення місцевого відмінка первісного займенника "їй" — їм: "Запретив же Ісус духу нечистому в їм і ісцїлив отрока". Цього року виповнюється 950 років від початку написання пам'ятки давньої української писемності й мови "Остромирова Євангелія" (1056—1057). А отже, стільки й легендарній українській літері "ї", що з нею асоціюється назва нашої держави: УКРАЇНА.

● **Микола ТКАЧ**

Рідна та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі й пристосована саме до його умов існування, до його менталітету, до його способу думання. Вона є рідною не тільки для всього народу, а й для кожного окремого індивіда, що належить до цього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ. Рідна мова? це мова предків і рідної землі.

У кожного народу своя мова. Якщо народ втрачає рідну мову, він перестає бути народом. Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом із ними і їхні культури, звичаї? Їх немає, бо немає їхніх мов. Хоча генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах. Українська нація збереглася, бо зберегла мову. Ті, хто відступився від української мови, — перестали бути українцями. Це Собеські, Потоцькі, Вишневецькі, це Гоголь, Чехов, Мечников. Прикладів, на жаль, багато.

Національна мова з'являється не відразу, не раптово. Її становлення триває сотні, а то й тисячі років. Численні покоління формують її, розвивають, збагачують, удосконалюють, пристосовують до свого менталітету, до природного оточення, до мілливих умов життя. Мова? продукт тривалого історичного розвитку народу. Українська мова як така розвивалася не одне тисячоліття.

Україна близько 700 (семисот) років була розчленована між різними державами, які в такий чи інший спосіб викоринювали мову її автохтонного населення й насаджували свою. Закарпаття від XI ст. до середини XX ст. входило до складу Угорщини. Галичину й частину Волині в другій половині XIV ст. загарбала Польща й утримувала їх аж до 1939 р. На решті українських земель, відтіснивши з них у XIV ст. татаро-монголів, до 1569 р. панувала Литва. Потім ці землі перейшли під владу Польщі, а відтак Росії. І все-таки, незважаючи на несприятливі умови для української мови, нею на початку XX ст., як констатує М. Грушевський у своїй “Історії України-Руси” (т. I), розмовляло понад 40 млн. людей. Тепер, на жаль, тих мільйонів менше.

Тільки давня мова могла так вистояти. А про давність нашої мови свідчить чимало опосередкованих і прямих фактів.

Факт перший. Коли українську мову зіставляти з найдавнішими індоєвропейськими мовами, зокрема з латинською, впадає в очі її, так би мовити, “архаїчність”, тобто наявність у ній великої кількості прадавніх, індоєвропейських елементів.

Фонетична система української мови, якість її звуків напроочуд близькі до латинської (і, зауважимо, до іспанської та італійської? її найближчих спадкоємниць). В обох мовах майже однакова система голосних звуків. І в латинській, і в українській розрізняються звуки **g i g (g i h)**: у латинській *genus* “рід” (споріднене з нашим *жінка*) і *hostis* “чужинець, ворог” (споріднене з нашим *гість*). В обох мовах відбувається чергування звуків **u i v**: лат. *paua* “моряк” і *navis* “корабель”, як наше *наука* і *навча?ння*. Так само в обох мовах є випадний звук **e**: у латинській *aper* — *apri* (“вепр — вепра”), як в українській *вітер* — *вітру* (випадає звук *e*).

В архаїчний, тобто найдавніший, латині було вісім відмінків, у тому числі кличний і два місцеві. В українській мові є всі ці відмінки,

за винятком одного місцевого, і в основному їхнє значення збереглися. Навіть закінчення в деяких відмінках ті самі. Наприклад, в одній і другій мовах однаково закінчення виступає в називному відмінку однини багатьох іменників жіночого роду: як *arena* (арена), *summa* (сума); у кличному відмінку іменників чоловічого роду: *Brute* (Бруте) — відомий латинський вислів “*Et tu Brute contra me*” (І ти, Бруте, проти мене) майже зрозумілий і без перекладу; такі самі закінчення в називному множини мають іменники чоловічого роду: *murī* (мури), *numeri* (номери); іменники середнього роду: *maria* (моря), *potina* (імена).

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Латинська й українська мови розрізняють три ро?ди: чоловічий, жіночий і середній. І знаменно, що найдавніші українські іменники в більшості випадків мають навіть той самий рід, що й латинські. Так, однаково до чоловічого роду належать, латинський іменник *hortus* “сад” і наш *город*, *pulvis* і *нiл*, *ventus* і *вітер*, *mensis* і *місяць*, *sucus* і *сік*, *somnus* і *сон*, *dolor* і *біль*, *nasus* і *ніс*; до жіночого роду іменники *nox* і *ніч*, *mors* і *смерть*, *res* і *рiч*, *voluntas* і *воля*, *securis* і *сокира*, *lana* і *вовна*, *barba* і *борода*, *casa* і *хата*; до середнього роду іменники *cor* і *серце*, *poten* і *ім'я*, *aratrum* і *орало*, *semen* “насіння” і *сі?м'я*, *lac* і *молоко*, *vinum* і *вино* тощо. У латинській мові іменник *domus* жіночого роду, в українській *дiм* і?оловічого, але, виявляється, і в українській мові він часом буває жіночого роду: *Куди ж я піду, коли в мене немає своєї дому?* — читаємо в І. Нечуя-Левицького.

Ще більшу тотожність спостерігаємо в особових закінченнях дієслів, особливо при зіставленні українських форм із формами архаїчної, тобто найдавнішої латині: *sedeti* і? сидить, *sedemos* і? ?идимо, *sedetes* і? сидите. Того самого походження суфікс для утворення вищого ступеня порівняння прикметників в українській мові **-іш-** і в архаїчній латині **-ios-**: новий і? новіший, *novus* і? новіос; *laevus* і? лівіший, *laevus* і? лівіос.

Усі ці та багато інших збігів із латинською мовою можуть свідчити лише про одне: українська мова в окремих своїх рисах почала формуватися ще дві з половиною — три тисячі років тому?, можливо, водночас із латинською, якщо не раніше. Адже українська мова зберегла багато чого, що вже класична латина втратила.

Факт другий. Візантійський мандрівник і історик Пріск Панійський 448 р., перебуваючи в таборі гуннського вождя Аттіли, на тери-

торії сучасної України записав слова *мед* і *страва* і?е вже українські слова.

Факт третій. Коли в VI?VII ст. н. е. предки сучасних сербів і хорватів переселилися з України на Балкани, вони вже понесли з собою багато елементів, властивих і сучасній українській мові.

Зокрема в сербській і хорватській мовах перед звуком **е** приголосні вимовляються так само твердо, як і в українській: *земля* “земля”, *весело*. Не пом'якшуються приголосні й перед звуком **и**: *липа* “липа”, *тихи* “тихий”, *вабити* “вабити”. У деяких діалектах хорватської мови так само, як і в українській, на місці колишнього звука,

несено вже українсько-старослов'янську суміш, яка й започаткувала сучасну російську мову.

Факт п'ятий. Безперечно українським є напис “*коваль Людота*” на мечі з XI ст., знайденому на Полтавщині, як і значною мірою напис на келихові чернігівського князя Володимира Давидовича, зроблений не пізніше 1151 р.: “*А се чара кня[з]я Володимирова Давидовича, кто из неї п'е тому на здоровье а хвала Бога своего осподара великого кня[з]я*”.

Факт шостий. До нашого часу дійшли писані на пергаменті два Ізборники Святослава 1073 і 1076 років. Перший — це копія з болгарського оригіналу. І все-таки у-

раїнський переписувач примудрився наробити чимало помилок. У кількох словах замість законормірної в старослов'янській мові букви **h** він ужив букву **и**: *нимая*, *си?мя*, *исцили*, *видома*, *пламене* (тобто *плове*); сплутував **и** з **ы**: *выны* (замість *вины*), *трызны* (замість *тризны*), *просты* (замість *прости*), *помыслы* (замість *помысли* і?аказовий спосіб); написав *чолов?нка* (замість *чолов?ка*), *Илля* (замість *Илия*), *хо?б* (замість *год* і?ак він передав український звук **h**), *он є давъ*, *уставивъ* (замість старослов'янського *далъ*, *установилъ*), *п?с-мо* замість *писмъ*, *помагае* (замість *помогае*) тощо.

У складеному за болгарськими зразками українським автором Ізборнику Святослава 1076 р. є такі сучасні українські слова: *ворогъ* (вжито один раз, а 21 раз написано *врагъ*), *морокъ*, *полонъ*, *в?трила*, *лу?ка* (“ділянка, поросла травою”), *краса*, *свита*, *г?рньць* (горнець), *в?чинити*, *сваритися*, *дивися*, *лиши-ся* тощо.

Факт сьомий. Важливим найдавнішим свідченням про мову Київської Русі є графіті (видряпані написи) на стінах Київської Софії з XI—XIV ст. (будівництво собору було завершено 1037 р. за часів Ярослава Мудрого). Ці написи, як правило, дуже лаконічні і являють собою переважно молитовні звернення до Бога та святих із різних приводів. Написані вони старослов'янською мовою: вживається тільки займенник *азъ*, у прикметниках скрізь виступає закінчення **аго** (*зълаго*, *г?ршнаго*), вживаються форми *помози* (наказовий спосіб), *храбрый* тощо. Але майже всі чоловічі імена в давальному відмінку мають закінчення **-ові, -еві**: *Петрови*, *Дьмитрєви*, *Павьлови* (XI ст.), *Василєви*, *Борисови*, *Иванови*, *попови* *Ивану* (XII ст.) і т. ін. У звертаннях послідовно вживається кличний відмінок: *святый Фоко*, *свята Софие* і *святый Онуфрїе*, *Андрониче*, *небоже*. Вживаються чоловічі імена на **-о**: *Михалько*, *Марко* (XI ст.), *Дмитро* (XII ст.), *Гаврило*. Двічі наводиться ім'я *Володимир*, в XI і XII ст., і обидва рази з повноголоссям **-оло-**.

Звертає на себе увагу форма орудного відмінка *имямъ* (XII ст.) замість старослов'янської форми *именьмъ*. У тому ж XII ст. один з авторів утворив присвійний прикметник від імені *Янька* цілком за правилами сучасної української мови: *Яньчынъ*. У написах із XIII ст. подибуємо сучасну форму дієслова в минулому часі чоловічого роду з суфіксом **-в**, а не **-л**: *азъ моливъ*. По-

ряд із *помилуй мя* в XIII ст. трапилося також *помилуй мене*. У XI?XII ст. зустрічаємо цілком сучасні українські слова в сучасному звучанні: *хрест*, *не хочаючи*, *геть*, *пороса*.

Факт восьмий. Багатий і переконливий матеріал про український характер мови Київської Русі дають новгородські берестяні? грамоти XI?XV ст., яких виявлено й опубліковано понад 700. Це переважно приватне ділове листування, писане, звичайно, тодішньою літературною старослов'янською мовою.

Але вже від початку XII ст. тут спостерігається написання **и** замість **h**: *тоби*, *с?би*, *нимечкий*, *клитъ*, *дижя*, *помитка*, *дидъ*, *михъ*, *сино*, *на рицици* “на річці”, *не сми-емъ*, *еси велилъ*, *роздиллъ*, *диялось*, *прихавъ*, *ихалы*, *поихалы*, *не наиди-ся*, *сидити*, *ото всихъ селянь*, *отъ всихъ сиротъ* тощо. В них відбито також перехід **е** в **о** після шиплячих: *чого*, *чолов?къ*, *жона моя*, *чоло?мъ*; м'який звук **ц**: *отць* “отець”, *куницю*, *сороцицю*, *пшени-ци*; префікс **роз-**: *роздиллъ*, *розум-но*.

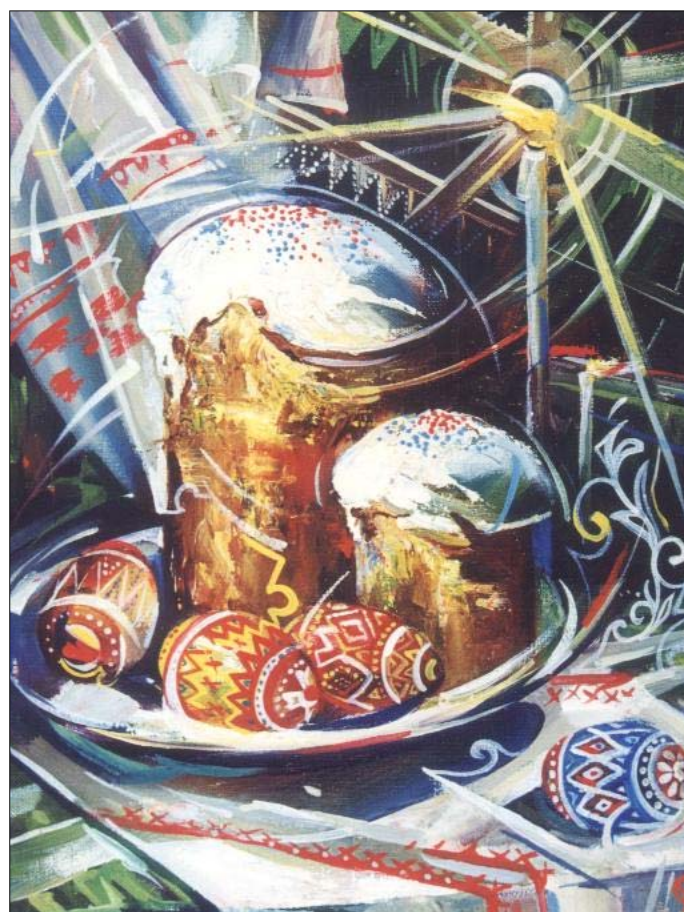
Звертання вживаються переважно в кличному відмінку: *куме*, *осподине*, *Онсифоре*, *д?во*; іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення **-ові, -еві**: *Стоянови*, *синови*, *Василєви*, *мужєви*; у родовому відмінку однини в іменниках чоловічого роду трапляється закінчення **-у** там, де мало б бути **-а**: *гороху*, *пудъ меду*, *горсти лєну*, *воську*, *шолку*, *дару*, *лову*. Прикметники в родовому відмінку однини чоловічого роду мають майже повсюдно закінчення **-ого**: *доброго*, *великого*, *жолтого*; рідко закінчення **-аго**: *луцъшаго*. Трапляються такі українські форми займенників: *тоби*, *от нього*, *к ньому*, *з тьми*, *на тыхъ*, *хто*, *з кимъ*.

Явно український характер мають багато дієслівних форм: *грамоту с тобою спишемъ*, *молотимо да сыплемо*, *язъ къ тоби берестъ напи-савъ*, *пришьильтъ*, *възъмтъ*.

Імена новгородців звучать переважно як сучасні українські (тут завчена книжна старослов'янська мова дає себе знати якнайменше): *Олекса*, *Олексий*, *Олександр*, *Онисимъ*, *Олисей*, *Остафий*, *Олена*, *Микыта*, *Михайло*, *Ма?рко*, *Василь*, *Василко*, *Юрко*, *Иванко*, *Пан?ько*, *Рад?ько*, *Степанецъ*, *Федорець*, *Костянтино*, *Хрестина*. То тут, то там в берестяні?х грамотах прохоплюються слова, характерні саме для української мови: *господыня*, *господаръ*, *батко*, *паробокъ*, *наумитъ*, *госпо?да* “домівка”, *година*, *кожухъ*, *свита*, *глекъ*, *соромъ*, *досътъ*, *куды*, *абы*, *та* (сполучник) тощо.

Факт дев'ятий — це мова “Слова о Полку Ігоревім”, опублікованого 1800 року. Поема, як вважають учені, складена в 1185?1187 р., а відомий список її зроблено, можливо, в XV?XVI ст., під час так званого другого південнослов'янського впливу, коли в текстах посилено виправлялися відхилення від старослов'янської мови. “Слова о полку Ігоревім” теж, очевидно, виправлене. На таку думку настановлюють ті поодинокі пропущені українізми, які трапляються тут. Наприклад, в усьому тексті вживається старослов'янська форма імені Владимиръ, але один раз? Володимиръ; так само скрізь? *храбрый*, і раптом: *хоробре гнздо*; п'ять разів слова *д?виця*, *д?ва* написані через **h**, а шостий? через **и**: *красною диви-цею*; через **h** написані слова *полет-ити*, *одол?ти*, *разум?ти*, але написано через **и**: *помолодити* (А чи диво

Закінчення на с. 12

ПЛОДОВО-ЯГІДНА ВЕСНЯНА ПОДІЯ

Євген Дудар, художній керівник фестивалю "Вишневі усмішки"

3 квітня в Палаці "Україна" відбувся заключний концерт Всеукраїнського фестивалю гумору і сатири "Вишневі усмішки". Цей фестиваль живе з 1980 року (одного тільки разу, коли Євген Дудар, художній керівник фестивалю, був у Канаді, заключний концерт відбувся не в Палаці "Україна", як завжди, а в іншому місці). "За тих світло-каламутних часів, — пригадує Євген Дудар, — фестиваль проходив із першого по десяте квітня, по 2 концерти на день, і завжди були повні аншлаги. Тоді партійна сила не дрімала — можна було сміятися тільки "в рамках", але фестиваль користувався великою популярністю. Як виявилось, життя за умов демократії треба вчитися не один рік. Вона дозволяє підлоті бути підлотою, бандюзі бути бандюгою і великому чиновникові бути великим мерзотником — як хоче, так поверне. Все це робить наше життя сумним. Нам треба пережити ще чимало, щоб стати на рівні розвинених демократій, але вони також переживали важкі часи. А зараз мільйонери там,

і вже ніби іділія... — розмірковує Євген Дудар. Але суть у тому, що наш люд особливий, оця його повільність чого варт! Може, й слава Богу, що ми не маємо пориву до помсти, злості якоїсь, ми не є завоювниками, нам не треба чужих земель. Але ми повинні бути патріотами, щоб свою землю відстояти, і щоб не дати будь-якому паршивцеві топтатися по наших душах, по наших спинах".

Фестиваль покликаний вибрати з мас гумористичні обдаровання й виводити на велику сцену, вишукувати артистів у всіх регіонах України (слова, які у перебігу виборчої кампанії ледь не втратили свого справжнього змісту). До речі, пресловута Верка Сердючка також була "віднайдена" на цьому фестивалі. Хоча, як вважає Євген Михайлович, Андрій Данилко занадто зациклився на цьому образі.

Цей захід курують Міністерство з питань культури та туризму (культуризму, як кажуть деякі), Спілка письменників та наразі ще Партія Християнсько-Демократичний Союз на чолі з Володимиром Стретовичем. "Фестиваль був завжди, — констатує Євген Дудар, — але сумна правда в тому, що за 15 років незалежності його ніхто не показував по телевізору: все перейшло на комерційні рейки, вимагають грошей за зйомки і трансляцію. Дуже багато паршивців хочуть, щоб в Україні вмер український гумор. Бо гумор, сатира найближчі до душі, це найкоротший шлях до серця, до свідомості. А як будуть забивати баки з дитинства якимось опудалом, яке одягає жіночий одяг і виходить на сцену, то це не гумор, це клоунада в гіршому плані, бо є клоуни-митці, то це Клоуни. А якщо просто переодягання та кривляння "дайте чаю, бо скучаю", то вибачте, чого тут можна чекати? Ось до речі, цього року фестиваль відрізняється тим, що вперше за все його існування ми поїздили по всій Україні, провели конкурси по всіх областях,

але дякуючи не Міністерству культури, яке мало б це забезпечити, не Спілці письменників, яка не має ні шеляга, а Володимир Стретовичу та його партії. До речі, не забуду, як один чиновник зі злістю запитував мене: "Чому ж Ви не в Маріїнському палаці проводите фестиваль?!" А Стретович подбав, знайшов меценатів, і ми поїхали з народними артистами Неонілою Крюковою та Степаном Савкою, які були в журі. І побачили, що Україна жива! В одному селі навіть існує свій справжній цирк. А скільки наша земля народжує талантів! Бачите, які прекрасні дітки, яка прекрасна молодь... Ми будемо ще проводити фестиваль у регіонах, проводити концерти за участю тих, хто взяв не перше, але теж почесні місця".

Серед підкорювачів головної сцени України були і діди, й діти. Наймолодшому учаснику, Олексі Гуцул, з Вінниччини, 6 років. І гуморески Остапа Вишні, і дорослі анекдоти про алкоголіків у дитячому відтворенні звучать досить кумедно. Наче потрапила дитина до світу іншопланетян, дивакуватих, трохи примітивних, і з притаманною їй чистою іронією, незатямленою примхам фізичного буття, дивується цим дорослим. Так, юне обдаровання Тарас Бровенко з Буковини презентував оповідку про двох добре підпилих чоловіків, що зустрілися біля гастроному і довго з'ясовували, де ж вони один одного бачили. І виявилось, що живуть вони в одному районі, в одному будинку, і в одній квартирі, бо вони... батько й син. Сумний гумор.

Багато було також музики, танцю і співів. Не буду лукавити, не завжди художній рівень сценографії та виконання відповідав рівню цієї сцени. Але те, що юні і красиві люди, такі як квартет чарівних блондинок "Нота нео" з Волині, дістали змогу опанувати таку залу — досягнення, справжнє досягнення цього фестивалю і художнього керівника Євгена Дударя.

Любителям танців та співу приємно було чути та бачити "Сіверські клейноди" з Чернігова, "Котячу радість" з Буковини, ансамбль "Пульс" Шевченківського району Києва.

Вразив своїм витонченим ліризмом клоунський дует "Пластлін". Розчулила хореографічна лірика Сергія та Катерини Савків. Насолодитися класикою (новелою Василя Стефаника "Побожна") дозволив глядачам метр — Анатолій Паламаренко.

Був іще один феномен — Олег Драчук із Ніжина, що все життя працював у міліції, і має яскраве обдаровання пародиста. Він схоже і незлобиво копіював Брежнєва, Сталіна, Ельцина, Кучму та іже з ними. Щоправда, я особисто завжди вважала, що гріх сміятися над хворобами, алкоголізмом і скудоумством. І тим більше немає сенсу робити це тепер, коли маємо сподівання, що та епоха в минулому. Бо, здається, що і сьогодні в Україні є вельми смішні постаті з вельми специфічними мовними особливостями...

Тож, мабуть, не настав ще час масової сучасної народної сатири. Коли він не настане найближчим часом, то, мабуть, ми приречені будемо далі вимирати, не пізнавати своїх батьків, забувати мову, бо голодній людині справді все одно, як просити хліба. Сподіваюся, що майбутній фестиваль поверне від

вічної української самоіронії до хай ввічливої, але сатири. Бо якщо іронія — зброя слабких, то сміх не над собою — це зброя справжня.

Проте Євген Дудар, який сам не полишає цієї зброї, не вважає, що з вишневих усмішок треба робити вишкір. "Я вже так перенаситися гострим, що хотілося людям трохи дати м'якшого. І тому сам не виступав, — заявив гранд українського гумору. — У житті є не тільки веселого, як кусючого. Не можна прожити на паприці. Треба, щоб була пожива, а приправа десь для смаку, для ліквідації всіляких багців потрібна, завжди в міру. А складати сатири є, було й буде про кого. Навіть якщо б на цій землі був рай. Розумієте, святими стають тоді, коли вже не можуть грішити".

— А коли вже в народі прокинується жага до сатири, і люди почнуть створювати влучні і гострі твори?

— Мені болить наш народ, ця його воляча терпеливість, воляча покора. Він повільний, доки розчувається... Доки йому не дадуть три рази довбнею по голові, він не зрозуміє, що його б'ють. Але інколи думаєш, Боже, та то ж віками, століттями робили з народу раба, і може, якщо б він весь одночасно запаливався, то вже б і не був народом.

Людмила ІЛЬЄНКО

ПРОВІНЦІЙНІ СЮЖЕТИ

КАМІННИЙ ЗНАК ЕПОХИ ПРИСМЕРКУ ЯНУКОБСТВА

1 квітня, у День сміху, Анатолій Кукоба на Івановій горі біля Свято-Успенського собору відкривав кам'яний витвір своєї градоначальницької уяви — пам'ятник полтавській галушці. З-під синього покривала, яким було накрите щось схоже на домовину, перед очі публіки виповзла лоханка з кавалками вартістю 100 тисяч гривень. Правда, Кукоба каже, що це кошти спонсорські. Бідолашні спонсори! За ваші

гроші можна було звести справді мистецьку річ. А їх утопили в... лоханці.

Ця подія, очевидно, для самого Кукоби мала символічне значення.

Протестує проти осквернення Іванової гори інтелігенція? Не благословляє Церква? Не схвалює віцепрем'єр? А мені чхати на всіх.

Об'єдналися проти "Януковича" на виборах праві й ліві, збунтувалися керівники підприємств і будівельних орга-

нізацій, — а я вас галушкою по ваших бунтівних головах!

Кожен полтавець, мабуть, хоч раз у житті казав із гордістю: "Я — полтавська галушка!" У тій самоіронії насправді була гордість, бо пишаємося своїм краєм і своїм звичаєм, умілістю полтавських газдинь, веселих, співучих, стожильних.

Чи скаже ці слова хто-небудь тепер, коли жива, весела й поживна полтавська галушка раптом стала кам'яним кавалком?

Горпина ДОВГОТЕРПЕ-

ЛИХА,

галушниця з діда-праді-

да

Фото Петра МОРОЗЕН-

КА

СМІЄМОСЯ ДАМСЬКИЙ МАГАЗИН ІРОНІЗМИ

Жінки, які віддають перевагу мовчазним чоловікам, — це вроджені лектори, яким здається, що їх уважно слухають.

Жінка — прекрасний синоптик: якщо вона передбачає, що вночі буде буря, то чоловік повинен зважити на це попередження і прийти додому раніше, ніж настане ніч.

Спробуй усім догодити: одні оглядають тебе з ніг до голови, інші — з голови до ніг.

Сума кишенькових витрат не залежить від розміру кишені.

Якщо лікар забороняє вам навіть думати про жирні страви, то вчиніть по-своєму: думайте, але не споживайте.

Ігор БІДЮК,

с. Йосипівка Львівської обл.

ГРИЗ

Тебе гризе, зриває безупину скажений гриз, підступний, наче тат. Переобравши віку половину, ти не навчився пекло усмирять.

Воно в тобі пекельним б'є фонтаном, воно згризає мислі і слова. Ти хочеш хоч мізерним бути паном, душити душі хоче длань твоя крива.

Ти хочеш влади — цього зганьбленого раю, в якому вітер мертвий, наче прах, У кузні пекла душі виливає, а потім — страх! Непрохідимий страх!

Тобі здається, що з небесних штолень повинна манна падати до ніг. Сто літ бредеш по цім захланнім колу, ти хочеш мати — не орати! — переліг.

Хай інший хтось надірве серце й жили, хай упаде на цю блаженну твердь. Нехай чума — аби тебе не зачепило! — хай скосить всіх, але тебе обійде смерть.

...Душа мізерна і мізерні мислі, і невситимий гриз згризає вкрай. Така мізерія — та пнеться небо знищить. Таке ніщо — пошить у дурні рветься рай...

Наталя КЛИМЕНКО

